

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Simona Hrstková

ZÁKAZ MUČENÍ V MEZINÁRODNÍM PRÁVU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. PhDr. Veronika Bílková, Ph.D., E.M.A.

Katedra: Mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. července 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

Poděkování

Děkuji paní JUDr. PhDr. Veronice Bílkové, Ph.D., E.M.A., vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

Obsah:

1. Úvod	6
2. Pojem mučení, zákazu mučení.....	12
2.1 Zákaz mučení jako základní lidské právo	12
2.2 Definice mučení, prvky mučení.....	14
2.2.1 Pojem mučení dle čl. 1 CAT.....	14
2.2.2 Další definice mučení	18
2.3 Pohrůžka mučením	21
3. Nelidské a ponižující zacházení a trestání	23
3.1 Nelidské zacházení	25
3.2 Ponižující zacházení	27
3.3 Nelidské a ponižující trestání.....	28
4. Mučení a jiné formy zlého nakládání jako státu přičitatelné jednání	31
4.1 Obecné závazky států z hlediska lidských práv	32
4.1.1 Povinnost státu respektovat zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání	33
4.1.2 Povinnost státu chránit zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání	34
4.1.3 Povinnost státu zajistit zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání	35
4.2 Pozitivní povinnosti státu na základě ICCPR.....	36
4.2.1 Povinnost přijmout a vynutit právní normy.....	36
4.2.2 Povinnost vyšetřovat tvrzené obvinění z mučení	37
4.2.3 Povinnost potrestat pachatele a odškodnit oběť.....	37
4.2.4 Povinnost vyškolit příslušný personál	38
4.2.5 Procesní záruky.....	38
4.3 Pozitivní povinnosti státu na základě CAT.....	39
4.3.1 Povinnost přijmout a vynutit právní normy.....	40
4.3.2 Povinnost vyšetřovat obvinění.....	41
4.3.3 Povinnost odškodnit oběti.....	42
4.4 Pozitivní povinnosti státu na základě ECHR.....	42
4.4.1 Povinnost vyšetřovat obvinění ze zlého nakládání	43
4.4.2 Povinnost ochrany před zlým nakládáním spáchaným soukromými osobami.....	44
5. Zákaz vydávání a vyhošťování osob, princip non-refoulement	46
5.1 Zákaz vydávání osob (extradice)	46
5.2 Zákaz vyhošťování osob	48
5.3 Princip non-refoulement	52
5.4 Diplomatické záruky.....	54
6. Vztah mučení a trestu smrti.....	57
6.1 Vydávání osob ve vztahu k trestu smrti	59
6.2 Způsob provedení trestu smrti	59
6.3 Syndrom cely smrti (Death Row Phenomenon)	60
6.4 Uložení trestu smrti na základě nesprávného soudního postupu	61
7. Vztah mučení a nuceného zmizení	63

8. Jiné způsoby porušení zákazu mučení nebo jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání	66
8.1. Podmínky ve věznicích či v jiných formách zadržení	66
8.2. Samovazba	71
8.2.1. Solitary Confinement (samovazba)	71
8.2.2. Detention Incommunicado (zadržování v izolaci).....	73
8.3. Převoz vězňů.....	73
8.4. Nucené podávání stravy.....	75
8.5. Diskriminace na základě rasy	75
8.6. Neoprávněné provádění lékařských nebo vědeckých pokusů	76
8.7. Gender problematika.....	76
9. Závěr	78
Seznam zkratk	84
Seznam použité literatury a pramenů.....	85
Seznam příloh.....	91
Příloha č. 1 : Mapa znázorňující smluvní státy CAT	91
Příloha č. 2 : Mapa trestu smrti.....	92
Název práce a její resumé v anglickém jazyce	93
Klíčová slova/Keywords	96

1. Úvod

Předmětem zájmu této diplomové práce je problematika zákazu mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání jakožto základního lidského práva garantovaného všem osobám bez rozdílu. Jedná se o právo absolutní, mající povahu obyčejové, ba dokonce kogentní normy mezinárodního práva. Z toho vyplývá, že my, všichni lidé, jsme nositelé tohoto práva, ať již je kodifikováno v národních právních úpravách, na mezinárodní rovině nebo není explicitně upraveno vůbec, a také že nám nesmí být odňato v žádné situaci, a to ani té výjimečné.

Je stále mnoho těch, kteří mučení považují za věc minulou a řadí ji spíše do období středověku. Mají jej spojeno s natahováním na skřípec, španělskými botami, bičováním, čarodějnickými procesy nebo s právem útrpným, používaným ve středověku a raném novověku jako běžná součást vyšetřovacích procesů nejenom u světských, ale i u církevních a inkvizičních soudů. Právo útrpné bylo tehdy legálním způsobem jak získat přiznání obviněného nebo požadovaný důkaz. V současné době již nic takového ve většině států světa neexistuje, zejména ne v těch hlásajících podporu a úctu k základním lidským právům. Proto by se mohlo zdát, že praxe mučení ustoupila kamsi do pozadí a že dnešní společnosti je tento pojem čímsi „cizím“. Opak je pravdou a současné skandály na poli mezinárodního práva týkající se zejména mučení vězňů a osob jinak zbavených svobody tuto tezi potvrzují.

Příkladem, a ne zcela ojedinělým, by mohly být Spojené státy americké. Tato země je mnohými spojována s garancí demokratických hodnot a ochranou lidských práv a základních svobod, přesto je aktuálně pranýřovaná za mučící a jiné nelidské či ponižující praktiky. USA v tomto směru selhaly nejenom v souvislosti s věznicí v Abú Ghraibu v Iráku, ale dále i ve věznici na Guantanamu na Kubě. V obou těchto věznicích vězni nebyli jenom mučeni, ale hlavně byli objektem nejohavnějších nelidských či ponižujících praktik. Byl jim odepírán spánek, byli ponižováni, sexuálně zneužíváni, podrobeni elektrickým šokům, zastrášováni pomocí psů i nuceni setrvávat v obtížných pozicích. V drtivé většině případů byli zadržováni bez obvinění a práva na spravedlivý proces. Podobnému problému bude USA nejspíše čelit také v případě tzv. *druhého Guantanáma*. Jedná se o americký internační tábor na základně Bagramu

v Afghánistánu, kde je zadržováno několik stovek zajatců, aniž by se vědělo z jakého důvodu.

Nejenom tyto, ale i ostatní aktuálně se množící případy mučení ve světě, se pro mě staly hlavním impulsem při výběru tématu mé diplomové práce. Vedle nich mě ovlivnila i samotná návštěva 40. zasedání Výboru proti mučení v Ženevě v minulém roce. V rámci programu Socrates/Erasmus jsem měla možnost studovat dva semestry na Univerzitě v Luzernu a v rámci semináře *Human Rights Workshop* jsme byli nejenom pozváni k aktivní účasti na „workshopu“ týkajícího se zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání organizovaným Světovou organizací proti mučení, ale také k přítomnosti na samotném zasedání Výboru proti mučení. Zde jsem si uvědomila, že otázka mučení je daleko komplikovanější a aktuálnější, než by se z pouhých úmluv mohlo zdát, což mi potvrdily i další semináře týkající se lidských práv a jejich ochrany, kterých jsem se v Luzernu zúčastnila.

Diplomová práce nemá za cíl poskytnout komplexní pohled na zákaz mučení, ale z celkového okruhu lidskoprávních systémů garantujících ochranu základních lidských práv prostřednictvím úmluv, orgánů, rozhodnutí, aktivit, praxe a další činnosti se zaměřit na pouhé dva, a to na systém OSN a systém Rady Evropy (dále jen RE). Tento výběr je učiněn především z důvodu zasazení této problematiky do evropského prostředí, a ještě konkrétněji vzhledem k relevanci pro Českou republiku, která je nejenom členskou zemí OSN, ale také RE, a proto se na ni vztahují veškerá smluvní ujednání, ke kterým se v rámci těchto systémů zavázala. Snahou je, pomocí vysvětlení této problematiky a použitých vybraných případů z rozhodovací praxe lidskoprávních orgánů ochrany, poukázat na aktuálnost problematiky mučení a na to, že v současné společnosti je zákaz mučení a jiných forem zlého nakládání závažným problémem týkající se nejenom zemí rozvojových, s diktátorským nebo neliberálním systémem, ale hlavně, a to je šokující, i zemí, které se hrdě hlásí k lidskoprávním principům a jejich ochraně, a přitom je samy, a to speciálně zákaz mučení, porušují. Prvním cílem této práce je tedy zmapovat problematiku mučení a jiných forem zlého nakládání, vysvětlit základní pojmy a poukázat na souvislost ostatních problematik s tímto zákazem.

Předmětem zkoumání je ve vztahu k tématu diplomové práce jednak systém OSN zabezpečující univerzální ochranu základním lidským právům na základě nejenom

Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 (The Universal Declaration of Human Rights, dále jen UDHR), ale hlavně prostřednictvím Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (International Covenant on Civil and Political Rights, dále ICCPR nebo také Pakt) z roku 1966, nad jehož dodržováním bdí zejména Výbor OSN pro lidská práva (Human Rights Committee, dále HRC). Ačkoliv jeho rozhodnutí ve formě tzv. názorů (*communications*) nemají povahu právně závazného rozsudku, požívají velké váhy a autority díky dlouhodobému fungování této procedury, stejně tak i díky jeho prestiži.

Přestože UDHR není závazným dokumentem, je z hlediska lidských práv velmi důležitá, neboť formulovala univerzální standardy lidských práv, a stala se tak inspirací a základem pozdějších úmluv a mezinárodních instrumentů. Svým charakterem jsou normy v ní obsažené považovány za součást mezinárodního obyčejového práva.¹

Na úrovni OSN byl dále vytvořen Výbor proti mučení (Committee against Torture, dále CoAT), jenž byl zřízen na základě Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, dále CAT). Je speciálním orgánem projednávajícím jak individuální oznámení, tak oznámení států na jinou smluvní stranu ohledně porušení zákazu mučení a jiné formy zlého nakládání. Jeho rozhodnutí však nejsou taktéž právně závazná. Země, které ratifikovaly CAT, jsou uvedeny v příloze č. 1 této diplomové práce.

Novinkou, fungující relativně krátce od roku 2007, je zřízení Podvýboru pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání na základě Opčního protokolu ke CAT. Jedná se o preventivní mechanismus, který je do značné míry podobný Evropskému výboru pro zabránění mučení.

Kromě systému OSN se zaměřují také na systém Rady Evropy, uvnitř kterého se vyvinul důležitý regionální mezinárodněprávní systém ochrany lidských práv reprezentovaný Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 (European Convention on Human Rights, dále ECHR), jejíž dodržování zajišťuje Evropský soud pro lidská práva (European Court of Human Rights, dále jen ECtHR nebo Soud). Rozhodnutí tohoto Soudu, na rozdíl od rozhodování orgánů

---

¹ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 1. vyd. Praha: C.H.BECK, 1999, s. 4-5

v systému OSN, jsou právně závazná.

V rámci systému Rady Evropy byly zřízeny i další orgány zabývající se ochranou lidských práv. Z nich, z hlediska tématu mé práce, je nejdůležitější Evropský výbor pro zabránění mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (European Committee for the Prevention of Torture, dále CPT). Ten byl zřízen jakožto preventivní mechanismus ochrany, vybudovaný na principu jak pravidelných, tak *ad hoc* návštěv v jednotlivých zemích. Tyto návštěvy směřují zejména do zařízení, kde se nacházejí osoby zbavené svobody. Výbor byl zřízen na základě Evropské úmluvy pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1987.

S rozpracováním a vysvětlením této problematiky na úrovni OSN a RE také souvisí druhý cíl diplomové práce. Ačkoliv moje práce není výlučně komparativní, cílem je srovnání systémů OSN a RE z hlediska úpravy a chápání zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání těmito systémy a dále pomocí vybraných témat poukázat na základní rozdíly či podobnosti mezi nimi vzhledem k postavení, které k zákazu mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícímu zacházení nebo trestání zaujímají.

Z výše uvedeného důvodu, kterým je zaměření se na systém OSN a RE, se ve své diplomové práci nebudu zabývat ostatními regionálními systémy, jako *americkým systémem* založeným na Americké úmluvě o lidských právech z roku 1969, nad jejímž dodržováním bdí Meziamerická komise pro lidská práva a Meziamerický soud pro lidská práva, jakožto orgánů Organizace amerických států (OAS). Dále ani *africkým systémem*, jehož Africký soud pro práva člověka a národů i Soudní dvůr Africké unie a Africký výbor za práva člověka a národů rozhodují podle Africké charty práv člověka a lidí z roku 1981, a ani *islámsko-arabským* či *asijským kontinentem*, kde na regionální úrovni chybí vytvořené organizace a úmluvy, jež by se zabývaly ochranou a zákazem mučení.

Třetím cílem práce je pokus o přiblížení této úpravy českému posluchači, a tedy popsat, jaká práva a jakou ochranu lze v této problematice z hlediska mezinárodního práva u nás očekávat a požadovat. Česká literatura zaměřující se na problematiku mučení se zdá být poněkud skromná až nedostačující. V současné době nalezneme již spoustu knih, článků a dalších zdrojů zabývajících se lidskými právy v češtině, ne však mnoho těch, jež by poskytly jednotný, ucelený pohled na problematiku mučení a

přiblížily ji tak i lidem bez znalosti cizího jazyka. Kromě úmluv, které je možno již získat v českém znění, neexistuje mnoho odborné literatury. Jedním z mála zdrojů v češtině je kniha s názvem *Mezinárodní a národní mechanismy proti mučení*, jejímiž autory jsou H. Ch. Scheu a Stanislava Hýbnerová. Nicméně i tato kniha je z velké části psána v anglickém jazyce.

Problematika mučení se v současné době stává stále více diskutovaným tématem. Kritika na porušování tohoto zákazu jednotlivými státy se ozývá nejenom na půdě nevládních lidskoprávních organizací, jako jsou např. Světová organizace proti mučení, Amnesty International nebo Human Rights Watch, ale také v rámci mezivládních systémů a organizací. Aktuálnost tohoto tématu si žádá jeho rozšíření do povědomí veřejnosti především z toho důvodu, aby ta jej začala chápat nejenom jako problém teoretický, ale hlavně, a to především, jako skutečně reálnou hrozbu.

Do 11. září 2001 byl zákaz mučení téměř většinou lidské komunity všeobecně přijímán. To se tímto dnem změnilo. V souvislosti s mezinárodním terorismem se začalo mluvit o otázce, zda by přece jenom nebyla určitá míra mučení přijatelná. Obecně si tato teorie získala jak své zastánce, tak odpůrce, avšak základní otázkou zůstává, jestli v rámci zachování mezinárodního míru a bezpečnosti lze slevit z absolutní ochrany před takovýmto zacházením a dovolit alespoň „trochu“ mučení. Ačkoliv se ve své diplomové práci touto otázkou přímo nezabývám, je zajímavým námětem na úvahy nejenom *de lege lata*, ale také *de lege ferenda*. Proto se pokouším, ačkoliv nepřímou, prostřednictvím zaměření se na nejzávažnější problematiku v souvislosti s mučením a uvedením důležitých rozhodnutí lidskoprávních orgánů, nastínit postoj těchto orgánů z hlediska možného ospravedlnění mučení.

Vzhledem k absenci české literatury na toto téma jsem při psaní své práce byla odkázána především na cizojazyčné zdroje. Při sbírání literatury jsem čerpala nejenom z knih a dokumentů Právnické fakulty Univerzity Karlovy, ale také především z knihovny Právnické fakulty Univerzity v Luzernu. Hlavním průvodcem mi však byly dvě knihy Světové organizace proti mučení (World Organization Against Torture, dále OMCT) koncipované jako příručky k individuálním stížnostem na porušení práva a další cenné materiály, které jsem získala v Ženevě. První knihou je *Article 3 of the*

European Convention on Human Rights: A Practitioner's Handbook, která se snaží podat ucelený pohled na zákaz mučení a jiných forem zlého nakládání tak, jak jej chápe čl. 3 ECHR, neopomíjející zmínit všechny důležité otázky, které s tímto zákazem souvisejí, procesní postup a návod, jak správně podat stížnost k ECtHR, včetně všech podstatných náležitostí. Druhá kniha se zabývá stejnou problematikou, ale rozebírá ji z pohledu ICCPR a CAT. Jedná se o *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies* nahlížející na zákaz mučení z pohledu systému OSN.

Diplomová práce se skládá z devíti kapitol, ve kterých je vysvětlena nejdůležitější problematika týkající se zákazu mučení a jiného zlého nakládání. Těžištěm jsou především kapitoly dvě a tři, které se zaměřují na definování, vysvětlení a nalezení rozdílů mezi jednotlivými pojmy. Snaží se odlišit mučení od jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání a za cíl mají jejich interpretování pro použití v dalších kapitolách. Kapitola čtyři je věnována povinnostem států, které jim z hlediska mezinárodního práva vyplývají při zabezpečení a zajištění tohoto práva, doplněná o celou řadu příkladů z rozhodovací praxe jednotlivých mezinárodních orgánů. V dalších kapitolách se zaměřuji na jednotlivé problematiky, které z hlediska zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání považuji za významné. Mezi takovéto řadím otázky vydávání, vyhošťování osob, princip non-refoulement, problematiku trestu smrti a tzv. syndromu cely smrti, nuceného zmizení a další možné situace, ve kterých by mohlo dojít k porušení výše garantovaného práva.

Doufám, že moje práce poskytne ucelený základní přehled problematiky mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, podá systematický nástin této problematiky v českém jazyce a případným hlubším zájemcům bude dobrým průvodcem a odrazovým bodem při dalším bádání.

2. Pojem mučení, zákazu mučení

2.1 Zákaz mučení jako základní lidské právo

Zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání je univerzálně uznáván jako základní lidské právo a je obsaženo v celé řadě mezinárodních úmluv a dokumentů.

Základní lidská práva jsou práva jedince vůči státu garantovaná normami mezinárodního práva v období míru i války (oproti např. humanitárnímu právu, které můžeme použít pouze v případě válečného konfliktu). V generačním členění lidských práv bychom zákaz mučení zařadili do první generace práv občanských a politických. Jedná se o právo, které je univerzální, absolutní, nezcizitelné a nezadatelné.

Univerzalita znamená, že toto právo je platné pro všechny a všude stejně bez rozdílu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, rodu nebo jiného postavení. Vychází z předpokladu, že člověk je člověkem kdekoliv na světě a podle toho by měla být i jeho základní lidská práva zachována a garantována.

Absolutnost vychází z předpokladu zajištění určité garance, jistoty, že toto právo bude dodržováno bez ohledu na společenskou a politickou situaci v zemi. Jakýkoliv zásah do tohoto práva je zásahem, který nemůže být ospravedlněn. Není možné, aby bylo dovoleno mučení v určité míře. Naopak, žádná míra mučení, ani ta nejmenší, není z hlediska mezinárodního práva přípustná. Zatímco relativní práva spočívají vždy v určité činnosti, pro absolutní práva je typické nekonání. Existují a trvají stále, a to i když nejsou vůbec uplatňována. Nepromlčují se a jedinec se jich může kdykoliv dovolávat. Absolutní právo působí *erga omnes* a odpovídá mu povinnost všech ostatních subjektů nerušit oprávněného v jeho právu.

Nezadatelnost a nezcizitelnost jsou vlastnosti, z nichž první v sobě obsahuje nemožnost postoupení tohoto práva někomu jinému, a to ani dobrovolně. Nezadatelnosti práv a svobod se lze domáhat i odporem proti státní moci. Tvoří základ

lidské důstojnosti, lidské individuality. Nezcizitelnost přiřazuje lidským právům nemožnost jejich odnětí. Jednotlivec se jich nemůže sám vzdát, postoupit je smlouvou, za úplatu, ani darem.

To také vychází z čl. 7 ICCPR, který obsahuje následující: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“ Tento článek je nutno číst v souvislosti s čl. 4 odst. 2 ICCPR, který obsahuje taxativní výčet všech práv, která jsou podle Paktu nezrušitelná, a to ani v mimořádných situacích, jež ohrožují život národa. Vytváří tak absolutní charakter těchto práv. Článek sedm, a tedy i zákaz mučení, sem patří.

Tato tvrzení podporuje i Obecný komentář č. 20 (tzv. *General Comment*) Výboru pro lidská práva, který zdůrazňuje, že text čl. 7 nepřipouští žádná omezení. Ani v mimořádných situacích, jako těch uvedených v čl. 4 ICCPR, není povoleno žádné odchýlení se od ustanovení čl. 7 a toto ustanovení musí zůstat vždy v účinnosti. Pro HRC nemůže žádná situace, ani polehčující okolnost, omluvit porušení čl. 7 ICCPR z žádného důvodu.²

Toto znovu potvrzuje čl. 2 odst. 2 a 3 CAT, když zní: „*Žádné výjimečné okolnosti, ať jsou jakéhokoli druhu, buď válečný stav nebo hrozba války, vnitropolitická nestabilita nebo jakákoli jiná mimořádná situace, nemohou sloužit k ospravedlnění mučení. Nařízení nadřízeného činitele nebo orgánu státní moci nemůže sloužit k ospravedlnění mučení.*“

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění pozdějších protokolů zakotvuje taktéž absolutní zákaz mučení, a to bez ohledu na situaci v zemi. Čl. 15 ECHR výslovně zakazuje státům možnost odstoupit od čl. 3 ECHR v případě války nebo jiného veřejného ohrožení státní existence. Absolutní povaha tohoto zákazu je velmi dobře demonstrována rozhodnutími Evropského soudu pro lidská práva. Konkrétně v případě *Chahal proti Spojenému království* Soud konstatoval, že čl. 3 ECHR obsahuje jednu z nejzákladnějších hodnot demokratické společnosti. Soud zároveň zdůrazňuje, že si je velmi dobře vědom ohromných obtíží,

---

² General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 3

kterým čelí státy v dnešní době v rámci ochrany společnosti proti terorismu, avšak i v těchto případech ECHR zakazuje v absolutním pojetí mučení a nelidské či ponižující zacházení nebo trestání, a to bez ohledu na jednání osoby, která je stěžovatelem.³

Z výše uvedeného můžeme tedy vyvodit, že bez ohledu na povahu a osobnost daného člověka (zda je velmi nebezpečným teroristou, vrahem, recidivistou či normálním spořádaným člověkem), má tento právo na to, aby mu v každé situaci bylo zaručeno lidské a důstojné zacházení.

Zákaz mučení a jiných forem zlého nakládání je nejenom právem absolutním, ale má také povahu kogentního pravidla (*jus cogens*), patřícího do mezinárodního obyčejového práva. Takováto norma zakládá práva a závazky, které mají fundamentální povahu, není možno se od nich odchýlit a jsou závazná bez ohledu na to, zda jsou zachyceny v psané podobě nebo nikoliv. Jedná se o normu působící *erga omnes*, která nemůže být jednostranně zrušena žádným právním aktem, pokud nedosahuje stejné normativní síly. Tímto tedy žádná úmluva nebo zákon nemohou být vytvořeny, pokud by byly v rozporu s kogentní normou, a žádná činnost nebo akt v rozporu s touto normou nemohou být ospravedlněny nebo uznány za platné. Proto každý předpis či norma odporující takovému ustanovení je považována za neplatnou.⁴

2.2 Definice mučení, prvky mučení

2.2.1 Pojem mučení dle čl. 1 CAT

Co je to mučení, není zcela jednoduché určit. Celá řada úmluv a zákonů používá termín „mučení“, aniž by jej blíže specifikovaly, nebo definovaly. Jediná úmluva, která obsahuje definici mučení, je CAT. Ta vymezuje mučení v čl. 1 jako „*jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na*

---

³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. listopadu 1996 na oznámení č. 22414/1993 ve věci *Chahal proti Spojenému království*, para. 79 a 80

⁴ JOSEPH, S.; MITCHELL, K.; GYORKI, L.; BENNINGER-BUDEL, C. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006. s. 33

diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.“

Z této definice můžeme vyvodit pět základních prvků, ze kterých se mučení dle CAT skládá.

1. jednání
2. způsobení silné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení
3. záměrné, úmyslné jednání
4. účel
5. státní prvek

Je zde namístě blíže specifikovat jednotlivé prvky mučení.

1. jednání (konání či opomenutí)

Mučení může být způsobeno nejenom komisivně, čili aktivním konáním něčeho (jako např. popálením, lámáním končetin, elektrošoky, topením ve vodě apod.), ale také omisivními úkony, a to opomenutím jednat, neboli zdržením se určitého jednání, které by ten, kdo se jej zdržel, byl jinak oprávněn nebo povinen činit. Takovým příkladem by mohlo být dlouhodobé úmyslné a účelné neposkytování potravin, potřebných léků osobě podrobené mučení.

2. způsobení silné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení

Bolest nebo utrpení musí být na určitém stupni krutosti, závažnosti, abychom mohli mluvit o mučení. Hovoříme o tzv. minimálním stupni závažnosti (*minimum level of severity*), který zde musí být přítomen a který je základním měřítkem rozdílu mezi mučením a jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Podstatou však je to, že tato bolest nebo utrpení může mít povahu jak duševního, tak tělesného strádání.

3. záměrné, úmyslné jednání

Pachatel musí chtít, zamýšlet způsobení bolesti či utrpení na určitém vyšším stupni. V případě že takovýto akt bude způsoben neúmyslně, nemůže se jednat o mučení, pokud pachatel přímo nezamýšlel takovou bolest za určitým účelem způsobit. Rozhodující je tedy určení, že se jedná o vědomé a úmyslné jednání, které je schopno způsobit extrémní bolest a utrpení normálnímu člověku. Avšak bude-li pachatel vědět, že daná osoba má nižší práh bolesti než obyčejný člověk, a této informace využije, je možné i toto jednání považovat za relevantní z hlediska mučení.

4. účel

Z hlediska naplnění skutkové podstaty mučení je nutné, aby jednání sledovalo určitý účel. Za účel se považuje vše, co vede pachatele k tomu, že osobu podrobí vědomému mučení. Jeho motivace, důvod jeho jednání či opomenutí vedoucí k mučení. To může být např. získání informace nebo přiznání od osoby přímo podrobené mučení nebo od třetí osoby, potrestat ji či třetí osobu za určité jednání, zastrašit danou osobu atd. Účelů je celá řada a definice neobsahuje konečný výčet. Je důležité zmínit, že k naplnění skutkové podstaty se nevyžaduje, aby tento účel byl nakonec dosažen. Podstatné je, že trýznitel takto činí s úmyslem jej dosáhnout. Mučí svou oběť za účelem zlomit jeho vůli a přimět ji jednat požadovaným způsobem či uposlechnout vůli cizí a jednat proti své vlastní. Tato bezmocnost, jež oběť vůči trýzniteli pociťuje, je jeden z nejzávažnějších následků mučení.

5. státní prvek

Dle CAT je k naplnění mučení nutné, aby takovéto jednání bylo způsobeno veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jeho podnětu či s jeho výslovným nebo tichým souhlasem. Je tedy nutné, aby se jednalo o jednání přičitatelné státu. Tento požadavek je zde z toho důvodu, aby ochránil jednotlivé státy před možnou odpovědností za akty, nad kterými nemají kontrolu. Přesto se ustanovení nesmí vykládat jako zprošťující státy odpovědnosti v případech, kdy v rámci své mezinárodní povinnosti evidentně nezabránilo mučení. Existují čtyři způsoby, které mohou vést k přičitatelnosti a odpovědnosti státu.

- zavinění ze strany státu
- podněcování ze strany státu
- souhlas s jednáním způsobující mučení
- strpění takového jednání

Tyto elementy jsou rozhodující v případech, kdy skutečné mučení není způsobeno orgánem státu, ale osobou od státu odlišnou. Podle znění definice se o mučení nebude jednat v případech, kdy tyto akty nebudou způsobeny státním subjektem. Jedna výjimka je možná, a to v případech, kdy ačkoliv samotný akt mučení bude způsoben osobou od státu odlišnou a stát o takovémto jednání bude vědět, přesto nepodnikne přiměřené kroky, které mu vyplývají z povinností v mezinárodním právu, čili z povinnosti ochrany základních práv. V tomto případě toto jednání státu můžeme považovat za „podněcování takového jednání“ nebo „trpění či souhlas s takovýmto jednáním“, a tedy spadající do pátého prvku definice mučení dle CAT.⁵ Stejně rozhodl Výbor proti mučení v případech *G.R.B. proti Švédsku*⁶ či *ELMI proti Austrálii*⁷. Základním rozdílem mezi těmito případy je otázka existence centrální vlády v dané zemi. Zatímco v případě *ELMI* se výbor zabýval otázkou nuceného vyhoštění osoby do jiného státu, kde neexistovala centrální vláda, ale vládu de facto vykonávaly jiné orgány, jejichž moc byla srovnatelná s mocí vládní a kde reálné obavy nebezpečí mučení hrozily, proto Výbor proti mučení porušení čl. 3 CAT (zákaz vypovězení, vrácení či vydání osoby jinému státu, hrozí-li v něm této osobě nebezpečí z mučení) uznal, v případě *G.R.B.* Výbor proti mučení rozhodl, že daná věc spadá mimo rámec čl. 3 CAT, neboť stěžovatel riskoval nebezpečí hrozící od osoby od státu odlišné, která ani nepůsobí jakožto vykonavatel veřejné moci (a to ani jako de facto vykonavatel) a nemá ani celostátní, nýbrž pouze lokální charakter.

Posledním prvkem definice, a stojícím také jaksí na okraji, je vyloučení z pojmu mučení takovou bolest a utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí a

⁵ JOSEPH, S. a kol., op. cit., poznámka č. 4, s. 210-212

⁶ Názor Výboru proti mučení ze dne 15. května 1998 na oznámení č. 83/1997 (CAT/C/20/D/83/1997) ve věci *G.R.B. proti Švédsku*, para 6.3-6.6

⁷ Názor Výboru proti mučení ze dne 14. května 1999 na oznámení č. 120/1998 (CAT/C/22/D/120/1998) ve věci *ELMI proti Austrálii*, para. 6.4 a 6.5

jsou s jejich výkonem neoddělitelně spjaty nebo jsou jimi vyvolány náhodou. Zákonná sankce přesto nesmí být mučením ve znění definice uvedené v čl. 1 CAT. Právě proto musí být velmi úzce interpretována, neboť hrozí lehké zneužití, a to hlavně v případech, kdy bude pachatel podle domácího práva potrestán sankcí, která připouští určitý stupeň bolesti a utrpení, a tedy z hlediska práva takového potrestání bude zákonné, ačkoliv by mohlo dosahovat až takové síly, která by se rovnala krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení. Při interpretaci této věty je podstatné vycházet z předpokladu, že státy, jež jsou vázány úmluvou, jsou ty, které dodržují základní pravidla a principy mezinárodního práva a jednají s nimi v souladu. „Zákonné“ se v tomto chápání rozumí zejména možnost aplikovat pouze takové sankce, které jsou dovolené na základě CAT a mezinárodního práva. Takovéto pojetí by mělo předcházet možným snahám států vyhnout se jejich mezinárodní odpovědnosti z hlediska aktů mučení tím, že tyto akty budou považovat za zákonné na základě jejich domácího práva.

2.2.2 Další definice mučení

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech sice zákaz mučení ve čl. 7 ICCPR obsahuje, neobsahuje však žádné další vysvětlení. V tomto článku nalezneme pouze následující úpravu: *„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům.“*

Pro další interpretaci tohoto ustanovení musíme sáhnout po Obecném komentáři č. 20 HRC. V čl. 4 tohoto komentáře se dočteme, že Pakt sice neobsahuje žádnou definici pojmu mučení, zároveň se ale HRC domnívá, že takováto definice není zcela nutná. Pro podřazení určitého jednání pod čl. 7 ICCPR je rozhodující jeho závažnost, povaha a účel.⁸ Tak tedy spíše než obecné „zaškatulkování“ pod případnou definici, HRC upřednostňuje posouzení všech okolností konkrétního případu a následnou subsumpci pod čl. 7 ICCPR. V tomto ohledu je zřejmé, že ICCPR ponechává větší prostor pro podřazení jednání aktům mučení než CAT. Nevyžaduje taktéž ani zahrnutí státního prvku, jako jednoho z podstatných znaků definice v CAT. To dokládá čl. 2 Obecného komentáře č. 20, podle kterého je základní povinností státu zabezpečit každému ochranu proti aktům zakázaným na základě čl. 7 ICCPR bez ohledu na to, zda

---

⁸ General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 4

jsou způsobeny osobami jednajícími z jejich úřední povinnosti, mimo ni, nebo v soukromém zájmu.

Zákaz mučení je dále doplněn pozitivním požadavkem stanoveným v čl. 10 odst. 1 ICCPR, který prohlašuje, že se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti. Podle čl. 5 Obecného komentáře č. 20 se zákaz upravený v čl. 7 ICCPR vztahuje nejenom na činy, které způsobují fyzickou bolest, ale také na takové úkony, které způsobují psychické utrpení oběti. Podle názoru HRC se musí tento zákaz rozšířit i na tělesné tresty zahrnující nadměrné trestání nařízené jako trest za trestný čin nebo jako výchovné či disciplinární opatření (zákaz tělesných trestů).

Třetí pohled na mučení nabízí ECHR. Čl. 3 obsahuje ještě skromnější ustanovení o mučení než ICCPR, které zní: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“

Tento na první pohled velmi stručný článek obsahuje oproti čl. 7 ICCPR jeden rozdíl. Ve srovnání s ICCPR vyniká, že zde chybí slovíčko „kruté“. Mohlo by se tedy zdát, že k naplnění skutkové podstaty mučení postačí už mírnější stupeň závažnosti a krutosti. Přesto převládá jednotný názor, že ani zde se v podstatě na obecném chápání pojmu mučení mnohé nemění.

Další výhodou z hlediska systému ochrany lidských práv je to, že na základě přijetí Protokolu č. 11 v roce 1998 se jednotlivci se svou stížností mohou obrátit již přímo na Evropský soud pro lidská práva. Rozhodnutí Soudu jsou závazná, což znamená zaručení určité míry právní jistoty při domáhání se svého práva a také jeho vynutitelnosti. To, jak ECHR chápe pojem mučení a jiných forem zlého nakládání, vyplývá z bohaté judikatury Soudu. Prvním rozsudkem vůbec, který odsuzuje stát ze spáchání mučení, byl případ *Aksoy proti Turecku*, ve kterém byl stěžovatel podroben tzv. „palestinskému pověšení“ (*Palestinian hanging*). Byl vysvělečen do naha, jeho ruce byly svázané za zády a následně byl za ně pověšen. Soud rozhodl, že tento způsob zacházení musel být způsoben úmyslně, a to za účelem získání určitého přiznání nebo informace. Takovéto nakládání způsobující rozsáhlou bolest a paralyzování obou horních končetin po dlouhou dobu je tak závažné a kruté povahy, že může být popsáno pouze jako

mučení.⁹

Zákaz mučení považujeme nikoliv pouze jako smluvně stanovený zákaz, z něhož smluvním stranám vyplývají závazky a povinnosti, které musí dodržovat, ale také jako pravidlo mezinárodního obyčejového práva. Aby se však určité pravidlo chování stalo mezinárodním obyčejem, vyžaduje se existence dvou prvků. Prvním, materiálním prvkem je ustálená praxe, která musí nabýt na obecnosti (*usus generalis*). Za tu se pak považuje taková, která je „rozšířená, reprezentativní, opakovaná, stejnorodá, nepřetržitá a déledobá (poslední jako tzv. *usus longaevus*).“¹⁰ Druhým, subjektivním prvkem je tzv. *opinio necessitatis generalis*, čili obecné povědomí mezi státy o nezbytnosti takovéto praxe.¹¹

Při pokusu podat definici mučení, jakožto mezinárodního obyčejového kogentního pravidla, je nutno nahlédnout nejenom do lidských práv jako takových, ale také do mezinárodního trestního práva a mezinárodního humanitárního práva. Dvě později jmenovaná jsou důležitá zejména z hlediska celkového chápání pojmu mučení jakožto obyčejové normy, neboť poskytují určité specifické prvky charakteristické pro definování mučení v případě ozbrojeného konfliktu, či dokonce válečného stavu.

Mezinárodní obyčejovou definicí mučení se zabýval Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) v rozhodnutí *Prosecutor v. Kunurac, Kovac a Vukovic*. ICTY zdůrazňuje, že obyčejová definice a definice upravená v čl. 1 CAT jsou si do značné míry podobné, nejsou však totožné. Ačkoliv díky odst. 2 čl. 1 CAT jde definice mučení i za rámec této smlouvy, přesto je definicí omezenou, která i přesto, že je způsobilá přispět k interpretaci definice obyčejové, nemůžeme ji za takovouto považovat. Definice obsažená v CAT se aplikuje pouze v rámci této úmluvy a mezi jejími smluvními stranami, a to ještě pouze tehdy, pokud jiný mezinárodní instrument či národní zákonodárství nezakotvuje širší nebo lepší ochranu před takovýmto zacházením. Obyčejová definice jde za její rámec. Bude závazná pro všechny státy bez ohledu na to, zda jsou smluvními stranami některé z úmluv nebo nikoliv. Jediným požadavkem pro to, aby se zákaz mučení stal závazným pravidlem v daném státě, je

---

⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. prosince 1996 ve věci č. 21987/93 *Aksoy proti Turecku*, para 63, 64

¹⁰ ČEPELKA, Č.; ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003, s. 127

¹¹ *Ibidem*, s. 125

naplnění podmínek *usus generalis a opinio necessitatis generalis*. ICTY mučení, jakožto normu mezinárodního obyčejového práva, popisuje jako „*jakékoli úmyslné jednání nebo opomenutí jednat, způsobující osobě podrobené mučení silné bolesti nebo tělesné či duševní utrpení, s cílem získat od ní nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat ji, zastrašit nebo přinutit ji nebo třetí osobu k něčemu, nebo diskriminovat ji či třetí osobu z jakéhokoli důvodu.*“¹² Na rozdíl od definice v CAT, tato definice obsahuje pouhé první čtyři prvky - jednání, které je záměrné, úmyslné, způsobilé silných bolestí nebo tělesného či duševního utrpení a vykonávané za určitým účelem, cílem. Obyčejové právo nepožaduje existenci státního prvku, a tedy nezáleží na tom, kdo akt mučení páchá, zda se bude jednat o jednotlivce, skupinu osob nebo samotný stát. Rozhodné také není, zda k mučení dochází v době války, ozbrojeného konfliktu či v období míru.

2.3 Pohrůžka mučením

Může se nabízet otázka, zda pouhá pohrůžka mučením by mohla spadat pod pojem mučení samotné. K tomuto se smlouvy nevyjadřují. Zejména německá právní věda podává dva rozdílné názory na tuto problematiku. Zastupitelé prvního názoru chápou pohrůžku mučením jako mučení samotné v takovém případě, když vyvolá u oběti dojem, že v případě nerespektování vyhrožování, bude oběť automaticky podrobena mučení. Důležité jsou zde skutečné obavy a z toho pramenící duševní utrpení oběti vyhrožování, která v tento moment nabude subjektivního pocitu (i když třeba i neopodstatněného), že se mučení nevyhne. Mezi zastánce takového pojetí patří např. Heinz Düx (*Meinungen zur Folterdiskussion*) nebo Christian Fahl (*Angewandte Rechtsphilosophie – „Darf der Staat foltern?“*) nebo Bernard Kretschmer, který toto pojetí zmiňuje ve své knize *Folter in Deutschland: Rückkehr einer Ungeheuerlichkeit?*.

Druhý názor, zastávaný např. Kristianem Kühlem, je postaven na teorii, která posuzuje, zdali pohrůžka se svými účinky na oběť již sama od sebe objektivně nabývá rozměrů mučení nebo ne. Zda tedy již v této fázi jsou způsobeny silné psychické bolesti nebo utrpení ovlivňující svobodu rozhodování, které by byly v podstatě stejné jako u

---

¹² Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 22. února 2001 ve věci č. IT-96-23-T&IT-96-23/1-T. *Prosecutor v. Kunurac, Kovac a Vukovic*, para 465-497

mučení samotného.¹³ Tento druhý přístup je všeobecně schvalován, neboť rozlišuje pouhou hrozbu mučením a mučení samotné. Německá právní teorie v rámci tohoto názoru odkazuje na tzv. *případ Daschner*, ve kterém německý soud odsoudil policejního úředníka Daschnera k peněžitému trestu, neboť při vyšetřování vyhrožoval obviněnému způsobením silných bolestí a útrap dosahujících stupně mučení za účelem získání jeho výpovědi a přiznání, což mělo za následek jeho silné psychické bolesti a strádání.¹⁴ Tento velmi kontroverzní případ byl později projednáván i na půdě ECtHR ve věci *Gäfgen proti Spolkové republice Německo*, neboť se obviněný nespokojil s rozhodnutím dle národního německého práva a podal stížnost na porušení čl. 3 ECHR. Ačkoliv zlé zacházení vůči stěžovateli dosahovalo takové intenzity, která se rovná mučení a jinému nelidskému zacházení, ECtHR, vzhledem k odsouzení a patřičnému potrestání policejního úředníka za takovéto nakládání na národní úrovni, neshledal porušení čl. 3 ECHR.¹⁵

Pro přiklonění se k druhému názoru dále hovoří i to, že oproti pouhému vyhrožování újmou v prvním případě, je zde objektivně přítomna skutečná psychická újma, která je působena, a z té pramenící další možnosti rozvinutí se do závažnějších utrpení. Pokud se přikloníme k druhému názoru, první můžeme i nadále podřadit pod pojem ponižující jednání. Pohrůžka mučením zde sama o sobě působí ponižujícím způsobem a porušuje důstojnost člověka, který je poníženi podroben.

Vidíme tedy, že zatímco na půdě RE se Soud k pohrůžce mučením jakožto za jistých okolností skutkové podstatě mučení přiklání, HRC v systému OSN v takovéto věci ještě rozhodovací praxi nezaložil.

---

¹³ BRUHA, T.; STEIGER, D. *Das Folterverbot im Völkerrecht*. 1. vyd. Stuttgart: W. Kohlhammer, GmbH, 2006. s. 31-32

¹⁴ *Případ Daschner*: Urteil des Landgerichts Frankfurt am Main vom 28. Juli 2003 - 5/22 Ks 2/03 3490 Js 230118/02, [také online] Dostupné na World Wide Web: [ověřeno 10. července 2009]: <<http://www.weihmann.net/kriminalistik/images/Aufsaeetze/Daschner-Urteil,%2022.4.2005.pdf>>

¹⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. června 2008 ve věci č. 22978/05 Gäfgen proti Spolkové republice Německo, para 78-81

3. Nelidské a ponižující zacházení a trestání

Mučení samo o sobě zahrnuje i všechny ostatní formy zlého nakládání, čili je vždy zároveň i krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Ve stupnici závažnosti je mučení na nejvyšší, nejzávažnější úrovni, čímž se také od ostatních forem zlého nakládání odlišuje. Jak tedy vyplývá z výše uvedeného, kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání jsou způsobilými praktikami konstituující mučení. Tyto však mohou existovat a být hodnoceny také samostatně, a proto je nutné definovat mezi nimi rozdíly.

ECHR a ICCPR s takovýmto členěním počítají a vyjmenovávají je současně se zákazem mučení. CAT v čl. 1 obsahuje pouze definici mučení. Krutým, nelidským a ponižujícím zacházením, jakožto nakládáním, jež nespadá pod mučení, se zabývá ve čl. 16. Problém zůstává v definování těchto pojmů, neboť v žádné úmluvě nenalezneme jejich definici, a tak se musíme zaměřit na judikaturu a praxi rozhodujících orgánů.

Aby jisté jednání bylo považováno za mučení, musí dosahovat určité intenzity. To vymezila již Deklarace o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním, přijatá v roce 1975 Valným shromážděním OSN, na kterou v roce 1984 navázala CAT. Deklarace v čl. 1 odst. 2 uvádí, že „*mučení tvoří zvýšenou a úmyslnou formu krutého, nelidského a ponižujícího zacházení a trestání.*“¹⁶ Tím zároveň vymezila, jakým způsobem se bude posuzovat rozdíl mezi mučením a ostatními formami zlého nakládání. Pro rozlišování je taktéž významná existence či neexistence účelu, který je daným jednáním sledován. Zatímco u mučení se účel přímo vyžaduje, v případech nelidského a ponižujícího jednání být nemusí. Toto vyplývá nejenom z judikatury Soudu, ale i z doslovného znění čl. 16 CAT. V tomto požadavku se tedy oba zkoumané systémy shodují. Pro konkrétnost bych zmínila např. rozhodnutí *Peers proti Řecku*, ve kterém Soud, aniž by shledal jakýkoliv účel či záměr k ponižujícímu zacházení a nakládání ze strany vězeňské stráže, rozhodl, že dané podmínky ve věznici takovéto nakládání zakládají.¹⁷ Ačkoliv se tedy účel, kvůli

¹⁶ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3452 (XXX) z 9. prosince 1975, Deklarace o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním.

¹⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. dubna 2001 ve věci č. 28524/95 *Peers proti Řecku* para 74-75

kterému je s osobou nelidsky či ponižujícím způsobem zacházeno, může považovat za faktor, který má být při posuzování míry závažnosti takového nakládání brán v úvahu, jeho neexistence nesmí vést k vyloučení možnosti přijetí rozhodnutí o porušení čl. 3 ECHR. Tak stanovil ECtHR v případě *Van der Ven proti Nizozemí*.¹⁸

Podobně rozhodl HRC ve věci *Edwards proti Jamajce*, ve kterém sice neshledal porušení čl. 7 ICCPR z důvodu syndromu cely smrti, v níž pobýval vězeň více než 11 let, ale toto porušení v souvislosti s krutým, nelidským a ponižujícím zacházením konstatoval z důvodu žalostných podmínek v cele a ve věznici, kterým byl vězeň vystaven, aniž by za takovými podmínkami byl jakýkoliv záměr či účel ze strany věznice.¹⁹

Teoretickou koncepci rozdílu mezi mučením a jinými formami zlého nakládání podává Manfred Nowak, odborník na lidská práva, profesor na Univerzitě ve Vídni a současně zvláštní zpravodaj OSN pro otázky mučení. Za nelidské a ponižující zacházení nebo trestání považuje „*všechny možné formy nakládání, které jsou způsobilé vystavit osobu silné bolesti nebo utrpení, avšak zároveň nejsou způsobilé být kvalifikovány jakožto mučení samotné, a to z důvodu nedostatku některého/nebo některých ze základních prvků typických pro mučení (jak požaduje čl. 1 CAT), a dále všechny ty praktiky, které mají za následek takové strádání, které nedosahuje požadované intenzity.*“²⁰

V rámci systému OSN byl prvním a významným pokusem o rozčlenění těchto pojmů tzv. *případ Řecko*, zpráva Komise pro lidská práva z roku 1969 (dnes již nahrazena Radou pro lidská práva). Tento případ rozlišil jednotlivé pojmy a vzájemné vztahy mezi nimi, a tak umožnil jejich snadnější pochopení. Konkrétně tedy Komise vyjadřuje svůj názor, že „*je zřejmé, že může existovat takové zacházení, pod které se všechny tyto pojmy podřadí, především mučení musí být vždy nelidským a ponižujícím zacházením a nelidské zacházení zároveň ponižujícím. Pojem nelidské zacházení nebo nelidský trest zahrnuje takové zacházení, které má záměrně způsobit závažné fyzické*

---

¹⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. února 2003 ve věci č. 50901/99 *Van der Ven proti Nizozemí*, para 48

¹⁹ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 19. srpna 1997 na oznámení č. 529/1993 ve věci *Hervin Edwards proti Jamajce*, para. 8.3

²⁰ NOWAK, M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR Commentary*, 2. vyd.: Kehl am Rhein, Engel Publisher, 2005, p. 163

*nebo duševní utrpení a jež je v daném případě neospravedlnitelné. Slovo mučení se často používá k popsání takového nelidského zacházení, které je vykonáváno za určitým účelem, jako např. získání informace nebo doznání, nebo vykonání trestu a je obecně považováno za zvýšenou formu nelidského zacházení. Zacházení nebo trestání osoby se chápe za ponižující, pokud jej hrubě ponižuje před ostatními nebo jej nutí jednat proti své vůli a svědomí.*²¹

Rozdíl mezi těmito jednáními je spatřován hlavně v míře špatného nakládání. Rozlišování je však přesto spíše akademického rázu, neboť všechny jsou ve stejném rozsahu zakázány z hlediska mezinárodního práva a povinnost států tento zákaz respektovat je absolutní, nezcizitelná a bezvýhradná. Význam pro rozlišování jednotlivých forem je chápán tedy více v morálním dopadu těchto forem, kdy jednotlivým státům se zdá daleko více přijatelnější být označen mezinárodní komunitou jako pouhý strůjce nelidského či ponižujícího zacházení, než přímo mučitelem.

3.1 Nelidské zacházení

Aby takovéto zacházení spadalo pod výraz „nelidské“, musí dosáhnout určitého minimálního stupně závažnosti. To požadují oba zkoumané systémy. Avšak hodnocení tohoto minimálního rozsahu je velmi relativní, a v tomto se právě ve svých názorech orgány OSN a RE mohou rozcházet. Při posuzování a hodnocení záleží na celé řadě faktorů a okolností daného případu, jako např. trvání takového zacházení, jeho fyzické či psychické následky a v určitých případech také rozdíly v pohlaví, věku a zdravotním stavu osoby, která je obětí. Z tohoto důvodu je rozhodování o určení, o jaký druh zlého nakládání se jedná, velmi individuální a pevně vázáno na konkrétní případ. Takto při posuzování jednotlivých stížností postupuje právě ECtHR, odvolávající se na rozhodnutí v případě *Irsko proti Spojenému království*. Předmětem zjišťování byly provedené vyšetřovací techniky spočívající v povinnosti vyšetřovaných osob stát po několik hodin na špičkách proti zdi, zakrytí jejich hlav do tmavých pytlů, vystavování nepřetržitému hluku či zbavení možnosti přísunu spánku, dostatečné stravy a tekutin. Soud rozhodl, že tyto techniky naplňují skutkovou podstatu nelidského a ponižujícího zacházení, ale nikoliv mučení, neboť nedosahují takového stupně a intenzity, abychom

---

²¹ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Greek Case (Denmark, Norway, Sweden and The Netherlands v. Greece)*. Report, 5 November 1969, Yearbook 12 (1969) Applications nos. 3321/67; 3322/67; 3323/67; 3344/67, s. 186

je mohli podřadit pod „svévolné nelidské zacházení, které vyvolává velmi závažné a kruté utrpení.“²² Tímto se také odlišil od názoru Komise pro lidská práva, která stejné zacházení v *případě Řecko* podřadila pod definici mučení tak, jak ji chápala ve smyslu „zvýšené formy nelidského zacházení“.

V tomto rozsudku Soud také přiznal, že všechny metody vyšetřování, které jdou za hranici pouhého kladení otázek, mohou působit určitý tlak na vyšetřovanou osobu, nicméně nemohou být automaticky jako takové považovány za nelidské, a to i když dosahují jistý stupeň hrubosti či omezování. Proto je vždy nutno posuzovat daný konkrétní případ v celém jeho rozsahu.

Nelidské zacházení může také představovat vydání či vykázání osoby do jiného státu, existují-li zde podstatné důvody domnívat se, že takovýto krok by mohl vystavit dotčenou osobu mučení nebo krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání v přijímajícím státě. Stejně tak, pokud by vzhledem k duševnímu stavu dané osoby takovéto opatření vedlo k vážnému poškození jeho zdravotního stavu. V případech zabývajících se vydáváním či vyhoštěním osob Soud při rozhodování často nerozlišuje, z důvodu hrozby jaké konkrétní formy nakládání zakládající porušení čl. 3 ECHR rozhodl. Ve většině případů, jakožto např. *Vilvarajah a ostatní proti Spojenému království*,²³ hovoří Soud obecně o tzv. *ill-treatment* (neboli zlém zacházení) bez jakékoliv užší specifikace na konkrétní formu. V jiných uvádí přímo jako důvod zákazu deportace různé způsoby, které by v přijímající zemi mohly nastat - mučení, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání. Tak je tomu např. v případě *Hilal proti Spojenému království*²⁴ (blíže viz kapitola 5).

ICCPR, stejně tak jako ECHR, neobsahuje definice jiného zlého zacházení, neboť dle názoru HRC jejich rozlišování bude vždy záležet na povaze, účelu a vážnosti daného nakládání. Interpretaci čl. 7 nalezneme v Obecném komentáři č. 20 (jak zmíněno v kapitole 2 této práce). Na pomoc interpretaci čl. 10 ICCPR, zabývajících se postavením osob zbavených osobní svobody, přichází Obecný komentář č. 21, který

---

²² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71 *Irsko proti Spojenému království*, para 162, 167-168

²³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. října 1991 ve věci 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87 *Vilvarajah a ostatní proti Spojenému království*, para 107 a 111

²⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. března 2001 ve věci č. 5276/99 *Hilal proti Spojenému království*, para 60 a 68

v čl. 4 zdůrazňuje, že „se všemi osobami, jež jsou zbaveny osobní svobody, je nutno zacházet dle principů lidskosti a s respektováním jejich důstojnosti. To je základní a univerzální pravidlo. Musí být aplikováno bez jakéhokoliv rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.“²⁵ Kromě obecných komentářů zde máme četnou rozhodovací praxi HRC. V nejzávažnějších případech týkajících se nakládání s osobami zbavenými svobody HRC rozhodne o porušení čl. 7 ICCPR (*John Wight proti Madagaskaru*),²⁶ v ostatních, méně závažnějších, o porušení čl. 10 ICCPR (*Borough proti Austrálii*).²⁷ Existují však i takové, kdy HRC shledá porušení obou článků najednou (*Wilson proti Filipínám*).²⁸

ICCPR na rozdíl od ECHR kromě nelidského zacházení zná také zacházení kruté. Oba typy se také často posuzují dohromady. Tak se stalo v případě *Michael Bailey proti Jamajce*, ve kterém HRC rozhodl o porušení čl. 7 ICCPR z důvodu krutého a nelidského zacházení, neboť byl stěžovatel ve věznici strážci za přítomnosti dozorce bit způsobem, který takovéto zacházení zakládá (obuškem, železnými trubkami, palicemi) a bylo mu odmítnuto poskytnutí lékařského ošetření. Takovéto zacházení je dle názoru HRC nejenom zacházením nelidským, ale právě, z důvodu způsobu provedení a jeho tvrdosti, také zacházením krutým.²⁹

Z výše uvedeného bychom mohli obecně shrnout, že za nelidské zacházení se považuje takové jednání, jímž se úmyslně vyvolává psychické nebo fyzické utrpení zvláštní intenzity.

3.2 Ponižující zacházení

Musí se jednat o takové zacházení, které danou osobu hrubě ponižuje před ostatními nebo ji nutí jednat proti své vůli a svědomí (viz výše uvedený *případ Řecko*). Soud použil stejnou metodu při hodnocení, zda techniky vyšetřování použité v případě

---

²⁵ General Comment No. 21, Výbor OSN pro lidská práva, § 4

²⁶ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 1. dubna 1985 na oznámení č. 115/82 ve věci *John Wight proti Madagaskaru*, para 15.2 a 17

²⁷ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 17. března 2006 na oznámení č. 1184/2003 ve věci *Borough proti Austrálii*, para 9.2, 9.4-9.5

²⁸ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 30. října 2003 na oznámení č. 868/99 ve věci *Wilson proti Filipínám*, para. 7.4

²⁹ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 12. květen 1993 na oznámení č. 334/1988 ve věci *Michael Bailey proti Jamajce*, para. 9.3

Irsko proti Spojenému království byly nejenom nelidské, ale i ponižující. Soud takového jednání označil jako „špatné zacházení, které má vzbudit u oběti pocity strachu, úzkosti a podřadnosti a které je schopné pokořit ji, ponižit a případně zlomit její fyzický nebo morální odpor.“³⁰

Pro posouzení stupně ponížení Soud dále uvádí, že stupeň ponížení musí být zjišťován podle okolností každého případu zvlášť, konkrétně dle povahy a kontextu trestání samotného a způsobu či metody jeho výkonu. Rozhodující přitom nejsou názory a pohledy v době, kdy Úmluva byla sepsána, ale současné, aktuální, neboť Úmluva je žijící instrument, který musí být interpretován ve světle současných podmínek.³¹

Stejně tak hovoří HRC. Při posuzování, zda dané zacházení spadá pod čl. 7 ICCPR jako nelidské či ponižující, je rozhodující zhodnocení všech okolností konkrétního případu, jako je délka a způsob nakládání, tělesné či duševní následky, stejně tak jako rozdíl v pohlaví, věku či zdravotním stavu osoby vystavené danému zacházení (viz případ *Vuolanne proti Finsku*³²). Důležitým faktorem je vždy proporcionalita, neboť na jejím základě je možno ospravedlnit určitý akt i přesto, že může způsobit bolest, utrpení či nedůstojné zacházení. V tomto smyslu může být úměrnost a přiměřenost neopomenutelným kritériem při posuzování, zda jisté zacházení je v rozporu s čl. 7 ICCPR nebo ne.

3.3 Nelidské a ponižující trestání

Podle obecné právní teorie je trest chápán jako určitá újma uložená pachateli za protiprávní jednání, kterého se dopustil. Nemá pouze funkci represivní, ale také preventivní, ochrannou a nápravnou. Následkem je zásah do občanských práv pachatele. Trest však musí být vždy přiměřený k protiprávnímu jednání. Zejména z hlediska trestního práva se vyzdvihuje požadavek přiměřenosti trestu k nebezpečnosti činu pro společnost a takovýto trest je považován za prostředek státního donucení, ukládaný jménem státu pouze a jen k tomu povolanými soudy a na základě zákona.

Co se rozumí ponižujícím trestáním vymezuje rozhodnutí ECtHR ve věci *Tyrer*

³⁰ *Irsko proti Spojenému království*, op. cit., poznámka č. 22, para 167

³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*, para 30-31

³² Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 4. dubna 1989 na oznámení č. 265/1987 ve věci *Vuolanne proti Finsku*, para. 9.2

proti Spojenému království, které za ponižující trestání považuje takové, které dosahuje určitého stupně závažnosti a je odlišné v každé situaci od obvyklého ponížení spojeného s ukládáním a vykonáváním zákonné sankce. Samotné určení tohoto stupně je závislé na povaze věci a je opět relativní, závisející na všech okolnostech, na typu a souvislostech potrestání jako takového, včetně způsobu a metody výkonu sankce. Toto rozhodnutí poukazuje na protiprávnost tělesných trestů a jejich rozpor s čl. 3 ECHR, neboť vždy dochází k poškození jedné osoby fyzickým násilím druhou osobou. A proto, ačkoliv je takovýto trest zakotven zákonem, nařízen soudní mocí daného státu a vykonán jeho orgány a stěžovatel neutrpěl žádné vážné nebo dlouho trvající fyzické následky, jeho potrestání – na základě kterého bylo s ním nakládáno jako s objektem v rukou veřejné moci - představuje fyzické napadení, a to přesně takové, které je jedním z hlavních cílů ochrany dle čl. 3 ECHR, konkrétně ochrana důstojnosti a tělesné integrity.³³

V tomto rozhodnutí soud určil, že ačkoliv bičování jakožto uložená sankce nenaplnuje znaky skutkové podstaty nelidského trestání, je fyzickým násilím na lidské důstojnosti a je ponižující. Pomocným faktorem při ohodnocování, zda daný trest může být ponižující, je i pozornost veřejnosti. Nicméně fakt sám o sobě, že daná osoba bude konkrétním zacházením ponižena ve svých očích, dokonce i když ne v očích ostatních, bude dostačujícím elementem pro určení porušení čl. 3 ECHR. Sankce samotná, jež není proporcionální k provinění, je považována za ponižující.

U definování nelidského trestání narážíme na problém nedostatku judikatury, a tedy kromě rozhodnutí *Tyrer proti Spojenému království*, které se zároveň touto problematikou zabývalo, neexistuje mnoho dalších výkladů.

Zvláštní kategorii nelidského a ponižujícího zacházení a trestání tvoří samotné nakládání s vězni při výkonu jejich trestu (jak bude zmíněno dále v kapitole 8). Výbor pro lidská práva vyjádřil názor, že odnětí svobody v podmínkách, které jsou velmi škodlivé zdraví vězně, představuje porušení čl. 7 a čl. 10 odst. 1 ICCPR. Jen pro názornost jím může být takové špatné zacházení ve vězení, na základě kterého po propuštění má vězeň jednu nohu o několik centimetrů kratší než druhou, držení vězně po dlouhou dobu až několika měsíců se zavázanýma očima a s rukama svázanýma dohromady, zvláště pak pokud takovéto zacházení má za následek paralyzování rukou,

---

³³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*, para. 30-35

zranění nohou, infekci očí a podstatné ztráty tělesné váhy.³⁴

ECHR neobsahuje žádné podobné ustanovení jako čl. 10 odst. 1 ICCPR. Proto případy, jež se budou týkat zacházení s vězni a kterými se bude zabývat Soud, budou obecně posuzovány a vykládány v rámci čl. 3 ECHR, a to podle pravidel uplatňovaných na nelidské a ponižující zacházení.

ECHR také narozdíl od ICCPR neobsahuje požadavek *krutého* nelidského zacházení nebo trestání. Mohlo by se tedy zdát, že ponechává jaksi větší prostor pro interpretaci a aplikaci daného ustanovení. Při pokusu o definici krutého trestání narážíme v této věci opět na problém nedostatku rozhodovací praxe v této záležitosti. Za krutý trest se považuje takový, který není nic jiného než bezúčelné a bezpředmětné vystavení bolesti a utrpení nemající jakékoliv ospravedlnění.³⁵ Výbor za takovýto „krutý trest“ posuzovaný mimo rozsah tělesných trestů nebo trestu smrti považuje trest doživotí, uložený nezletilému bez možnosti podmíněného propuštění nebo opětovného projednání. Takovýto odsuzující rozsudek o uložení trestu svojí krutostí dosahuje porušení čl. 7 ICCPR ve spojitosti s čl. 24 (ochrana dítěte).³⁶ Ve výkladu nelidského zacházení nebo trestání se přesto z hlediska absence či přítomnosti slova „kruté“ nečiní rozdílů. Je možno také souhlasit, že určitý stupeň krutosti vyplývá sám o sobě z dikce minimálního stupně závažnosti, který se vyžaduje pro definování mučení a jiných forem zlého nakládání.

---

³⁴ SIEGHART, P. *The International Law of Human Rights*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 1983, s. 171-172

³⁵ *Ibidem*, s. 166

³⁶ Concluding Observations on the U.S.A., (2006) UN doc. CCPR/C/USA/CO/3, § 34

4. Mučení a jiné formy zlého nakládání jako státu přičitatelné jednání

Státy jsou povinny respektovat práva a povinnosti vyplývající jim z mezinárodního práva. V těchto svých právech a povinnostech jsou si rovny. Zároveň však musí respektovat omezení, jež jim mezinárodní právo stanoví pro uplatňování suverenity ve vztazích navenek vůči jiným stejně suverénním subjektům a povinnost nezasahovat a nevměšovat se do vnitřních záležitostí ostatních států. Volnost států nejenom v jejich vnějších, ale i ve vnitřních záležitostech je, kromě závazků vyplývajících jim z uzavřených mezinárodních smluv, omezena také prostřednictvím mezinárodních obyčejových pravidel, jež jsou jedním z pramenů mezinárodního práva. Do těchto pravidel řadíme i lidská práva, která rozdělujeme z hlediska možnosti derogace na dispozitivní a kogentní. Kogentních obecně platných pravidel je velmi málo a na rozdíl od dispozitivních se od nich není dovoleno odchýlit a mohou být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy. Mají zásadní význam pro ochranu celého mezinárodního společenství. Spolu se zákazem genocidia, otroctví, rasové diskriminace, apartheidu, dalších zločinů proti lidskosti a značného znečištění životního prostředí mezi *jus cogens* řadíme i zákaz mučení.³⁷

V případě porušení těchto zákazů vzniká subjektům odpovědnost, jakožto sekundární povinnost nastupující v případě porušení kterékoli primární povinnosti vyplývající z mezinárodního práva. Odpovědností států za jejich protiprávní jednání se zabývala Mezinárodní právní komise OSN v návrhu článků o odpovědnosti států (*Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*),³⁸ který byl později přijat Valným shromážděním jako resoluce č. 56/83. Kapitola II tohoto návrhu článků se zabývá přičitatelností jednání státu a ve čl. 4 přisuzuje státu odpovědnost za jednání jeho orgánu, bez ohledu na to, jakou pravomoc vykonává, či jaké postavení zaujímá. Není také rozhodující, zda jde o orgán individuální, kolektivní, územní, ústřední. Státu je přičítáno i takové chování orgánu, kdy „jeho postup je motivován nečistými či záludnými pohnutkami, jednáním *ultra vires*, nebo zneužitím veřejné

³⁷ ČEPELKA, Č.; ŠTURMA, P. op.cit., poznámka č. 10, s. 137

³⁸ *Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Report of the ILC on the Work of its Fifty-third Session*, UN GAOR, 56th Sess, Supp No 10, p 43, UN Doc A/56/10 (2001).

pravomoci.“³⁹ Čl. 5 návrhu článků přičítá státu stejně tak i odpovědnost za chování těch subjektů, kteří vykonávají některé veřejné funkce, aniž by byli státními orgány. Nelze tak daný stát od jeho mezinárodní odpovědnosti oprostít jen proto, že výkon těchto funkcí přenesl na jiný vnitrostátní subjekt. Stát je dle čl. 8 odpovědný i za takové jednání osoby či skupiny osob, které je řízeno nebo kontrolováno státní mocí.

4.1 Obecné závazky států z hlediska lidských práv

Právní doktrína se všeobecně shoduje na názoru, že ze samotné podstaty lidských práv státům vyplývají dva základní závazky. Těmi jsou závazky pozitivní a negativní.⁴⁰ Pozitivní závazek státu spočívá v povinnosti něco konat. Negativní závazek naopak v nekonání, zdržení se něčeho nebo strpění určitého jednání. Z toho také vyplývají stejně označovaná práva, jejímiž nositeli jsou lidé. Negativní právo je právo, které může jedinec uplatňovat proti státu (žádat na státu, aby nezasahoval do jeho práv). Pozitivní je vyjádřením možnosti požadovat pomoc od státu. Přesto, rozdíl mezi pozitivními a negativními závazky nespočívá výhradně na stanovení rozdílu v jednání (konání, nekonání, zdržení se), ale spíše na otázce, zda lidská práva zaručují jeho nositeli, aby je realizoval s nebo bez státního přičinění.⁴¹

Existují také tři základní kritéria, která nám mohou pomoci určit, zda půjde o závazky pozitivní nebo negativní. Jedná se o interpretační kritérium, princip proporcionality a existence možnosti omezení práva na základě zákonného zmocnění. Zejména ve dvou posledních kritériích se značně odlišují, neboť u negativních závazků se posuzuje zejména, zda (1) požadovaný nárok při porušení tvrzeného práva spadá do jeho rozsahu, (2) bylo nějakým způsobem zasáhnuto do tohoto práva a (3) zda tento zásah je ospravedlnitelný, tzn. zda je prováděn na základě zákona a je nezbytný v demokratické společnosti. U pozitivních závazků naopak není pro jejich uskutečňování vždy nutné, aby byly provedeny prvně na základě zákona, neboť mohou ve skutečnosti znázorňovat teprve pouhou povinnost státu k přijetí takovéhoho legislativního opatření. Nepoužijeme na ně ani přísné kritérium týkající se možnosti

---

³⁹ ČEPELKA, Č.; ŠTURMA, P. op. cit., poznámka č. 10, s. 553-555

⁴⁰ BREMS, E. *Human Rights: Universality and Diversity*, 1. vyd. Leiden: Martinus Nijhoff Publisher, 2001, s. 446

⁴¹ DRÖGE, U. *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*. [online]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.mpil.de/shared/data/pdf/beitr159.pdf>> [ověřeno 15. červenec 2009]

ospravedlnění pouze v takovém případě, kdy dané jednání sleduje cíl upravený přímo v právním ustanovení, nýbrž mírnější, a to takové, spočívající v širší možnosti uplatnění. Požadavky na určení pozitivních závazků se v bodě (1) shodují s tím, stanoveným pro negativní (aby daný nárok spadal do rozsahu daného práva), v ostatních se odlišují. V bodě (2) si klade otázku, zda skutečně došlo k opomenutí státu jednat v určité situaci a (3) zda takovéto opomenutí je proporcionální k cíli, který je sledován.⁴² Postup na základě tohoto rozčlenění nám usnadní kategorizování jednotlivých závazků, a tedy určení, zda se jedná o závazky pozitivní nebo negativní.

Z těchto závazků následně vyplývají tři základní povinnosti, které každý stát z hlediska zajištění ochrany lidských práv má:

- povinnost respektovat práva – *duty to respect* (negativní závazek státu nezasahovat do lidských práv)
- povinnost chránit práva – *duty to protect* (pozitivní nebo negativní závazek státu chránit lidská práva konáním nebo nekonáním, zdržením se určitého jednání)
- povinnost zajistit práva – *duty to ensure/to fulfil* (pozitivní závazek státu něco činit, provést příslušná opatření, práva vykonávat)

Z každého lidského práva vyplývají jak negativní, tak pozitivní závazky státu tyto své povinnosti splňovat a provádět. V případě, že stát svou povinnost neplní, porušuje lidská práva a musí být za to volán k odpovědnosti. Proto i v zákazu mučení se všechny tyto povinnosti vyskytují.

4.1.1 Povinnost státu respektovat zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

Povinnost respektovat/dodržovat (*Duty to respect*) je negativním závazkem státu. Ve vztahu k mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání je závazkem absolutní povahy. Zákaz mučení je mezinárodním kogentním obyčejovým pravidlem, a tedy zakazuje státu možnost jeho derogace či odchýlení se od něj nebo jeho nerespektování. Tento závazek spočívá v nekonání. Stát se musí zdržet

---

⁴² Ibidem

jakéhokoliv jednání, které by směřovalo k porušení tohoto práva, musí respektovat zákaz mučení bez dalšího. Příkladem je povinnost státu nemučit. Za žádných okolností se stát své povinnosti nesmí svévolně zprostit či ji odmítnout vykonávat. Tato povinnost vychází ze samotného chápání důležitosti ochrany, zachovávání lidských práv a podpory jejich účty. Proto z hlediska širšího pohledu je již zahrnuta do jednotlivých preambulí těchto úmluv – ECHR, ICCPR, CAT.

4.1.2 Povinnost státu chránit zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

Povinnost chránit (*Duty to protect*) může mít jak charakter pozitivního závazku (něco činit), tak také negativního (nekonat, zdržet se něčeho). Odpovídá jí právo osob na ochranu před porušováním jejich práv, jež musí každý stát zajistit, a to prostřednictvím přijetí příslušných vnitrostátních právních předpisů, jež budou garantovat, že daná osoba nebude v rámci jeho jurisdikce mučena či podrobena jiné formě zlého nakládání, a jež budou zajišťovat efektivní ochranu tohoto práva pod hrozbou sankce a prostřednictvím dalších opatření, které je stát povinen zabezpečit. Těmito opatřeními jsou např. povinnost státu vyšetřovat porušení práva, ustanovit příslušné vyšetřovací, rozhodovací, kontrolní orgány či přijmout taková opatření, jež by zajistila ochranu jednotlivců na horizontální úrovni (mezi jednotlivci navzájem).

Ačkoliv čl. 1 ECHR je spíše zakotvením povinnosti respektovat práva, vyplývá z něj i povinnost práva chránit, neboť dle tohoto článku smluvní strany musí přiznat každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v této úmluvě. Jurisdikcí se přitom nerozumí pouze území daného státu, ale např. i daným státem okupovaná oblast, ve které on vykonává efektivní kontrolu. Z povinnosti chránit vyplývá tedy smluvním státům povinnost zajistit prostřednictvím svých právních norem zákaz mučení nebo jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu odpovídající čl. 3 ECHR.

Stejně tak čl. 2 odst. 1 ICCPR zavazuje všechny smluvní státy Paktu k respektování práv v něm uznaných a k povinnosti zajištění těchto práv všem jednotlivcům na jejich území a podléhající jejich jurisdikci, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení. Dle

ICCPR má stát tedy nejenom povinnost respektovat zákaz obsažený v čl. 7, ale také povinnost zajistit toto právo tak, aby jej mohl kdokoliv bez rozdílu uplatňovat. Čl. 2 odst. 1 ICCPR tak vymezuje jak negativní povinnost státu, tak povinnost pozitivní.

Příkladem negativní povinnosti chránit, je povinnost státu nevydat osobu do jiného státu, kde by mohla čelit zlému zacházení. Soud chápe tuto povinnost jako negativní závazek k ochraně, spočívající ve zdržení se vydání nebo vyhoštění za předpokladu již pouhého nebezpečí. Nevyžaduje se prokázání, že by daná osoba v přijímající zemi byla skutečně mučena nebo podrobena jiným formám zlého zacházení. Podstatné pro rozhodnutí o nevydání jsou důvodné obavy a reálná hrozba takového rizika (viz blíže kapitola 5). Tyto názory jsou zakotveny v judikatuře Soudu a poprvé tak rozhodl v případě *Chahal proti Spojenému království*.⁴³ Z hlediska stanovení odpovědnosti je důležité rozhodnutí Soudu ve věci *Cruz Varas proti Švédsku*. Soud zde určil, že není možno volat k odpovědnosti z mučení přijímající stát, ale stát vydávající, a to z toho důvodu, že jeho jednání přímo způsobilo následky vedoucí k vystavení dané osoby zakázanému mučení a jinému zlému zacházení.⁴⁴

4.1.3 Povinnost státu zajistit zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

Povinnost zajistit (*Duty to ensure/to fulfil*) souvisí do jisté míry s povinností předchozí, avšak se od ní odlišuje. Stát má pozitivní povinnost přijmout všechna možná opatření (legislativní, administrativní, rozpočtová, soudní a jiná) potřebná k zajištění možnosti vykonání tohoto práva. *Duty to fulfil* ve svém prvním významu povinnosti provést právo vyžaduje, aby státy podnikly všechny nezbytné kroky k zajištění toho, aby všichni jednotlivci podléhající jeho jurisdikci mohli plně a skutečně užívat svých lidských práv garantovaných úmluvami.⁴⁵ Ve významu usnadnit, ulehčit, požaduje na státech, aby se aktivně zapojily do činností, které posílí přístup k realizaci lidských práv a jejich ochrany. *Duty to ensure* (povinnost zabezpečit) obecně vyjadřuje závazek státu k poskytnutí záruk, jistot, spolehlivosti a garancí k zabezpečení práv prostřednictvím

⁴³ *Chahal proti Spojenému království*, op. cit., poznámka č. 3, para. 80

⁴⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*, para. 69

⁴⁵ CONDÉ, H. V. *A Handbook of International Human Rights Terminology*. 1 vyd. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1999, s. 94

slibů, oznámení či prohlášení. Povinnost zabezpečit tedy vyžaduje, aby státy učinily vše nezbytné k tomu, aby všichni jednotlivci, organizace či ostatní státy jednali takovým způsobem, který umožňuje plný výkon lidských práv.⁴⁶

V případě zákazu mučení je tato povinnost vtělena např. do povinnosti státu zajistit rehabilitaci obětem mučení a jiného zlého zacházení, stanovení způsobu kompenzace, přiměřeného zadostiučinění, náhrady škody způsobené obětem či provádění návštěv na místě a kontrolování, jakým způsobem jsou závazky vyplývající z mezinárodní ochrany lidských práv dodržovány.

Zvláštním typem povinnosti je povinnost důkazní. Obecně tato povinnost leží na stěžovateli. Je však nutno mít na paměti, že ne vždy mají strany stejné postavení a stejný přístup k důkazním prostředkům a k provádění důkazů, a stát je tak ve výhodnějším postavení, neboť sám disponuje relevantními informacemi a může je jistým způsobem „zatajit“. Proto důkazní povinnost neleží pouze na stěžovateli, ale i na státu a ten má povinnost předkládat relevantní tvrzení a aktivně dokazovat, že právo neporušil.⁴⁷

4.2 Pozitivní povinnosti státu na základě ICCPR

Z čl. 7 ICCPR vyplývá celá řada pozitivních povinností, jež jsou konstruovány takovým způsobem, aby zabránily výskytu porušení tohoto práva a zajistily, aby tvrzené porušení bylo náležitě vyšetřeno. Pokud takovéto porušení přesto nastane, pachatelé by měli být potrestáni a oběti náležitě odškodněny.

4.2.1 Povinnost přijmout a vynutit právní normy

Tato povinnost je upravena v čl. 13 Obecného komentáře č. 20 a stanoví smluvním státům při předkládání jejich zpráv povinnost poukázat na ta ustanovení jejich trestního práva, která trestají mučení a jiné kruté, nelidské a ponižující zacházení nebo trestání a specifikovat sankce, které se na dané jednání budou aplikovat bez ohledu na to, zda jsou spáchány veřejným činitelem, subjekty jednajícími jménem státu, nebo soukromými osobami. Podle komentáře všichni ti, kteří se dopouštějí porušování čl. 7

---

⁴⁶ Ibidem, s. 79

⁴⁷ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 21. července 1994 na oznámení č. 458/1991 ve věci *Mekong proti Kamerunu*, para. 9.1 a 9.2

ICCPR, ať již prostřednictvím nabádání, příkazování, tolerování nebo páchání takto zakázaného jednání, musejí být voláni k odpovědnosti a naopak ti, kteří odmítli podrobit se takovému rozkazům, nesmí být potrestáni ani podrobeni žádnému protiprávnímu jednání. Státy mají povinnost zakotvit základní lidská práva ve svých vnitrostátních právních řádech. Zákaz mučení a jiného špatného zacházení nejčastěji nalezneme v ústavách a trestněprávních předpisech. V případech, kdy stát takto neučiní, dopouští se porušení těchto základních povinností, které z hlediska mezinárodního práva má.

4.2.2 Povinnost vyšetřovat tvrzené obvinění z mučení

Státy mají povinnost zajistit, aby všechny stížnosti ohledně mučení byly efektivně vyřízeny a zodpovězeny. Tato povinnost vyplývá z čl. 7 ICCPR v kombinaci s čl. 2 odst. 3 ICCPR. Ten vyžaduje, aby státy poskytly nápravu obětem porušených práv garantovaných Paktem, a to okamžitě, nestranně a příslušnými orgány tak, aby náprava byla efektivní. Podle HRC musí být vyšetřování nestranné a mělo by být prováděno nezávislým orgánem. Tak rozhodl v případě *Rajapakse proti Sri Lance*⁴⁸, ve kterém stát nesplnil svou povinnost náležitě a okamžitě vyšetřit tvrzené porušení zákazu mučení, zajistit důkazy a rozhodnout bez průtahů. HRC zastal názor, že ani pracovní přetížení neomlouvá stát od povinnosti dostát svým závazkům vyplývajícím z Paktu. Proto stát selhal v zajištění příslušného časového rámce pro posouzení daného případu a byl uznán vinným z porušení čl. 2 odst. 3 v souvislosti s čl. 7 ICCPR.

4.2.3 Povinnost potrestat pachatele a odškodnit oběť

Státy mají povinnost přijmout a uzákonit právní normy, které zakazují porušování čl. 7 ICCPR. Na základě tohoto požadavku jsou státy povinny vyšetřovat porušení, přiměřeně potrestat pachatele a poskytnout efektivní nápravu obětem. To také odpovídá právu oběti požadovat nápravu za újmu mu způsobenou. Přiměřenost nápravy se odlišuje dle konkrétního případu a může zahrnovat jak peněžité plnění za ztrátu nebo za způsobenou bolest a utrpení, zdravotní rehabilitaci nebo obnovu původního stavu, je-li možná. Trest postihující ty, kteří porušili čl. 7 Paktu, musí odrážet závažnost tohoto provinění. Musí být ale vždy uložen na základě principu proporcionality.

---

⁴⁸ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 14. července 2006 na oznámení č. 1250/2004 ve věci *Rajapakse proti Sri Lance*, para. 9.4-9.5

4.2.4 Povinnost vyškolení příslušný personál

HRC stanoví určité kategorie a třídy osob, u kterých musí být pravidla a etické normy stanovené pro jejich činnost ovlivněny obsahem čl. 7 ICCPR a které musí obdržet speciální vzdělání a školení pro výkon své činnosti. Mezi tyto osoby řadíme ty, které vykonávají dozor (ve věznicích, vazbách apod.), zdravotnický personál, příslušníky policejního sboru a jakékoliv jiné osoby zacházející ve vazbě, věznění či jakékoliv jiné formě zatčení, zadržení nebo uvěznění s kýmkoliv, jenž je jim podřízen.⁴⁹ Státy jsou povinny informovat HRC o vzdělávání a školení těchto osob ve svých zprávách. Takováto školení jsou zejména důležitá v tranzitivních zemích, v nichž donucující orgány (jako např. policie) po dlouhou dobu vykonávaly své funkce použitím mučení nebo jiných způsobů zlého zacházení. Zde je školení nezbytné zejména k vymýcení těchto praktik a zajištění dodržování práv vyžadovaných Paktem.

4.2.5 Procesní záruky

Státy mají povinnost zajistit existenci adekvátních procesních záruk k ochraně těch, kteří jsou obzvláště zranitelní k porušení práv jim garantovaných čl. 7 ICCPR. Těmito osobami jsou zejména ti, kteří jsou zbaveni osobní svobody (vězni, osoby podezřelé, zadržené, zatčené, odsouzené nebo osoby v psychiatrických léčebnách). Těmito zárukami se zabývá Obecný komentář č. 20. V čl. 11. stanoví požadavky na systematickou revizi a posuzování pravidel pro vyšetřování, pokynů, metod a praktik, stejně tak jako podmínek vazby a nakládání s osobami podřízenými jakékoliv formě zadržení, zatčení nebo uvěznění, a to za účelem zmírnění a předcházení případům mučení nebo jiným formám zlého zacházení.

Výbor pro lidská práva dále zdůrazňuje, že místa, která slouží k věznění osob, nesmí obsahovat žádná zařízení či vybavení, jež mohou být použita k mučení nebo k jinému hrubému týrání a zlému zacházení s jedincem. Osobám zadrženým musí být umožněn pravidelný a okamžitý přístup k doktorům, právnímu zástupci a členům jejich rodin. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že samovazba nebo zadržování v izolaci znamenají samy o sobě porušení čl. 7 ICCPR.

---

⁴⁹ General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 10

4.3 Pozitivní povinnosti státu na základě CAT

CAT vyjmenovává celou řadu pozitivních povinností, které musí smluvní strany dodržovat. Tyto povinnosti mají sloužit zejména k zabránění a minimalizování porušování článků úmluvy a k zajištění řádného výkonu opatření, jejichž provedení úmluva státům přikazuje. Takováto preventivní opatření jsou stanovena v čl. 10 CAT. Smluvní státy musejí zajistit, aby učební materiály a informace týkající se zákazu mučení byly plně zahrnuty do programu přípravy občanských nebo vojenských pracovníků, orgánů v oblasti aplikace práva, zdravotnických pracovníků, veřejných činitelů a jiných osob, jež mohou mít co do činění s vazbou, výslechem nebo zacházením s osobami podrobenými jakékoli formě zadržení, zatčení, vazby nebo uvěznění a dále, aby tento zákaz byl zahrnut do pravidel nebo instrukcí, jež upravují povinnosti a funkce těchto osob.

Další pozitivní povinnosti vyplývají státům ze závěrečných zpráv Výboru proti mučení (tzv. *Concluding Observations*), které jim předkládá. Takovýmto způsobem stanovil CoAT následující povinnosti:

- Všechny zadržené osoby, ať již drženy kdekoliv, musí být registrovány. Registrace by měla obsahovat identifikaci zadržené osoby, stejně tak jako datum, čas a místo zadržení, identifikaci zadržujícího orgánu, důvody pro zadržení, označení zdravotního stavu zadržovaného v době zadržení a jakékoli následné změny, čas a místo vyslychání a datum a čas jakéhokoliv přemístování nebo propuštění.⁵⁰
- Lékařský personál by měl být tvořen z nezávislých doktorů a nikoliv z členů vězeňské služby.⁵¹
- Lékařská vyšetření by se měla běžně konat vždy před jakoukoli nařízenou deportací letadlem.⁵² Nezávislý pozorovatel na lidská práva by měl být přítomen po celou dobu takovéto přepravy.⁵³
- Lékaři by měli být vyškoleni pro identifikaci známek mučení.⁵⁴
- Orgány sociální péče by měly zaměstnávat vyškolený personál, jako např. sociální

⁵⁰ Concluding Observations on the U.S.A., (2006) UN doc. CAT/C/USA/CO/2, para 16

⁵¹ Concluding Observations on Argentina, (2004) UN doc. CAT/C/CR/33/1, para 6

⁵² Concluding Observations on Germany, (2004) UN doc. CAT/C/CR/32/7, para 5

⁵³ Concluding Observations on Switzerland (2005) UN doc. CAT/C/CR/34/CHE, para 4

⁵⁴ Concluding Observations on Uzbekistan, (2002) UN doc. A/57/44, para 115

pracovníky, psychology, vychovatele.⁵⁵

- CoAT doporučuje zavedení zvukových a obrazových nahrávacích zařízení při provádění vyšetřování.⁵⁶
- Mělo by dojít ze strany států k umožnění návštěv a kontrol nezávislých lidskoprávních subjektů ve věznicích a jiných zadržovacích zařízeních bez předchozího oznamování.⁵⁷
- Policisté by měli nosit osobní a služební údaje tak, aby mohli být kdykoliv a kýmkoliv identifikováni.⁵⁸
- Zavedení přijetí právem stanoveného požadavku na dodržování principů proporcionality při provádění donucujících opatření, stejně tak jako zapojení významných nestátních organizací během procesu deportace ze země.⁵⁹

Kromě těchto povinností, které Výbor proti mučení stanoví státům průběžně během zveřejňování závěrečných zpráv, existují tři hlavní povinnosti států, které vyplývají přímo z jednotlivých článků CAT. Mezi tyto povinnosti řadíme povinnost přijmout a vynutit právní normy, povinnost vyšetřovat obvinění a povinnost odškodnit oběti zlého zacházení.

4.3.1 Povinnost přijmout a vynutit právní normy

Tato povinnost je upravena v čl. 2 odst. 1 CAT. Státy mají povinnost přijmout „účinná zákonodárná, správní, soudní či jiná opatření pro zabránění mučení na celém území, jež je pod jeho jurisdikcí.“ Pozitivním závazkem pokračuje také čl. 4 CAT požadující na státech, aby všechny akty mučení učinily trestnými činy podle jejich trestních zákonů, a aby stanovily odpovídající tresty za tyto trestné činy, a to s přihlédnutím k jejich závažnému charakteru. Stejný požadavek stanoví i pro pokus mučení a pro jednání kterékoli osoby, která je spolupachatelem nebo účastníkem na mučení. Takto CoAT proti mučení rozhodl ve věci *Kepa Urri Guridi proti Španělsku*. Španělsko porušilo své povinnosti stanovené v čl. 2 odst. 1 a čl. 4 odst. 2 CAT tím, že uložilo civilní strážím za mučení stěžovatele velmi mírné tresty, či je dokonce v některých

---

⁵⁵ Concluding Observations on Croatia, (2004) UN doc. CAT/C/CR/32/3, para 9

⁵⁶ Concluding Observations on Greece, (2004) UN doc. CAT/C/CR/33/2, para 6

⁵⁷ Concluding Observations on Uganda, (2005) UN doc. CAT/C/CR/34/UGA, para 10

⁵⁸ Concluding Observations on Germany, (1998) UN doc. A/53/44, para 196

⁵⁹ Concluding Observations on Austria, (2005) UN doc. CAT/C/AUT/CO/3, para 4

případech prominulo a nezajistilo patřičné disciplinární řízení k jejich potrestání. To se v žádném případě nesmí stát, neboť takovéto jednání znamená, že osoby, které se podílely na mučení, zůstanou nepotrestány a de facto je tak stát podporuje v dalším opakování. Za akty mučení je nutno vždy uložit trest adekvátní k povaze a závažnosti takového provinění.⁶⁰

S povinností přijmout a vynutit právní normy souvisí i povinnost stanovená čl. 5 CAT přijmout taková opatření, která jsou nutná k založení soudní pravomoci státu nad trestnými činy uvedenými v čl. 4 CAT, spáchanými pod jurisdikcí daného státu, na palubě lodi či letadla registrovaného v tomto státě, nebo je-li pachatelem či obětí osoba, která je státním příslušníkem tohoto státu.

4.3.2 Povinnost vyšetřovat obvinění

Čl. 12 CAT stanoví povinnost státu zajistit, aby provedl urychlené a nestranné vyšetření, pokud se domnívá, že došlo na jeho území k mučení. K tomuto přistupuje v čl. 13 další povinnost státu zajistit každé osobě, která tvrdí, že byla vystavena mučení, právo podat stížnost k příslušnému orgánu státu a právo na to, aby tyto orgány věc neprodleně a nestranně projednaly. Oba dva tyto články se aplikují současně na kruté, nelidské a ponižující zacházení tak, jak jej stanoví čl. 16 CAT. V případě *Halimi-Nedzibi proti Rakousku* Výbor proti mučení rozhodl, že stát porušil čl. 12 CAT tím, že nesplnil svou povinnost vyšetřovat obvinění z mučení po dobu delší než 15 měsíců od takového obvinění. Takovéto zpoždění je dle názoru CoAT neodůvodněné a v rozporu s požadavkem „okamžitého“ vyšetřování (*prompt investigations*). CoAT dále zdůraznil, že povinnost státu vyšetřovat je naprosto odlišná od povinnosti státu nepodrobovat osoby mučení, čímž tedy od sebe oddělil závazek pozitivní (povinnost chránit, zajistit práva) a negativní (povinnost respektovat).⁶¹ Podobně Výbor proti mučení rozhodl také v případě *Blanco Abad proti Španělsku*, kde z důvodu nezahájení vyšetřování na základě oznámení o mučení a jiném fyzickém a duševním zlém zacházení a vyhrožování znásilněním a také velmi dlouhou dobou mezi oznámením a zahájením řízení, shledal porušení čl. 12 CAT (právo na urychlené a nestranné vyšetřování) a čl. 13

---

⁶⁰ Názor Výboru proti mučení ze dne 17. května 2005 na oznámení č. 212/2002 (CAT/C/34/D/212/2002) ve věci *Kepa Urra Guridi proti Španělsku*, para 6.6-6.7

⁶¹ Názor Výboru proti mučení ze dne 18. listopadu 1993 na oznámení č. 8/1991 (CAT/C/11/D/8/1991) ve věci *Halimi-Nedzibi proti Rakousku*, para. 13.5

CAT (právo na neprodlené a nestranné projednání).⁶²

S povinností vyšetřovat souvisí také povinnost vzít osobu podezřelou ze spáchání trestných činů uvedených v čl. 4 do vazby a jiná právní opatření k zajištění její přítomnosti. To stanoví čl. 6 CAT.

4.3.3 Povinnost odškodnit oběti

Čl. 14 CAT vyžaduje, aby státy zajistily obětem mučení právo na nápravu a na spravedlivé a přiměřené odškodnění, včetně prostředků nutných pro co nejúplnější zdravotní rehabilitaci. Právo na odškodnění v případě smrti oběti v důsledku mučení mají ty osoby, které byly na oběť odkázány výživou. Tento článek nechápeme pouze jako právo oběti na odškodnění, ale současně jako právo na navrácení v původní stav, náhradu způsobené újmy, zdravotní rehabilitaci a současně také jako určitou formu záruky, že takovéto porušení práva se nebude již opakovat a v případě že ano, pachatel bude náležitě potrestán. Tento názor CoAT zakotvil v případě *Urria Guridi proti Španělsku*, kdy oběť sice obdržela náležité peněžité zadostiučinění, nicméně Výbor proti mučení shledal, že nepotrestáním pachatelů stát porušil svou povinnost zaručit neopakování protiprávního jednání.

Čl. 14 CAT se výslovně nerozšiřuje na oběti porušení čl. 16 (kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání). Výbor proti mučení v rozhodnutí *Dzemajl et al proti Jugoslávii* nicméně konstatoval, že z první věty čl. 16 CAT vyplývá pozitivní povinnost státu poskytnout nápravu a kompenzovat oběti protiprávního jednání. Z tohoto důvodu je neposkytnutí přiměřeného a adekvátního odškodnění oběti krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání porušením čl. 16 CAT.⁶³

4.4 Pozitivní povinnosti státu na základě ECHR

Obecnou povinností, kterou musí státy dodržovat na základě ECHR, je povinnost upravená v čl. 1, a to přiznat „každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v hlavě I této Úmluvy.“ Kromě této obecné povinnosti respektovat lidská práva však z jednotlivých článků ECHR nevyplývají státům konkrétní pozitivní povinnosti. Proto musíme čerpat z judikatury Soudu. Ten ve svých rozhodnutích

⁶² Názor Výboru proti mučení ze dne 14. května 1998 na oznámení č. 59/1996 (CAT/C/20/D/59/1996) ve věci *Blanco Abad proti Španělsku*, para. 8.2 a 8.5

⁶³ Názor Výboru proti mučení ze dne 21. listopadu 2002 na oznámení č. 161/2000 (CAT/C/29/D/161/2000) ve věci *Dzemajl et al. proti Jugoslávii*, para. 9.6

konstatoval, že smluvní strany úmluvy mají jednak povinnost vykonávat efektivní vyšetřování všech obvinění ze zakázaného chování stanoveného čl. 3 ECHR, jednak také přijmout všechna potřebná opatření k zajištění, aby nikdo, v rámci jejich jurisdikce, nebyl podroben zlému nakládání, a to ani za předpokladu, že je protiprávní jednání vykonáváno soukromými osobami. Soud bude posuzovat splnění této povinnosti buďto v souvislosti s posuzováním porušení čl. 3, anebo z pohledu porušení práva na účinný právní prostředek nápravy dle čl. 13 ECHR.

4.4.1 Povinnost vyšetřovat obvinění ze zlého nakládání

Pokud osoba tvrdí porušení svého práva, konkrétně porušení čl. 3 ECHR, stát musí provést efektivní vyšetřování k zjištění, zda došlo skutečně k protiprávnímu jednání. V případě nesplnění této povinnosti, obecný právní zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu by byl neefektivní a otevírá možnost k zneužití práva těmi, v jejichž rukou spočívá výkon státní moci. Tak judikoval soud ve věci *Assenov proti Bulharsku*.⁶⁴ Povinnost vykonat efektivní vyšetřování ve vztahu k obvinění ze zlého nakládání byla později popsána jako „procesní povinnost“ (*procedural obligation*), která je přenesena na smluvní strany na základě čl. 3 ECHR. Porušení tohoto článku, založené na neschopnosti dostát svým pozitivním závazkům, je označováno jako „procesní porušení“ (*procedural violations*) čl. 3 ECHR.⁶⁵

Splnění povinnosti náležitého a efektivního vyšetřování bylo posuzováno již dříve než ECtHR vydal rozsudek ve věci *Assenov proti Bulharsku*. V rozsudku *Aksoy proti Turecku* Soud porušení zkoumal z hlediska otázky porušení povinnosti státu poskytnout účinný právní prostředek nápravy podle čl. 13 ECHR. Z důvodu ignorace tureckého státního zástupce na předkládané důkazy a prokazatelně uplatňované obvinění stěžovatele, jenž tvrdil, že byl podroben mučení, které bylo na něm prováděné státními činiteli a z důvodu následného nezahájení vyšetřování na základě podnětů předložených opět stěžovatelem, Soud rozhodl o porušení čl. 13 jakožto právu na účinný právní prostředek nápravy.⁶⁶

---

⁶⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. července 2005 ve věci č. 42026/98 *Assenov proti Bulharsku*, para. 102

⁶⁵ ERDAL, U.; BAKIRICI, H. *Article 3 of the European Convention on Human Rights, A Practitioner's Handbook*. 2. vyd. Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006. s 226

⁶⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. prosince 1996 ve věci č. 21987/93 *Aksoy proti Turecku*, para. 95 a 98

Současná rozhodovací praxe soudu vychází při posuzování porušení povinnosti státu provést efektivní a účinné vyšetřování z obou těchto hledisek a prošetřuje, zda stát neporušil své povinnosti jak z hlediska čl. 3, tak čl. 13 ECHR. To má význam především v těch situacích, kdy soud není schopen shledat skutečné porušení čl. 3 bez toho, aniž by nejprve prošetřil, zda vysoká smluvní strana vyhověla požadavku dostat svým procesním povinnostem na základě tohoto článku, anebo čl. 13.

Je nutné dále zdůraznit, že tato povinnost není limitována pouze na ty případy, kdy zakázaného nakládání podle čl. 3 ECHR se dopustil stát. Státy mají povinnost náležitého vyšetřování všech obvinění ze zlého nakládání bez ohledu na povahu pachatele takového činu. To musí zajistit prostřednictvím svého trestního práva a trestního vyšetřování. Samozřejmě takováto praxe jednotlivých států není uniformní a Soud ani tuto uniformitu nevyžaduje. Bez ohledu na metody, které jsou použity, vyšetřování musí být způsobilé k určení správnosti obvinění a vést k identifikaci a potrestání těch, jež nesou odpovědnost. Smluvní strany mají povinnost zajistit, aby jejich vyšetřovací orgány svou činnost vykonávaly náležitě a v souladu s právem a stanovenými postupy. Při posuzování přípustnosti stížnosti k projednání Soudem musí být opět zdůrazněn úzký vztah mezi poskytnutím efektivní a náležité nápravy a požadavkem vyčerpání všech řádných opravných prostředků. Pokud stát selhává v poskytnutí náležité nápravy, tato povinnost k vyčerpání všech řádných opravných prostředků se nebude vyžadovat a stěžovatel se může obrátit přímo na Soud. Z tohoto důvodu může Soud také rozhodnout o „procesním porušení“ (*procedural violations*) čl. 3 nebo čl. 13 ECHR.⁶⁷

4.4.2 Povinnost ochrany před zlým nakládáním spáchaným soukromými osobami

Podle judikatury Soudu čl. 3 ECHR chrání osoby nejenom proti zlému nakládání spáchaného přímo státem, ale také za jistých okolností proti takovému, které je způsobeno soukromými osobami. Toto je také pozitivní povinnost státu, někdy označovaná jako tzv. „*third-party effect*“, čili jakýsi dopad třetí strany a dle rozhodovací praxe soudu vyplývá ze znění čl. 3 ECHR. Státy jsou povinny nejenom přijmout právní normy postihující zlé nakládání jako trestný čin, ale také nastavit zákony tak, aby

---

⁶⁷ ERDAL, U.; BAKIRICI, H. op. cit., poznámka č. 65, s. 232

poskytly efektivní ochranu jednotlivcům.⁶⁸ Takováto povinnost byla popsána v rozsudku Soudu ve věci *A. proti Spojenému království*. Soud zde konstatoval, že stát neposkytl přiměřenou ochranu stěžovateli proti nakládání a trestání, jež je v rozporu s čl. 3 ECHR, neboť se spokojil s pouhým konstatováním, že pravidelné bití devítiletého chlapce jeho nevlastním otcem bylo vykonáváno jako „odpovídající potrestání“ (*reasonable chastisement*) v rámci rodičovské výchovy a národní soud bez provedení přiměřeného vyšetřování konstatoval, že se nevlastní otec nedopustil úmyslného ublížení na zdraví. Soud byl jiného názoru a prohlásil, že takovéto nakládání je natolik vážné, že dosáhlo stupně závažnosti spadajícího pod čl. 3 ECHR.⁶⁹

---

⁶⁸ Ibidem, s. 233

⁶⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. září 1998 ve věci č. 25599/94 *A. proti Spojenému království*, para. 22

5. Zákaz vydávání a vyhošťování osob, princip non-refoulement

Výbor pro lidská práva stanovil povinnost státům nevystavit osobu nebezpečí mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání při jejím navrácení do druhé země, které by spočívalo ve způsobu provedení vydání, vyhoštění nebo násilného navrácení (*refoulement*).⁷⁰ Zatímco dle rozhodovací praxe Soudu a HRC tato povinnost vyplývá z jednotlivých článků týkajících se zákazu mučení a jiného zlého nakládání uvedených v ICCPR a ECHR, u CAT ji nalezneme v jiném článku než v tom, týkající se mučení, a to ve čl. 3 CAT. Povinnost nevypovězení, nevrácení či nevydání osoby jinému státu se však podle tohoto článku vztahuje pouze na existenci těch vážných důvodů, kdy hrozí nebezpečí z mučení. Naopak ICCPR a ECHR zahrnují širší rozsah ochrany proti špatnému zacházení než CAT, neboť zajišťují ochranu i v případech hrozby krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.

Podle odst. 2 čl. 3 CAT mají příslušné orgány pro stanovení existence těchto důvodů vzít v úvahu veškeré související okolnosti, včetně existence trvalého hrubého, zřejmého nebo masového porušování lidských práv v daném státě. Podle Obecného komentáře Výboru proti mučení č. 1 k čl. 3 CAT je nutno tento článek provádět v kontextu s čl. 22 CAT, na jehož základě má CoAT povinnost přijímat a posuzovat oznámení od jednotlivců, jsou-li tu podstatné důvody domnívat se, že takováto osoba v případě vypovězení, vrácení či vydání bude čelit nebezpečí mučení. Riziko možnosti mučení však musí překročit hranici pouhé teorie nebo podezření. Přesto nemusí vyhovět až požadavku vysoké pravděpodobnosti. Při posuzování bude podstatné, že se nebezpečí mučení v dané zemi vztahuje přímo na danou konkrétní osobu a je aktuálně hrozící.

5.1 Zákaz vydávání osob (extradice)

Extradicí se podle nauky trestního práva rozumí „vydání osoby státem, na jehož území se nachází, jinému státu na jeho dožádání, za účelem trestního stíhání nebo k výkonu trestu. Cílem extradice je znemožnit pachateli trestného činu, aby unikl

---

⁷⁰ General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 9

*trestnímu stíhání nebo výkonu trestu tím, že uprchne do jiného státu a zajistit jeho návrat do státu požadujícího, aby trestní stíhání nebo trest mohl být proveden.*⁷¹ Povinnost státu pobytu vydat pachatele vzniká obvykle na základě mezinárodní smlouvy (extradiční smlouvy, smlouvy o právní pomoci ve věcech trestních apod.). Vlastní extradice je založena na celé řadě zásad, mezi které patří zejména zásada reciprocity, oboustranné trestnosti, nepřípustnosti vydávání vlastních občanů, nepřípustnosti vydání pro stanovený okruh trestných činů a speciality.⁷²

Z hlediska lidskoprávní ochrany je extradice omezena pravidly mezinárodního práva stanovenými v jednotlivých lidskoprávních dokumentech. Podle rozhodovací praxe Soudu stát nesmí v jistých situacích vydat osobu do jiného státu. Jsou to například situace, kdy jí přímo hrozí nebo je zde reálné nebezpečí, že v tomto státě bude podrobena mučení nebo jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání v rozporu s čl. 3 ECHR. Tento zákaz vyjádřil Soud v rozhodnutí *Soering proti Spojenému království* a z důvodu reálné hrozby nelidského zacházení a trestání (syndrom cely smrti) prohlásil takovéto vydání za odporující čl. 3 ECHR.⁷³ V dalším případě *Jabari proti Turecku* Soud rozhodl, že deportace stěžovatelky zpět do Íranu by znamenala porušení čl. 3 ECHR, neboť by zde čelila reálnému riziku potrestání ukamenováním. Takový druh trestu považuje Soud za nelidský a ponižující.⁷⁴

V obou případech se Soud musí vždy vypořádat s otázkou existence skutečné hrozby. Je proto nutné, aby ECtHR při rozhodování, zda stěžovatel čelí reálnému riziku v souvislosti s deportací, přihlížel také ke zprávám nevládních organizací (např. Amnesty International) ohledně praktik a situací v dané zemi.⁷⁵ Dalším směrodatným vodítkem může být samotné trestní právo toho kterého státu. Pokud připouští tresty, které jsou dle názoru Soudu považovány za nelidské a ponižující, Soud musí vždy rozhodnout o existenci reálné hrozby. Tak se stalo v případě *Jabari proti Turecku*.

---

⁷¹ PRZETACZNIK, F. *Protection of officials of foreign states according to international law*, 1. vyd. The Hague, Boston: Martinus Nijhoff Publisher, 1983, s. 135

⁷² Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 66/04, č. 434/2006 Sb., N 93/41 SbNU 195 *K evropskému zatýkácímu rozkazu* ze dne 3. května 2006, para. 46

⁷³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. července 1989 ve věci č. 14038/88 *Soering proti Spojenému království*, para. 111

⁷⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. července 2000 ve věci č. 40035/98 *Jabari proti Turecku*, para. 41-42

⁷⁵ OVEY, C.; WHITE, R. *The European Convention on Human Rights*, 4. vyd. New York: Oxford University Press, 2006, s. 105

Soudu bylo nejenom známo, že islámský trestní zákoník stanoví velmi tvrdé tresty, jež zahrnují ukamenování, bičování nebo zmrskání, ale také fakt, že stěžovatelka požádala již v roce 1998 o azyl, který jí byl Tureckem přiznán z důvodu odůvodněného strachu z pronásledování v případě, že bude navrácena do Íránu. To vše vedlo Soud k výše zmíněnému závěru o porušení čl. 3 ECHR v případě extradice.

Výbor pro lidská práva posuzuje zákaz vydávání osob z důvodu hrozby mučení či jiných forem zlého nakládání nebo trestání v požadující zemi v souvislosti s porušením čl. 7 ICCPR. Nejčastější případy spočívají v posuzování provedení trestu, který osobě v požadující zemi hrozí. Pokud takovýto trest bude spadat pod čl. 7, stát má povinnost zdržet se takového vydání. HRC se při posuzování porušení čl. 7 spokojí s tzv. „předvídatelným rizikem“ (*foreseeable risk*) hrozícího trestu na základě principu *reasonable foreseeability* (rozumné předvídatelnosti). To mu také ponechává prostor pro posouzení, co za takové riziko považuje. V případě *Ng proti Kanadě*, kdy stěžovateli hrozil trest smrti zadušením plynem, HRC konstatoval, že takové provedení trestu zakládá nelidské zacházení, neboť nespňuje požadavky „nejnižšího možného fyzického a duševního strádání“ (tzv. *test of "least possible physical and mental suffering"*). Pokud Kanada stěžovatele vydá, aniž by si vyžádala dostatečnou záruku požadující země o neprovedení trestu smrti, poruší tímto čl. 7 Paktu.⁷⁶

Jak již bylo zmíněno výše, porušením čl. 7 je také ukládání tělesných trestů. Proto také vydání osoby do jiného státu, ve kterém má být tělesný trest proveden, nebo mu hrozí, porušuje čl. 7 ICCPR. Takovéto riziko musí být však reálné. To je vykládáno jako tzv. „*nevyhnutelný a předvídatelný následek deportace*“ (*necessary and foreseeable consequence of deportation*). Tak HRC rozhodoval v případě *A.R.J. proti Austrálii*.⁷⁷

5.2 Zákaz vyhošťování osob

Za vyhoštění se dle Lassy Oppenheima považuje takové nakládání, kterým není, „*přínejmenším tedy ne v právní teorii, sankce či způsob potrestání, ale jedná se spíše o administrativní opatření spočívající v příkazu státu k opuštění země, učiněném vůči*

⁷⁶ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 5. listopadu 1993 na oznámení č. 469/1991 ve věci *Ng proti Kanadě*, para. 16.3 a 16.4

⁷⁷ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 28. července 1998 na oznámení č. 692/96 ve věci *A.R.J. proti Austrálii*, para 6.14

*cizinci.*⁷⁸ Obecně se vyhoštění chápe také jako „*autonomní institut nezávislý na definici podle vnitrostátního práva a představující jakékoli opatření vynucující odjezd cizince z území, vyjma extradice.*“⁷⁹ Jedná se o právo státu vyhostit osobu, která není občanem daného státu, jenž se vyvozuje z mezinárodního práva samotného, bez ohledu na existenci speciálního ustanovení v jeho národním právu či smluvnímu ujednání. Jedná se o logický a nezbytný následek suverenity státu, ke které se toto právo přičítá, či také o vlastnost vyplývající z institutu nezávislosti státu.⁸⁰

Základní rozdíl mezi vydáním a vyhoštěním osoby spočívá v právním titulu a důvodu jeho transferu ze státního území. Extradice závisí na vydávání osob mezi státy, založeném především na základě uzavřené extradiční smlouvy či smlouvy o právní pomoci (právní titul) a spočívá na celé řadě zásad (viz výše). Právním důvodem k extradici je většinou trestní stíhání nebo požadavek navrácení k výkonu trestu, ke kterému byla daná osoba odsouzena v požadujícím státě. Vyhoštění se naproti tomu považuje jako právo každého státu (*right to expel*). Nevyžaduje se tedy žádná smlouva či ujednání mezi jednotlivými státy, na základě které by docházelo k vyhoštění. Ve své podstatě se ani v národním právním řádu nevyžaduje existence právní normy, která by tuto problematiku upravovala, neboť dle názoru Mezinárodní právní komise OSN právo vyhostit osobu z daného státu se považuje za právo přirozené, vyplývající ze samotné charakteristiky státu jakožto suverénního subjektu, vykonávající neomezenou moc nad svým územím, která může být z hlediska mezinárodního práva omezena pouze dobrovolnými závazky státu nebo pravidly působící *erga omnes*. Nejedná se však o právo absolutní, neboť musí být vykonáváno v souladu s pravidly a limity založenými mezinárodním právem.⁸¹ Vyhoštění následuje na základě výkonu rozhodnutí o vyhoštění osoby z území státu nebo o ukončení pobytu (právní titul), přijatého v souladu s jeho zákony. Právních důvodů může být celá řada a není stanoven žádný taxativní výčet. Může to být např. zajištění ochrany státu, osobní bezpečnosti či veřejného pořádku,

---

⁷⁸ OPPENHEIM L.; ROXBURGH R. *International Law: A Treatise*. 3. vyd. Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2005, s. 501, para. 325

⁷⁹ Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 25/97 #1, 159/1998 Sb., N 53/11 SbNU 25 *K odvolání proti rozhodnutí o zákazu pobytu cizince* ze dne 3. května 1998, marg. I

⁸⁰ *Third Report on the Expulsion of Aliens, Report of the ILC of its Fifty-ninth Session*, UN Doc. A/CN.4/581 (2007), s. 6, para. 12

⁸¹ *Ibidem*, s. 4, para 6-7

zklidnění sociálních nepokojů, apod.⁸²

Čl. 1 Protokolu č. 7 k ECHR přiznává osobě čelící vyhoštění možnost uplatnit proti tomuto vyhoštění námitky nebo možnost dát přezkoumat svůj případ či se dát zastupovat za tímto účelem před příslušným úřadem nebo osobou nebo osobami tímto úřadem určenými. Odst. 2 tohoto článku stanoví možnost státu vyhostit osobu, aniž by taková uplatnila svá práva stanovená v odst. 1, pokud je to nezbytné v zájmu veřejného pořádku nebo je-li to odůvodněno zájmy národní bezpečnosti. Podle čl. 1 Protokolu č. 7 k ECHR pod pojem vyhoštění se zahrnuje nejenom samotné vyhoštění, ale také zákaz pobytu. Oba tyto instituty mají stejné dopady na práva a svobody cizince – ukončení pobytu a následné opuštění země.⁸³ Takovým způsobem postupují při posuzování oprávněnosti vyhoštění i orgány rozhodující o tom, zda v případě vyhoštění budou porušena jeho lidská práva.

Stejně tak jako u extradice, i zde mají státy povinnost nevyhostit osobu, pokud je zde reálné riziko mučení či jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Postačí většinou i podstatné důvody domnívat se, že takové důvody by mohly v přijímajícím státě hrozit. Ke vzniku odpovědnosti se však vyžaduje podmínka, že stát si je v momentě vyhoštění vědom tohoto rizika či podstatných důvodů zlého zacházení v dané zemi.

Jak již stanoveno výše, Soud spojuje zákaz vyhoštění s povinností státu zdržet se tohoto jednání v případě hrozby mučení či jiných forem zlého nakládání nebo trestání. Stěžovatel musí prokázat existenci podstatných důvodů k domnívání se, že v případě vyhoštění bude čelit „*reálnému riziku bytí vystavení zacházení, které je v rozporu s čl. 3 ECHR.*“ (*real risk of being subject to treatment contrary to Article 3*).⁸⁴ Stěžovatel tak musí prokázat existenci větší než *pouhé možnosti* zlého zacházení.⁸⁵ K tomu může sloužit poukázání na aktuální nebezpečnou situaci v zemi, či její systematické porušování základních lidských práv. Nicméně vždy je lepší prokázat, že se stěžovatel sám ve vztahu k přijímajícímu státu nachází v reálném nebezpečí, které spočívá v porušení čl. 3 ECHR.

Otázkou zůstává, koho v případě vyhoštění a následného zacházení v rozporu

---

⁸² Ibidem, s. 7, para 12

⁸³ Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 25/97 #1, 159/1998 Sb., N 53/11 SbNU 25, op.cit., poznámka č. 79

⁸⁴ *Chahal proti Spojenému království*, op. cit., poznámka č. 3, para. 74

⁸⁵ *Vilvarajah a ostatní proti Spojenému království*, op. cit., poznámka č. 23, para. 111

s čl. 3 ECHR volat k odpovědnosti. Soud vyslovil názor, že není možno svalovat vinu na přijímající stát, ale na stát vysílající, neboť jeho rozhodnutí o vyhoštění mělo přímý následek na vystavení osoby danému zacházení. Tímto stát porušil svoji povinnost zdržet se takového jednání a musí být za to sám volán k odpovědnosti.⁸⁶

V několika případech se Soud také zabýval otázkou vlivu vyhoštění na zdravotní stav stěžovatele. V případě, že by vyhoštění osoby do konkrétní země, kde je nedostatek zdravotní péče, mohlo mít za následek zhoršení jejího zdravotního stavu způsobem, který by mohl dosáhnout stupně zlého nakládání ve významu porušení čl. 3 ECHR, je stát povinen se takového vyhoštění zdržet. Soud tyto skutečnosti posuzuje velmi přísně. Pokud v dané zemi existuje jiná varianta srovnatelné zdravotní péče než té, kterou osoba požívá, nebo adekvátní, za kterou si pacient však musí platit, neznamená jeho vyhoštění porušení čl. 3 ECHR. Stává se proto výjimečně, že ECtHR porušení přizná. Jedním z mála takových případů je rozhodnutí ve věci *D. proti Spojenému království*, kdy Soud s přihlédnutím k „výjimečným okolnostem“ případu rozhodl, že vyhoštění osoby trpící AIDS ze Spojeného království na Karibské ostrovy by z nedostatku zdravotních a jiných zařízení zcela jistě uspěchalo jeho smrt, a to by způsobilo nelidské zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR.⁸⁷ Můžeme tedy vyvodit, že pro rozhodnutí nevyhostit osobu z důvodu špatného zdravotního stavu musí existovat pouze výjimečné okolnosti nebo pádné humanitární důvody.

HRC podřazuje otázku vyhoštění pod čl. 13 ICCPR (vyhostit cizince je možné pouze na základě zákonného rozhodnutí daného státu). V případě souvislosti vyhoštění s hrozbou mučení a jiného zlého nakládání v zemi, kde bude deportován, spadá tato problematika pod čl. 7 ICCPR. Z mezinárodní lidskoprávní povinnosti státu chránit osoby před mučením vyplývá státům povinnost nevydat, nevyhostit osoby v případě, kdy v cílové zemi existuje riziko nakládání v rozporu s čl. 7 ICCPR. Státy se často spoléhají na diplomatické záruky. To jsou sliby přijímajícího státu, že s osobou nebude nakládáno v rozporu s čl. 7 ICCPR. Záruky musejí být dostatečné a vysílající stát si musí být skutečně jist, že osoba nebude vystavena danému nakládání. V případě, že

---

⁸⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*, para. 69

⁸⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. května 1997 ve věci č. 30240/96 *D. proti Spojenému království*, para. 53

neprokáže splnění tohoto požadavku, porušuje čl. 7 ICCPR.⁸⁸ Jak bude zmíněno dále, názory na diplomatické záruky jakožto prostředky garance zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání se mezi mezinárodními orgány značně liší.

5.3 Princip *non-refoulement*

„*Non-refoulement*“ neboli vyloučení násilného navracení osob do zemí, kde by byly vystaveny pronásledování, je součástí obyčejového mezinárodního práva a je závazný pro všechny země. Proto by žádná vláda neměla za těchto podmínek nikoho vyhostit.“⁸⁹ Tento princip je formulován v čl. 33 Úmluvy OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951. Státy, které úmluvu podepsaly, se zavazují, že nebudou nutit uprchlíky k návratu do vlasti, kde jim hrozí pronásledování či smrt z důvodu rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské skupině či politických názorů. Úmluva zaručuje uprchlíkům základní lidská práva, která by měla být přinejmenším stejná jako ta, kterých užívají cizí státní příslušníci žijící legálně v dané zemi.

Uprchlíkem definuje úmluva v čl. 1 osobu, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy, že bude pronásledována z výše uvedených důvodů a je neschopna přijmout nebo odmítá, vzhledem ke shora uvedeným obavám, ochranu své vlasti a její země jí neposkytuje dostatečnou záruku ochrany a bezpečnosti, a proto hledá ochranu jiné země.

Nejenom právní věda, ale také rozhodující mezinárodní orgány dávají principu *non-refoulement* absolutní charakter. Mezi zastánce tohoto názoru řadíme Rene Bruina a Keese Wouterse, právníky a odborníky na lidská práva, zabývající se především problematikou uprchlictví a přistěhovalectví. Ti se principem *non-refoulement* a jeho absolutní, kogentní povahou a nemožností derogace tohoto pravidla zabývali v článku *Terrorism and the Non-derogability of Non-refoulement*, a to zejména v souvislosti s hrozbou mezinárodního terorismu a problematikou balancování mezi požadavkem zajištění národní bezpečnosti na jedné straně a ochranou jednotlivce jako takového na

---

⁸⁸ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 25. listopadu 2006 na oznámení č. 1416/2005 ve věci *Alzery proti Švédsku*, para. 11.4 a 11.5

⁸⁹ Definice zásady *non-refoulement*, *Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951*. [online]. Červen 2009 [cit. 10. června 2009]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.unhcr.cz/zakladni/?cid=17> >

straně druhé.⁹⁰ Oba jsou toho názoru, že i přes důkladné zvážení všech rizik spojených s hrozbou terorismu, by státy měly zachovávat a podporovat absolutní charakter principu *non-refoulement* a snažit podniknout veškeré kroky (jak právní, tak faktické) nezbytné k tomu, aby pachatelé, kteří se závažným způsobem dopustili porušení základních lidských práv ostatních osob, byli náležitě potrestáni.

Zákaz násilného navrácení osob je vtělen do samotného zákazu mučení a jiné formy zlého nakládání. Resoluce OSN,⁹¹ deklarace, mezinárodní úmluvy,⁹² interpretační zprávy monitorujících orgánů či zprávy zvláštního zpravodaje pro otázky mučení⁹³ nebo rozhodnutí mezinárodních orgánů souhlasně podporují toto pojetí. Odvolávající se na odstavec 88 a 89 rozsudku ve věci *Soering proti Spojenému království* Soud tohle pravidlo znovu potvrzuje v případě *Chahal proti Spojenému království*, ve kterém označil povinnosti státu vyplývající z čl. 3 ECHR za „ve stejné míře absolutní, pokud jde o vyhoštění.“⁹⁴

Stejný názor zastává i HRC. V čl. 9 Obecného komentáře č. 20 zakazuje vystavení osoby nebezpečí mučení a jiných forem zlého nakládání v případech navrácení osoby do druhé země z důvodu vydání, vyhoštění nebo násilného navrácení (*refoulement*). To dále potvrzuje ve své rozhodovací praxi.⁹⁵ Tohoto názoru je také Výbor proti mučení, který posuzuje porušení principu *non-refoulement* v souvislosti s porušením zákazu mučení v čl. 3 CAT.⁹⁶

Ve věci *C. proti Austrálii* HRC rozhodl o porušení zásady *non-refoulement*, pokud by byl stěžovatel deportován do země původu. Tam by mohl být vystaven podstatnému nebezpečí mučení nebo jiné formě zlého nakládání, protože mu již dříve

⁹⁰ BRUIN, R.; WOUTERS, K. *Terrorism and the Non-derogability of Non-refoulement*. [online] Dostupné na World Wide Web: <http://media.leidenuniv.nl/legacy/IJRL%20Bruin%20and%20Wouters-Terrorism%20Non-derogability%20and%20Non-refoulement%202003.pdf> >[ověřeno 23. července 2009].

⁹¹ UN General Assembly, *Resolution on Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 2004, UN Doc. A/RES/59/182, para. 8

⁹² UDHR, čl. 5; ICCPR, čl. 7; ECHR, čl. 3; CAT, čl. 3. Kromě čl. 3 CAT není princip *non-refoulement* v těchto člancích výslovně zakotven, nicméně je všeobecně přijímáno, a to jak právní vědou, tak mezinárodními orgány ochrany, že tvoří samotnou součást zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání.

⁹³ Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, “Interim Report to the General Assembly”, 1 September 2004, UN Doc. A/59/324, para. 28

⁹⁴ *Chahal proti Spojenému království*, op. cit., poznámka č. 3, para. 80 a 81

⁹⁵ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 5. listopadu 1993 na oznámení č. 469/1991 ve věci *Ng proti Kanadě*, para 9.1

⁹⁶ Názor Výboru proti mučení ze dne 5. června 2000 na oznámení č. 63/1997 (CAT/C/23/D/63/1997) ve věci *Josu Arkauz Arana proti Francii*, para. 11.5 a 12 a ze dne 28. dubna 1997 na oznámení č. 39/1996 (CAT/C/18/D/39/1996) ve věci *Paez proti Švédsku*, para 14.2, 14.4-14.5

byl udělen statut uprchlíka. HRC konstatoval, že samotný fakt udělení statutu uprchlíka stěžovateli vypovídá o nebezpečí možného pronásledování a nakládání v rozporu s čl. 7 ICCPR, pokud bude navrácen do Íránu. HRC dále posuzoval zdravotní stav stěžovatele. Ten se v důsledku držení v imigrační vazbě stal duševně chorým. Nedostatek nutné zdravotní péče a léčby v Íránu, kterou jeho choroba vyžadovala, byl dalším důvodem proč HRC shledal porušení čl. 7 ICCPR hned ze dvou příčin.⁹⁷

CAT narozdíl od ECHR a ICCPR však princip *non-refoulement* dává do souvislosti pouze se zákazem mučení a nikoliv se zákazem jiných forem zlého nakládání, jak činí ICCPR a ECHR. Čl. 16 CAT o principu *non-refoulement* v souvislosti s krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním nehovoří. Vidíme tedy, že ECHR a ICCPR poskytují širší rámec ochrany, pokud se týče zákazu násilného navrácení osob v souvislosti s reálně hrozícím nebezpečím ostatních forem zlého nakládání, odlišných od mučení samotného.

Z výše popsaného můžeme tedy obecně vyvodit, že princip *non-refoulement* požívá stejného postavení a základních charakteristik jako zákaz mučení či jiného zlého nakládání samotný a nemůže být předmětem žádného omezení nebo vyloučení, neboť je považován za absolutní pravidlo, které nepřipouští možnost derogace.

5.4 Diplomatické záruky

Diplomatické záruky, někdy také nazývané jako „diplomatické jistoty, diplomatické kontakty nebo memoranda porozumění“ (*diplomatic guarantees, diplomatic contacts, memoranda of understanding*), obsahují záruky cílové země zemi vydávající, že osoba, pokud vyhoštěna, nebude podrobena zlému nakládání.⁹⁸ Používání těchto záruk v případě vydávání osob, jež by mohly čelit mučení a jinému zlému nakládání, se v minulosti stal velmi běžnou, ačkoliv stále více kontroverzní praxí. To se změnilo po teroristických útocích 11. září 2001. Od této doby stoupá počet mezinárodních orgánů výslovně odmítajících používání diplomatických záruk. Mezi nimi např. Parlamentní shromáždění Rady Evropy⁹⁹, Komisař Rady Evropy pro lidská

---

⁹⁷ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 28. října 2002 na oznámení č. 900/1999 ve věci *C. proti Austrálii*, para.8.4 a 8.5

⁹⁸ JOSEPH, S. a kol., op. cit., poznámka č. 4, s. 224

⁹⁹ Parliamentary Assembly Resolution, 1507 (2006), adopted 27 June 2006, para 20 a 20.4

práva¹⁰⁰, Zvláštní zpravodaj OSN pro otázky mučení¹⁰¹, Vysoký komisař OSN pro lidská práva.¹⁰² Použití diplomatických záruk výslovně odmítl také Výbor proti mučení. Konkrétně v rozhodnutí ve věci *Agiza proti Švédsku* CoAT explicitně stanovil, že zprostředkování diplomatických záruk, které navíc neposkytují žádnou garanci pro jejich provedení, nepostačuje k zabezpečení ochrany proti prokazatelnému riziku spojenému s vydáním osoby do země požadující.¹⁰³

Slabá stránka diplomatických záruk v souvislosti se zákazem mučení a jiných forem zlého nakládání, dle názoru Komisaře RE pro lidská práva, spočívá zejména v existenci faktu, že tam, kde je potřeba těchto záruk, existuje také většinou reálná hrozba mučení a jiného zlého nakládání. Vzhledem k tomu, že zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení má absolutní povahu, formální záruky států nemohou být dostatečné tam, kde riziko mučení stále přetrvává.¹⁰⁴ Zvláštní zpravodaj OSN pro otázky mučení také dodává, že takovéto záruky musí být jednoznačné a musí pro ně existovat monitorující systém. V případech hodnocení spolehlivosti diplomatických záruk je nutno brát v potaz základní kritéria, jako je zhodnocení, zda v přijímajícím státě není mučení běžnou praxí, zda stát tyto praktiky vykonávané pod jeho jurisdikcí nepřehlídí, nepodporuje a zda vykonává efektivní kontrolu nad jednáním nejenom státních činitelů, ale také subjektů od státu odlišných. Podle slov zvláštního zpravodaje pro otázky mučení je velmi rozporuplné, jestli mohou být tyto záruky nezpochybnitelnými garancemi ochrany proti mučení a jiným formám zlého nakládání.

Jako nespolehlivé a neefektivní je také označil ve zprávě směřované Valnému shromáždění. Za takovéto považuje:

- záruky států, ve kterých se uplatňuje systematická praxe mučení
- následný monitorující systém, který je v dané zemi neúčinný ve vztahu k mučení
- diplomatické záruky - nejsou právně závazné, a tedy nemůžou způsobit žádné právní následky a žádnou odpovědnost v případě porušení

---

¹⁰⁰ Report of Mr. Alvaro Gil-Robles, Council of Europe Commissioner for Human Rights, on his visit to Sweden, 21-23 April 2004, Strasbourg, 8 July 2004, CommDH(2004) 13, para 19

¹⁰¹ Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/60/316, 30 August 2005, para 51

¹⁰² *Protection of human rights and Fundamental freedoms while countering terrorism*, Report of the High Commissioner for Human Rights to the UN Commission on Human Rights, UN doc. E/CN.4/2006/94, 16 February 2006, para 9-10 a 18-20

¹⁰³ Názor Výboru proti mučení ze dne 20. května 2005 na oznámení č. 233/2003 (CAT/C/34/D/233/2003) ve věci *Agiza proti Švédsku*, para 13.4

¹⁰⁴ Report of Mr. Alvaro Gil-Robles, op. cit., poznámka č. 100

- záruky na základě kterých se osoba, jíž je záruka určena, nemůže dovolat ochrany a pomoci v případě jejího porušení¹⁰⁵

Zvláštní zpravodaj pro otázky mučení je toho názoru, že se státy nesmějí uchýlovat k diplomatickým zárukám jako garancím proti mučení nebo jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení a trestání tam, kde jsou podstatné důvody se domnívat, že hrozí nebezpečí podrobení osoby tomuto nakládání.¹⁰⁶

Soud je v otázkách „důvěryhodnosti“ diplomatických záruk daleko obezřetnější a přísnější než Výbor pro lidská práva. To potvrzuje již výše zmíněné rozhodnutí ve věci *Chahal proti Spojenému království*, kdy Soud jak vzhledem k profilu stěžovatele jakožto podporovatele separatistického hnutí v Indii a vazbám na teroristické skupiny, tak k vědomí o trvajícím porušování lidských práv v Indii, které tvoří konstantní neovzvládnutelný problém v zemi, záruky indické vlády o nepodrobení stěžovatele nakládání v rozporu s čl. 3 ECHR posoudil bez dalšího za nedostatečné, neboť reálné riziko podrobení stěžovatele mučení nebo jiné formě zlého zacházení stále hrozilo.¹⁰⁷

Trochu jiný přístup zaujímá HRC, jenž povinnost ochrany v případě vydávání osob do jiného státu váže na možnost diplomatických záruk a slibů přijímajícího státu, že danou osobu mučení a jinému zacházení nepodrobí. Pro HRC je prokázání těchto záruk dostačující, aby rozhodl o tom, že daný stát svou povinnost ochrany a čl. 7 ICCPR neporušil. Naopak, pokud stát neprokáže, že diplomatické záruky v konkrétním případě byly dostačující, vystavuje se nebezpečí volání k odpovědnosti z porušení čl. 7 ICCPR. Tak rozhodl ve věci *Alzery proti Švédsku*.¹⁰⁸

Je nutné mít vždy na paměti, že diplomatické záruky splňují svůj význam pouze v těch státech, ve kterých je dlouholetá tradice dodržování lidských práv a že takováto záruka nebude spolehlivým instrumentem u států majících problémy s jejich dodržováním.

---

¹⁰⁵ UN General Assembly, *Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment Note by the Secretary-General*, 30 August 2005, A/60/316, para 51

¹⁰⁶ *Ibidem*

¹⁰⁷ *Chahal proti Spojenému království*, op. cit., poznámka č. 3, para. 105-107

¹⁰⁸ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 25. listopadu 2006 na oznámení č. 1416/2005 ve věci *Alzery proti Švédsku*, para 11.4 a 11.5

6. Vztah mučení a trestu smrti

„Trest smrti je nejvyšším trestem, neboli také absolutním trestem. Předpokládá usmrcení odsouzeného člověka za trestný čin, za který je dle platného trestního práva možné tento trest uložit. Vzhledem ke své definitivnosti (nemožnosti jakékoli nápravy po jeho vykonání) se jedná o trest velmi kontroverzní.“¹⁰⁹

V souvislosti s trestem smrti vyvstávají otázky jeho spravedlnosti, morálnosti, souvislosti s právem každého na život, tíže jeho nenapravitelnosti nebo otázek ekonomičnosti. Většina států trest smrti jakožto zákonnou sankci za nejzávažnější provinění zrušila, některé možnost jeho uložení a provedení připouštějí, ale pouze po dobu válečného stavu. Dále existují země, ve kterých sice trest smrti zrušen nebyl, nicméně ty jej přesto jako sankci vůbec neuplatňují. Nakonec tu jsou země, které jej i nadále praktikují. Některé jej vykonávají pouze proti dospělým pachatelům (Spojené státy americké), jiné jej připouštějí bez ohledu na věk pachatele, a tak není vyloučeno, aby byl potrestán i pachatel mladistvý (Čína). Souhrnný přehled jednotlivých zemí a jejich vztahu k trestu smrti podává příloha č. 2 této diplomové práce.

Země Rady Evropy, které ratifikovaly ECHR a její Protokol č. 13, se tímto protokolem zavázaly k zákazu a zrušení trestu smrti ve svých právních řádech. Nadále již nikdo nesmí být odsouzen k takovému trestu a ani být popraven. Před přijetím Protokolu č. 13 zrušil trest smrti Protokol č. 6. Ten byl však omezen pouze na období míru. V době války mohl být trest smrti uložen, ale pouze za činy spáchané za válečného stavu nebo v době bezprostřední hrozby války. Přesto čl. 2 ECHR zakotvující právo na život umožňuje zbavení života na základě „*soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.*“ Při platnosti Protokolu č. 13, jenž zakazuje státům možnost uplatnit proti němu výhrady, nebo jej derogovat, se tato možnost bude vztahovat pouze na ty země, které jej dosud neratifikovaly. Ty proto mohou trest smrti de facto stále uplatňovat jako zákonnou sankci zakotvenou v jejich trestních zákonících.

Mimo systém Rady Evropy se trest smrti obecně nezakazuje. ICCPR sám nevidí

---

¹⁰⁹ Definice trestu smrti, *Trest smrti*. [online]. Červen 2009 [cit. 10. června 2009]. Dostupné na World Wide Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti>

rozpor mezi právem na život stanoveným v čl. 6 ICCPR a mezi uložením trestu smrti. Posun v tomto chápání znamenal přijetí Druhého opčního protokolu k ICCPR. Smluvní strany se zavázaly, že nikdo v rámci jejich jurisdikce nebude popraven a že přijmou veškeré kroky nezbytné k zákazu trestu smrti. Tento zákaz, jak protokol dále stanoví v čl. 2 odst. 1, se však vztahuje pouze na období míru, a tedy je možné ukládat tresty smrti v době války, a to za nejzávažnější trestné činy válečné povahy spáchané v době války. Proti protokolu je možné uplatnit výhrady, ale pouze při ratifikaci. Pozdější výhrady nejsou přípustné. Na státy, které tento protokol neratifikovaly, se zákaz nevztahuje. Paradoxně se tedy může stát, že trest smrti dle ICCPR může být vykonán, protože není protokolem výslovně zakázán. Naopak tělesný trest uložen ani vykonán být nemůže, neboť je zakázán absolutně. V případě jeho provedení dochází k porušení čl. 7 ICCPR.

Čl. 6 ICCPR stanoví podmínky pro ukládání trestu smrti, které musejí být splněny kumulativně. Ty můžeme rozlišit na procesní a osobní. Procesními podmínkami jsou zaprvé existence konečného rozsudku příslušného soudu, na základě kterého je uložen trest smrti, zadruhé možnost uložení takového trestu pouze za nejtěžší trestné činy a zatřetí uložený trest musí být v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.

Osobními podmínkami jsou zaprvé požadavek, aby trest smrti nebyl ukládán za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let nebo vykonán na těhotných ženách a zadruhé existence možnosti prominutí trestu smrti na základě udělení milosti nebo amnestie. ICCPR nevylučuje možnost jejich udělení ve všech případech. Pokud k takovému udělení dojde, není možno trest smrti vykonat.

K právu na život a otázce trestu smrti má velmi blízko zákaz mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení a trestání. Souvislosti můžeme nalézt nejenom v případech samotného způsobu výkonu trestu smrti, ale také v následcích, jež jsou s výkonem trestu smrti spojeny. Mohou se týkat jak např. nelidského či ponižujícího zacházení ve věznicích, psychických nátlaků tvořících tzv. syndrom cely smrti nebo neúnosných podmínek po dobu strávenou ve vězení či celé řady dalších.

A tak se z rozhodovací praxe HRC vyvinula celá řada pravidel, jež upravují vztah mezi trestem smrti a zákazem mučení nebo jiných forem zlého nakládání.

6.1 Vydávání osob ve vztahu k trestu smrti

Zásadním rozhodnutím zabývající se otázkou vydávání osob v souvislosti s hrozícím trestem smrti v zemi požadující vydání bylo rozhodnutí ve věci *Judge proti Kanadě*. Toto rozhodnutí stanovilo pravidlo, které ukládá zemi, která ve svém právním řádu zakázala trest smrti, povinnost nevydat osobu do země požadující, ve které trest smrti zrušen nebyl a existuje zde reálná hrozba, že bude na osobě požadované k vydání vykonán, a to pod hrozbou porušení čl. 6 odst. 1 ICCPR práva na život.¹¹⁰ Ačkoliv bychom takovéto zacházení chtěli podřadit pod čl. 7 ICCPR z důvodu nelidského zacházení nebo trestání, má zde přednost ochrana života, a proto přednostně uplatníme čl. 6 ICCPR. Kanada tak jako země, která zakázala trest smrti, svým vydáním dané osoby do Spojených států amerických, aniž by si vyžádala jakékoliv záruky, že trest smrti na ní nebude vykonán, porušila čl. 6. odst. 1 ICCPR. Toto rozhodnutí se tak stalo vzorem pro další rozhodování v podobných případech týkajících se vydávání osob, kterým hrozí trest smrti.

6.2 Způsob provedení trestu smrti

Výbor pro lidská práva určil, že uložení trestu smrti a jeho vykonání musí být provedeno takovým způsobem, aby způsobilo co nejmenší možné fyzické nebo duševní strádání.¹¹¹ V případě *Ng proti Kanadě*, jak již zmíněno výše, oběť čelila vydání do USA a tam popravě prostřednictvím zadušení plynem. HRC rozhodl, že na základě předložených důkazů, vzhledem k utrpení a mukám způsobených udušením kyanidem, takovýto způsob provedení popravky za žádných okolností nemůže tvořit „nejmenší možné fyzické nebo duševní strádání“ tak, jak jej požaduje Obecný komentář č. 20, a proto by představoval kruté a nelidské zacházení v rozporu s čl. 7 ICCPR. Naopak v rozhodnutí *Cox proti Kanadě* HRC rozhodl, že provedení trestu smrti prostřednictvím smrtící injekce neporušuje čl. 7 ICCPR.¹¹²

---

¹¹⁰ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 5. března 2003 na oznámení č. 829/1998 ve věci *Judge proti Kanadě*, para. 10.4-10.5

¹¹¹ General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 6

¹¹² Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 31. října 1994 na oznámení č. 539/1993 ve věci *Cox proti Kanadě*, para 17.3

6.3 Syndrom cely smrti (*Death Row Phenomenon*)

Syndrom cely smrti je pocitován vězni, kteří jsou drženi v cele smrti po delší dobu než je žádoucí. Tento pojem popisuje „*neustále se zvyšující duševní úzkost a stoupající napětí vězně v souvislosti s blížící se smrtí.*“¹¹³ Soud uznal nelidskou a ponižující povahu syndromu a zařadil jej pod takové nakládání, které porušuje čl. 3 ECHR (viz případ *Soering proti Spojenému království*).

Stejného názoru však není Výbor pro lidská práva, který ve své době přijal jedno z nejrozporuplnějších rozhodnutí. Jednalo se o případ *Johnson proti Jamajce* ve kterém i přesto, že stěžovatel strávil v „cele smrti“ přes jedenáct let, HRC odmítl názor, že syndrom cely smrti by mohl sám o sobě tvořit porušení čl. 7 ICCPR. Argumentuje tím, že ICCPR dovoluje za jistých okolností trest smrti, a tak zadržení osoby v cele smrti je nevyhnutelný důsledek uložení trestu smrti. Druhým argumentem je neexistence časového požadavku, neboť nejsou nikde stanoveny termíny, které by vyzývaly státy vykonat trest smrti do určitého časového období. V souvislosti s tímto požadavkem by mohlo fakticky dojít k jakési podpoře „urychleného výkonu trestu smrti“ (*expeditious carrying out of the death penalty*), na čemž HRC nemá zájem. Ve třetím argumentu stanoví HRC přání neodrazovat státy od přijetí postupů, které jsou ve svém konečném důsledku pozitivní, a to i když mohou mít za následek prodloužení pobytu v cele smrti, pokud jejich výsledkem mohou být např. tzv. moratoria na výkon trestu smrti (*moratoriums on executions*), upuštění od jeho výkonu či jeho zrušení. HRC však zároveň připustil, že není přijatelné držet odsouzenou osobu v cele smrti po několik let. Přesto však „*krutost cely smrti je prvním a jedním z předních účinků dovolenosti trestu smrti na základě Paktu.*“¹¹⁴ Z tohoto důvodu HRC rozhodl, že prodloužený čas strávený v cele smrti sám o sobě neporušuje čl. 7 ICCPR.

Přesto v některých podobných případech HRC rozhodl o porušení čl. 7 ICCPR. K samotnému syndromu cely smrti však musejí přistoupit další přitěžující faktory, jako např. nízký věk pachatele (nezletilost),¹¹⁵ duševní choroba¹¹⁶ nebo muka či duševní

---

¹¹³ JOSEPH, S. a kol., op. cit., poznámka č. 4, s. 177

¹¹⁴ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 22. března 1996 na oznámení č. 588/94 ve věci *Johnson proti Jamajce*, para 8.1 a 8.4

¹¹⁵ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 20. října 1998 na oznámení č. 592/94 ve věci *Clive Johnson proti Jamaice*, para. 10.3-10.5

¹¹⁶ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 2. dubna 2002 na oznámení č. 684/96 ve věci *R.S. proti Trinidad and Tobago*, para 7.2

rozrušení a vypětí v souvislosti s odnětím a následným navrácením do cely smrti.¹¹⁷

6.4 Uložení trestu smrti na základě nesprávného soudního postupu

Mohou se naskytnout takové případy, kdy je trest smrti uložen pachateli na základě nesprávného soudního postupu či procesních vad. Soud konstatoval, že takovéto rozhodnutí vystavuje obviněného neprávem stanovenému strachu se obávat, že bude popraven. Tento strach a budoucí nejistota vytvořená na základě rozhodnutí o uložení trestu smrti, společně s existencí okolností, ze kterých vyplývá reálná možnost, že trest bude vykonán, má za následek podstatný stupeň lidského trýznění a úzkosti. Tak rozhodl Soud v případě *Öcalan proti Turecku* a konstatoval, že uložení trestu smrti na základě nesprávného procesního postupu, kdy nebyl vytvořen nezávislý a nestranný tribunál, obnáší nelidské zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR.¹¹⁸ Své chápání nezákonného rozhodnutí ve vztahu k mučení posunul Soud ještě dále. V případě *Ilascu a další proti Moldavsku a Rusku* rozhodl, že přítomnost „neustálého stínu smrti“ po určité množství let z důvodu uloženého trestu smrti, který nemá žádný právní základ či legitimitu, doplněný o zdraví škodlivé podmínky ve vězení (nedostatek a odnímání náležité lékařské péče), jsou tak vážné a kruté, že musejí být považovány za akt mučení.¹¹⁹

Je nutno poznamenat, že CAT na rozdíl od ICCPR výslovně nehovoří o trestu smrti, tedy jej výslovně ani nezakazuje, ani neuznává. Zdá se tedy, že CAT v této problematice zahrnuje širší výkladový rámec než ICCPR. K pochopení aplikace a interpretace otázky trestu smrti ve vztahu ke CAT je nutno nahlédnout do závěrečných zpráv Výboru proti mučení (tzv. *Concluding Observations*). Ze zprávy týkající se Arménie bychom mohli vyvodit, že CoAT navrhuje podřadit otázku ukládání trestu smrti a syndromu cely smrti pod čl. 16 CAT.¹²⁰ Naopak ve zprávě ohledně Spojených států amerických Výbor proti mučení vyjádřil názor, že USA samotným uložením trestu smrti neporušuje CAT, neboť USA je zemí, která trest smrti nezakázala, a proto má

---

¹¹⁷ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 18. října 2005 na oznámení č. 1132/02 ve věci *Chisanga proti Zambii*, para. 7.3

¹¹⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. května 2005 ve věci č. 46221/99 *Öcalan proti Turecku*, para 169

¹¹⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne ve věci 48787/99 *Ilascu a další proti Moldavsku a Rusku*, para. 434-442

¹²⁰ *Concluding Observations on Armenia*, (2001) UN doc. č. A/56/44, para 39

pouze „*pečlivě posuzovat způsoby provádění poprav.*“¹²¹ Na druhou stranu, a v opačném názoru od HRC (viz výše případ *Cox proti Kanadě*) Výbor proti mučení vyjádřil požadavek přehodnocení metody výkonu trestu smrti prostřednictvím smrtící injekce, neboť i ta může způsobovat ukrutnou bolest a utrpení.¹²²

---

¹²¹ Concluding Observations on the U.S.A, (2006), UN doc. CAT/C/USA/CO/2, para 31

¹²² Ibidem

7. Vztah mučení a nuceného zmizení

V roce 2006 byla přijata nová mezinárodní smlouva – Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením (dále jen CAED). Smluvní strany se zavazují aplikovat ustanovení úmluvy za všech okolností, ať již např. ve stavu války, její hrozby, politické nestability či stavu vážného veřejného ohrožení. Význam této úmluvy spočívá zejména v tom, že se stane v případě nabytí platnosti prvním univerzálně závazným dokumentem v této oblasti. Nová úmluva vstoupí pro své smluvní strany v platnost po dosažení počtu dvaceti smluvních stran.

Nejdůležitějším přínosem této úmluvy je definice samotného nuceného zmizení (*enforced disappearance*). Podle čl. 2 se jedná o situaci, kdy „*jakákoli osoba je jakýmkoli způsobem zbavena svobody, vězněna, internována, zadržena apod. orgány státu či kterýmikoli skupinami osob jednajícími s jeho povolením nebo podporou či jen s jeho vědomím, přičemž je v rozporu s právem odmítáno uznání faktu zadržení, zatajován osud či místo pobytu těchto osob.*“ Rozsáhlé či systematické nedobrovolné mizení je chápáno jako zločin proti lidskosti se všemi důsledky dle mezinárodního práva.

Kromě definice nuceného zmizení úmluva zavádí povinnost států vyšetřovat a trestně stíhat každé porušení zákazu nedobrovolného zmizení a odpovědnost všech, kteří se jej dopustili nebo jej nařídili a také těch nadřízených, kteří nepodnikli účinná opatření, ačkoli o jednání svých podřízených věděli nebo mohli vědět. Každý stát je také povinen stíhat nucené zmizení, k němuž došlo na jeho území nebo je spáchal jeho občan a také vydat pachatele ke stíhání státu, který má na potrestání zájem.

V druhé části úmluva zřizuje Výbor pro nedobrovolná zmizení, který má především sledovat a zabývat se implementací úmluvy a podávat o tom zprávy generálnímu tajemníkovi OSN. Může také přijímat podněty od blízkých osob ve věci údajného nedobrovolného zmizení a může se s nimi obracet na dotčené státy.

V rámci systému OSN můžeme nalézt ještě jeden dokument zabývající se problematikou nuceného zmizení. Tím je Deklarace na ochranu všech osob před nuceným zmizením z roku 1992. Ačkoliv se jedná o velmi propracovaný dokument, nevýhodou zůstává její nezávazný charakter, a tedy nemožnost vynucení jejich

ustanovení. Do doby než dojde k nabytí platnosti CAED si v případech nuceného zmizení musíme vystačit s judikaturou Soudu nebo s rozhodovací praxí HRC. Rozhodováním v této oblasti se vytvořily dvě základní charakteristiky typické pro případy nuceného zmizení. Zaprvé v těchto případech dojde vždy k porušení většího počtu lidských práv, nikoliv pouze jednoho a zadruhé bude zde také větší počet obětí a nikoliv pouze ta osoba, která „nuceně zmizela“. Mohou to být dále jeho příbuzní, členové rodiny, osoby blízké, kteří jsou taktéž oprávněni podat stížnost či oznámení na takovéto porušení.

Příkladem je rozhodnutí ve věci *Quinteros proti Uruguayi*. Oznámení podala jménem svým a své dcery matka, které byla její dcera unesena uruguayskými bezpečnostními silami a jejíž osud nebyl znám. HRC rozhodl, že nejenom v případě její dcery, jež byla po dobu svého zmizení podrobena mučení, došlo k porušení čl. 7 ICCPR, ale také v případě matky, neboť bolest a úzkost způsobené zmizením její dcery a neustávající nejistota ohledně jejího osudu a místa pobytu dosáhly neskutečných psychických muk. Dle názoru HRC má oznamovatelka právo vědět, co se stalo její dceři, a na základě zjištěných skutečností prohlásil, že je také obětí porušení Paktu v čl. 7 ICCPR bez toho, aniž by dále specifikoval, zda se jedná o mučení, kruté, nelidské nebo ponižující zacházení.¹²³

HRC stanovil, že „nucené zmizení osoby je neoddělitelně spjato s nakládáním, které dosahuje porušení čl. 7 ICCPR.“¹²⁴ Lidé kteří „zmizí“, jsou často mučeni nebo dokonce nezákonně zabiti. Je však velmi obtížné určit, kdo je za takovéto nakládání odpovědný, neboť neexistují důkazy, či je velmi obtížné odkrýt a dokázat skutečnosti zločinů spáchaných na zmizelých osobách. Práva, která mohou být nuceným zmizením porušena, nejsou pouze zákaz mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, ale například také právo na život nebo právo na svobodu a osobní bezpečnost, jež je shledáno porušeno ve všech případech zmizení, neboť osoba je vždy omezena ve své svobodě a také ohrožena ve své bezpečnosti.

V Obecném komentáři č. 6 Výbor pro lidská práva v čl. 4 uvádí požadavek na smluvní strany, aby přijaly konkrétní a účinná opatření k předcházení zmizení osob.

---

¹²³ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 21. července 1983 na oznámení č. 107/1981 ve věci *Quinteros proti Uruguayi*, para 12.3, 13, 14

¹²⁴ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 15. července 1994 na oznámení č. 449/91 ve věci *Konica proti Dominikánské republice*, para. 5.7

Tento „nešvar“ je něčím, co začalo být naneštěstí příliš obvyklé a velmi často vede až k nezákonnému zbavení života. Státy by kromě toho měly také přijmout účinné prostředky a postupy k důkladnému vyšetření případů zmizelých osob, a to zvláště tam, kde by mohlo dojít k porušení práva na život.

Evropský soud pro lidská práva se s nuceným zmizením setkal poprvé v případě *Kurt proti Turecku*, kdy rozhodoval podobně jako Výbor pro lidská práva. Soud nejenom oběti zmizení, ale také jeho matce přiznal porušení čl. 3 ECHR, neboť byla ponechána v úzkosti a strachu o svého syna aniž by měla jakékoliv informace o jeho osudu.¹²⁵ Soud přiznává jako rozhodující úzký vztah mezi matkou a synem. V případě *Akdeniz a další proti Turecku* stížnost podali blízcí příbuzní zmizelých (otcové, bratrové, synové, strýc). Ačkoliv Soud uznal, že i oni utrpěli úzkost a strach o své příbuzné v důsledku nuceného zmizení, neuznal, že by mohli být oběťmi v rozsahu porušující čl. 3 ECHR. Soud sice vzpomíná případ *Kurt proti Turecku*, nicméně uzavírá, že tímto rozhodnutím nezavedl žádné obecné pravidlo tvrdící, že člen rodiny zmizelé osoby se automaticky stává obětí porušení čl. 3 ECHR. Pro rozhodnutí Soudu není naopak ani tak důležité, jaké vazby mezi osobami existují, ale spíše rozsah, v jakém tento člen rodiny byl svědkem dané události, jeho aktivní snaha získat informace o zmizelém a způsob, kterým orgány odpověděly (jestli vůbec) na takové požadavky. Samotná podstata rozhodnutí o porušení čl. 3 ECHR ve vztahu k blízkým osobám zmizelého nespočívá tedy ani tak na faktu nuceného zmizení dané osoby, jako spíše na odezvě orgánu a přístupu osoby blízké v konkrétní situaci.¹²⁶

---

¹²⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. května 1998 ve věci 24276/94 *Kurt proti Turecku*, para. 130-134

¹²⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 31. května 2001 ve věci 23954/94 *Akdeniz a další proti Turecku*, para. 99-102

8. Jiné způsoby porušení zákazu mučení nebo jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

Jak systém OSN, tak RE přijaly standardní minimální pravidla pro nakládání s vězni, jež mají být použita ve všech případech, kdy je osoba zbavena svobody. V rámci OSN jsou to tzv. Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni z roku 1955 (*UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*) a na půdě RE Evropská vězeňská pravidla (*European Prison Rules*) z roku 1987.

8.1. Podmínky ve věznicích či v jiných formách zadržení

Jakákoliv forma zákonného zadržení (zadržení, zatčení, vazba, uvěznění apod.) v sobě zahrnuje nevyhnutelný prvek utrpení a pokoření. Uložení zákonné sankce však samo o sobě neznamena porušení zákazu mučení nebo jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení či trestání. Ze závazků států vyplývají jejich povinnosti zajistit, aby každá osoba, která je zadržena, byla držena v takových podmínkách, které jsou slučitelné s lidskou důstojností, a že způsob a postupy zadržení nebudou vystavovat danou osobu tísní a strádání v takové síle, jež překračuje nevyhnutelný stupeň utrpení tkvícího v zadržení, a že jeho zdraví a dobrý stav budou přiměřeně zajištěny prostřednictvím poskytnutí odpovídající lékařské pomoci.¹²⁷

Při posuzování stížností týkajících se podmínek zadržení a ve věznicích se na půdě RE Soud opírá o zprávy předkládané Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen CPT), stejně tak jako k souhrnnému účinku těchto podmínek a konkrétním tvrzením stěžovatele. CPT rozlišuje požadavky na podmínky policejní vazby a na podmínky ve věznicích.¹²⁸ Vzhledem k faktu, že vazba je v zásadě krátkého trvání, nejsou na tyto podmínky kladeny tak velké požadavky jako na podmínky ve věznicích. I přesto však musejí být splněny určité požadavky. Mezi ně patří přiměřené zacházení s vězni, dostatečná velikost cely, zvláště pak pokud celu sdílí více osob, přiměřené osvětlení a ventilace, vybavení cely zařízením k odpočinku (židle, lavice, lůžka), čisté a slušné podmínky

¹²⁷ ERDAL, U.; BAKIRICI, H. op. cit., poznámka č. 65, s. 129

¹²⁸ BOEREFIJN, I.(editor): A digest of Cases of the European Committee for the Prevention of Torture and the United Nations Committee Against Torture, *Prevention of torture*. 1. vyd.: Open Society Institute/Constitutional and Legal Policy Institute and the Netherlands Institute for Human Rights (SIM), 2001, s. 72-83

pobytu v cele, odpovídající sanitární zařízení, dostatečný příděl jídla a pití zahrnující alespoň jedno hlavní jídlo denně. Problematická stále zůstává otázka, jaká velikost cely je „přiměřená“. Dle názoru CPT, pro krátkodobé pobyty jedné osoby nepřesahující několik hodin, je to minimálně 7 m², z toho prostor minimálně 2 metrů mezi jednotlivými zdmi a 2,5 metrů mezi podlahou a stropem. Všechny tyto požadavky uvádí CPT v Druhé obecné zprávě o svých aktivitách¹²⁹ a v Deváté obecné zprávě,¹³⁰ ve které se zaměřuje na ochranu mladistvých pachatelů, kteří, vzhledem ke své větší zranitelnosti, vyžadují zvláštní ochranu a zacházení.

Těchto požadavků se Soud drží při svém rozhodování v konkrétních případech týkajících se různých forem zadržení. Hrubé zacházení se zadrženým, které dosáhlo takové intenzity, která se rovná nelidskému a ponižujícímu zacházení, označil ECtHR v případě *Tomasi proti Francii*. Bití, fackování, kopání, a jiné formy fyzických útoků, povinnost stát po dlouhou dobu bez hnutí či v nahotě před otevřeným oknem, svázání rukou za zády, zbavení přísunu jídla a hrozba střelnou zbraní po dobu dvou dnů, co se stěžovatel nacházel v zadržovací vazbě, Soud posoudil jako porušení čl. 3 ECHR.¹³¹

V případě *Labzov proti Rusku* zjistil ECtHR také porušení čl. 3 ECHR. Stěžovatel byl zadržován ve vazebním zařízení, které mu neumožňovalo více než 1m² osobního prostoru a kde musel sdílet místo na spaní s jiným zadrženým takovým způsobem, že se v odpočinku museli navzájem střídat. Z celého dne kromě jedné hodiny, která byla stěžovateli vyhrazena pro pobyt na čerstvém vzduchu, byl stěžovatel po zbytek dne, tj. 23 hodin, zadržován ve své cele. To dále doplňují nelidské podmínky v cele – přeplnění, nedostatek čerstvého vzduchu, osvětlení, topení či sanitárního zařízení. Takovéto nakládání je dle Soudu, „dostatečné k tomu, aby způsobilo vyčerpání a útrapy takové intenzity, které jsou způsobilé převýšit nevyhnutelný stupeň utrpení obsažený v samotném zadržení a vyvolat pocity strachu, úzkosti či pocitů méněcennosti, způsobilé osobu pokořit či ponížít.“¹³²

Naopak v případě *Valašinas proti Litvě*, kdy si stěžovatel stěžoval na podmínky

---

¹²⁹ CPT/Inf (92) 3 [EN] (13 April 1992); 2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991

¹³⁰ CPT/Inf (99) 12 [EN] (30 August 1999) 9th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1998

¹³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. srpna 1992 ve věci 12850/87 *Tomasi proti Francii*, para 108-115

¹³² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. února 2002 ve věci 62208/00 *Labzov proti Rusku*, para. 42-46

zadržení, konkrétně místnosti určené k spánku, jejíž rozměry byly mezi 2,7 a 3,2 m² Soud rozhodl, že malá velikost cely nedosahuje výše minimálního stupně závažnosti, aby došlo k porušení čl. 3 ECHR, neboť takto omezený prostor ke spánku byl kompenzován dostatečnou možností k pohybu během dne v rámci celého prostoru zvláštní oddělené jednotky ve vězení, kde byl umístěn. Ta se kromě místnosti na spánek skládala z dalších místností - pro volný čas, kuchyň, sanitární zařízení, dvorek, dohromady kolem 93 m². Z tohoto důvodu Soud podmínky zvláštní oddělené jednotky nepovažoval za nelidské či ponižující pro osoby zde držené.¹³³

Při zkoumání podmínek ve věznicích orgány sledují následující požadavky. Ty také CPT vyjádřil v Druhé obecné zprávě o svých aktivitách a podle nich se Soud řídí při své rozhodovací praxi. Proto u každého z nich uvádím konkrétní rozhodnutí ECtHR ve věci týkající se daného zacházení.

1. zlé nakládání – Tím CPT myslí nakládání dozorců s vězni. Může nabýt nejrůznějších forem a posuzuje se především z hlediska přiměřenosti. Ne všechny musejí být přímo úmyslná, jiné mohou být výsledkem nedostatečného organizačního zabezpečení či použití neadekvátních prostředků. Pro hodnocení porušení je rozhodné vždy posuzovat kvalitu života ve věznicích a vztah dozorců k vězňům. (Bití, vysvlékání do naha, jiné formy fyzického napadání, fackování, urážky a okřikování, svazování rukou a ponižování vězňů dozorci a další vážná zneužití vězňů představují porušení čl. 3 ECHR¹³⁴)
2. přeplnění věznic – CPT stanoví požadavek odpovídající ubytovací kapacity ve věznicích, neboť v důsledku přeplnění se snižuje kvalita života až v takovém rozměru, který může dosáhnout míry odpovídající nelidskému či ponižujícímu nakládání. (Přeplněná a špinavá cela, nedostatek sanitárního zařízení a příslušenství k spánku, čerstvého vzduchu, přirozeného světla, možnosti pobytu mimo celu tvoří porušení čl. 3 ECHR¹³⁵)

---

¹³³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. července 2001 ve věci 44558/98 *Valašinas proti Litvě*, para 103-111

¹³⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. dubna 2000 ve věci 26772/95 *Labita proti Itálii*, para 29, 38, 119-120

¹³⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. března 2001 ve věci 40907/98 *Dougoz proti Řecku*, para 45-46, 48

3. zajištění činnosti pro vězně – Zásadní význam pro dobrý stav vězňů má zajištění uspokojujícího programu pro vězně prostřednictvím práce, vzdělávání, sportovních aktivit. Přesto si CPT všímá, že splnění tohoto požadavku je velmi limitováno a je nedostatečné. Není možné, aby byli vězni ponecháni ve svých celách po měsíce či dokonce roky bez jakékoliv možnosti zabavení se. (Vězeň měl přístup ke knihám, novinám, televizi, mohl pobývat venku na čerstvém vzduchu, navštěvovat místní posilovnu, využívat pravidelných návštěv doktora, kněze, svého advokáta, či snoubenky, proto z hlediska tohoto bodu nedošlo k porušení čl. 3 ECHR.¹³⁶)
4. pobyt venku – CPT zdůrazňuje požadavek, aby všichni vězni bez rozdílu měli možnost každodenního pobytu ve venkovním prostředí, a to alespoň po dobu jedné hodiny. (Musí být dána možnost pobytu na čerstvém vzduchu či venkovního cvičení¹³⁷)
5. Sanitární zařízení a lékařské ošetření – Základním požadavkem humánních podmínek ve věznicích je existence dostatečného hygienického zařízení – toalet, umyváren a možnosti zabezpečení dobré hygieny včetně možnosti lékařské péče a ošetření. (Stát má povinnost zajistit dostatečné sanitární zařízení a hygienu pro vězně, stejně tak jako přístup k lékům, lékařskému ošetření, a to kdykoliv, kdy je to potřebné.¹³⁸)
6. kontakt s vnějším světem – Pro vězně je velmi důležité udržovat kontakt s vnějším světem. Musí mu být dána možnost styku nebo spojení s jeho rodinou a blízkým okolím. (Ačkoliv byl vězni zakázán jakýkoliv styk s vnějším světem a ostatními vězni, neboť byl velmi nebezpečným zločincem spojeným s mafií, byl mu přesto umožněn styk s matkou, doktorem, zdravotní sestrou, knězem, umožněn přístup k novinám, knihám apod. Soud zde z důvodu nebezpečnosti vězně pro společnost a oprávněnosti

---

¹³⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. ledna 2005 ve věci 59450/00 *Ramirez Sanchez proti Francii*, para 103 či ze dne 29. dubna 2003 ve věci 38812/97 *Poltoratskiy proti Ukrajině*, para 111, 116, 145

¹³⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. července 2001 ve věci 44558/98 *Valašinas proti Litvě*, para 103-111

¹³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. prosince 2007 ve věci 41153/06 *Dybeku proti Albánii*, para 40-52 ze dne 27. ledna 2005 ve věci 59450/00 *Ramirez Sanchez proti Francii*, para 102

tohoto zájmu neshledal v případě samovazby porušení čl. 3 ECHR.¹³⁹⁾ Zvláště znepokojující situací je pro CPT nalezení porušení těchto požadavků tam, kde se kumulují a jsou způsobilé založit škodlivé účinky ve vztahu k vězňům.¹⁴⁰

Předmětem zkoumání před Soudem se porušení těchto pravidel stává v okamžiku, kdy může dosáhnout stupně mučení, nelidského či ponižujícího nakládání a trestání. Existuje celá řada rozsudků, na základě kterých ECtHR rozhodl o porušení čl. 3 ECHR. Přesto se zdá, že je Soud při určování porušení daleko striktnější než HRC. Proto je dobré před podáním stížnosti nejdříve nahlédnout do rozhodovací praxe Soudu týkající se konkrétní otázky tvrzeného porušení.

HRC naopak posuzuje tuto otázku většinou v souvislosti s porušením čl. 10 ICCPR. Existují nicméně, a mohou nastat i případy, kdy míra takového zacházení dosáhne až porušení čl. 7 ICCPR. Zatímco velmi špatné podmínky ve věznicích mají obvykle za následek porušení čl. 10 ICCPR, pro porušení čl. 7 ICCPR musejí být dány přitěžující faktory, které zahrnují špatné nakládání s osobami uvnitř míst zadržení. Mezi tyto patří např. pohrůžky mučením a smrtí, samovazba, odnětí jídla a pití, podlimitní rozměry cely spolu s nadměrným počtem vězňů na jednu celu, podrobení osob elektrickým šokům, svazování končetin a věšení za ně, bití vězňů bez jakéhokoliv důvodu, zamykání v celách, ve kterých není ani lůžko, sanitární zařízení, dostatečné osvětlení, zákaz styku s vnějším okolím bez důvodu apod. Hrubé použití síly dozorcí může být použito k vynucení disciplíny ve věznicích jen do takové výše, která odpovídá hledisku přiměřenosti. HRC přijal ve vztahu k těmto formám zacházení následující rozhodnutí: *Mukong proti Kamerunu*¹⁴¹ – HRC rozhodl o porušení čl. 7 ICCPR z důvodu držení vězně nejenom v samovazbě, ale také vyhrožování mučením, smrtí, jiným způsobem zstrašování, zbavení přísunu jídla, či uzamčení v cele po dobu několika dnů. V případě *Tshiesekedi proti Zairu*¹⁴² bylo pro konstatování porušení čl. 7 ICCPR dostačující zbavení vězně potravy (jídla i pití) po několik dnů. Podrobení vězně elektrickým šokům, věšení za ruce či noření hlavy do špinavé vody, což mělo za

¹³⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. července 2005 ve věci 69332/01 *Rohde proti Dánsku*, para 96-98

¹⁴⁰ BOEREFIJN, I.(editor). op. cit., poznámka č. 128, s. 80-83

¹⁴¹ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze 21. července 1994 na oznámení č. 458/91 ve věci *Mukong proti Kamerunu*, para. 9.4

¹⁴² Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 2. listopadu 1989 na oznámení č. 242/87 ve věci *Tshiesekedi proti Zairu*, para. 13b

následek téměř zadušení vězně, je dle rozhodnutí HRC ve věci *Weismann proti Uruguayi*¹⁴³ takovým nakládáním, porušující čl. 7 ICCPR. Nedostatek přiměřeného vybavení cely, sanitárního zařízení, ventilace, osvětlení, spolu s nemožností pohybu, lékařského ošetření a dostatečné stravy je dle *Brown proti Jamaice*¹⁴⁴ závažným porušením čl. 7 ICCPR.

8.2. Samovazba

Z hlediska právní teorie a praxe rozlišujeme dva typy samovazby. První je tzv. *solitary confinement*, v české terminologii překládána právě jako „samovazba“ a druhým typem je *detention incommunicado*, neboli tzv. „zadržování v izolaci“. Obojí má za následek, že osoba je držena odděleně, izolovaně od okolního světa a je jí buď absolutně nebo do značné míry odňat jakýkoliv styk s okolím. I tyto dvě formy mohou za jistých okolností dosáhnout stupně, jenž je v rozporu se zákazem mučení nebo jinými formami zlého nakládání.

8.2.1. Solitary Confinement (samovazba)

Zákaz styku vězně s ostatními z bezpečnostních, disciplinárních nebo jiných ochranných důvodů ještě sám o sobě neznamená porušení zákazu nelidského zacházení nebo trestání. K tomu musí přistoupit další faktory, jakými jsou například dlouhodobé vystavení vězně extrémním podmínkám (tma nebo naopak přímé světlo, chlad či abnormální horko apod.), které mohou mít za následek vážné poruchy smyslového vnímání. To vše, dohromady s úplnou společenskou izolací, může vést ke zničení osobnosti zadržované osoby a založit nelidské zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR. Bude vždy tedy posuzováno, zda speciální režim takto uložený zadržovanému, je náležitě a přiměřeně uzpůsoben požadavkům oprávněných zájmů. Těmi jsou např. bezpečnost, kázeň či pořádek.¹⁴⁵

Soud takovéto požadavky promítá ve své rozhodovací praxi, a tak samotná délka samovazby není jediným kritériem pro posouzení porušení čl. 3 ECHR. Musí k ní přistoupit další faktory, jako například špatný zdravotní stav zadržované osoby, hrozící

---

¹⁴³ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 3. dubna 1980 na oznámení č. 8/77 ve věci *Weismann proti Uruguayi*, para. 9

¹⁴⁴ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 23. března 1999 č. 775/97 ve věci *Brown proti Jamaice*, para. 6.13

¹⁴⁵ ERDAL, U.; BAKIRICI, H. op. cit., poznámka č. 65, s. 130

nebezpečí zlého nakládání či vyhrožování takovýmito nakládáním, nelidské podmínky držení v samovazbě nebo neexistence oprávněného zájmu pro takovéto zacházení. Tak v případě *Mathew proti Nizozemí* Soud rozhodl, že nejenom samovazba spočívající v délce téměř 19 měsíců, ale zároveň vystavení vězně po dobu sedmi z těchto 19 měsíců extrémnímu počasí (vedra, déšť), spolu s nemožností venkovního pobytu na čerstvém vzduchu alespoň po dobu minimálně stanovenou, zakládají nelidské a ponižující zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR.¹⁴⁶

HRC není v problematice samovazby tak striktní. Aby konstatoval porušení čl. 7 ICCPR, postačí mu, že se jedná o „prodlužovanou samovazbu“ (*prolonged solitary confinement*)¹⁴⁷, a není tedy tak náročný při shledání porušení zákazu nelidského zacházení jako Soud. V případě *Polay Campos proti Peru* HRC shledal porušení čl. 7 a čl. 10 odst. 1 Paktu nejenom z důvodu nepřiměřeně malé cely o velikosti 2x2m, ale také proto, že vězeň strávil v izolaci z celého dne 23 hodin a každý den mu bylo dopřáno pouhých 10 minut slunečního světla.¹⁴⁸ Můžeme tedy shrnout, že HRC, na rozdíl od Soudu, za rozhodující považuje samovazbu jako takovou, která má za následek téměř totální společenskou izolaci a nikoliv existenci dalších přitěžujících faktorů ve formě nepříznivého působení na smyslové vnímání člověka, jak vyžaduje Soud.

Zdá se také, že HRC přikládá problematice samovazby ne tak velkou závažnost jako Soud, neboť za jistých okolností ji podřazuje pod porušení čl. 10 ICCPR, týkající se požadavku lidského a důstojného nakládání s osobami zbavenými svobody, a nikoliv pod nelidské či ponižující zacházení zakázané čl. 7 ICCPR. HRC tak rozhodl ve svém, ačkoliv dodnes velmi sporném, názoru ve věci *Kang proti Korejské republice*. HRC rozhodl, že držení vězně v samovazbě trvající po dobu 13 let nezakládá porušení čl. 7 ICCPR, nýbrž pouze čl. 10 odst. 1 ICCPR.¹⁴⁹ Z řad odborníků na lidská práva, a zejména na zákaz mučení (např. OMCT) se nicméně ozývají názory, že z hlediska závažnosti tohoto případu, HRC měl shledat porušení čl. 7 a nikoliv pouze čl. 10 odst. 1 Paktu.

---

¹⁴⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. září 2005 ve věci č. 24919/03 *Mathew proti Nizozemí*, para. 217

¹⁴⁷ General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 6 a 11

¹⁴⁸ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 9 ledna 1998 na oznámení č. 577/1994 ve věci *Polay Campos proti Peru*, para. 8.7

¹⁴⁹ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 15. července 2003 na oznámení č. 878/1999 ve věci *Kang proti Korejské republice*, para. 7.3

8.2.2. Detention Incommunicado (zadržování v izolaci)

Pokud je osoba zadržována v izolaci, znamená to, že jí není dovoleno komunikovat s vnějším světem, a tedy ani se svojí rodinou, přáteli a ostatními (jako např. právníkem, zákonným zástupcem, ostatními vězni). Zadržování v izolaci může být provedeno jak v rámci samovazby, tak také samostatně, kdy osoba ještě nenastoupila k výkonu trestu odnětí svobody do věznice. Hlavním rozdílem od samovazby je tedy skutečná, fyzická, absolutní nemožnost styku s okolím, neboť u samovazby je takovýto styk maximálně omezen, nikoliv však absolutně vyloučen (viz výše *Polay Campos proti Peru*).

Narozdíl od Soudu, který problematiku zadržování v izolaci podřazuje pod samovazbu nebo také pod nelidské či ponižující zacházení ve věznicích porušující čl. 3 ECHR (jak bylo vymezeno v bodě 8.1. této kapitoly), HRC tomuto pojmu přikládá samostatnou existenci. Posuzuje však, zda takováto izolace zakládá porušení čl. 7 ICCPR, nebo čl. 10 ICCPR. Pro rozhodování je relevantní doba, po kterou je osoba v izolaci držena. Má-li dojít k porušení čl. 7 ICCPR, a nikoliv pouze čl. 10 ICCPR, musí být dány kromě zadržování v izolaci i další přitěžující okolnosti (např. neexistence sanitárního zařízení, ventilace, či místa na spaní apod.). Dle rozhodovací praxe HRC, převyšuje-li doba strávená v izolaci osm měsíců a přistoupí-li výše zmíněné přitěžující okolnosti, bude se vždy jednat o nelidské či ponižující zacházení v rozporu s čl. 7 ICCPR, neboť zadržování přesáhne minimální stupeň závažnosti. Bude-li doba kratší, takovéto nakládání se pak bude posuzovat za porušení čl. 10 ICCPR, neboť porušení práva nebude ještě tak závažné. I tady se však vyžaduje, aby minimální doba strávená v izolaci činila minimálně dva týdny.¹⁵⁰

8.3. Převoz vězňů

Při převozu vězňů je nutno splňovat určitá pravidla. Tyto podmínky určují, zda je vězeň převážen s ohledem na jeho důstojnost a zda je možno uložit dodatečné omezující opatření, jako například pouta, zavázání očí apod. Soud bude v případě stížností na takovéto nakládání posuzovat přiměřenost a nezbytnost takového opatření. V situacích, ve kterých napadené nakládání není nezbytné ve vztahu k vězňově

---

¹⁵⁰ Názor Výboru OSN pro lidská práva ze dne 2. dubna 1998 na oznámení č. 704/1996 ve věci *Steve Shaw proti Jamaice*, para. 7.1-7.2 a také ze dne 29. března 2004 na oznámení č. 917/2000 ve věci *Karina Arutyunyan proti Uzbekistánu*, para. 6.2

nebezpečnosti a kde má za následek jeho ponížení takovým způsobem, který převyší obvyklý stupeň ponížení, který se váže na jakékoli zákonné zadržení nebo zatčení, Soud shledá porušení čl. 3 ECHR.¹⁵¹ Na základě stížnosti podané ve věci *Khudoyorov proti Rusku* Soud konstatoval porušení čl. 3 ECHR. Vězeň byl opakovaně transportován po dobu svého soudního řízení mezi věznicí a soudem, a to takovým způsobem, že se dělil v zadní části vozu o 1m² s jiným vězněm, přičemž si museli sedět na klíně. Kromě toho nedostal během těchto dnů stravu a byl zbaven možnosti pobytu venku, či se dokonce osprchovat. V inkriminované době, kdy se měl soustředit na řízení před soudem a na jeho přípravu, byl podroben jednání, které mu způsobilo ještě více duševního strádání a úzkosti, a proto Soud shledal překročení minimálního stupně závažnosti.¹⁵² Naopak v rozhodnutí *Öcalan proti Turecku* Soud porušení neshledal, ačkoliv byl vězeň při transportu spoután a měl zavázány oči. Soud své rozhodnutí obhájil přiměřeností nakládání k osobě vězně a stupni jeho společenské nebezpečnosti, kdy takovéto opatření jej nemělo ponížit nebo potupit, ale zajistit hladký průběh přepravy.¹⁵³ Můžeme tedy opět shrnout, že při posuzování oprávněnosti nakládání s vězni je nutno vždy přihlížet ke konkrétnímu případu, stupni nebezpečnosti pachatele pro společnost a z toho pramenící přiměřenosti daného nakládání.

HRC bude naopak takovéto zacházení spíše podřazovat pod porušení čl. 10 ICCPR. To však nevylučuje použití čl. 7 ICCPR v případech tak závažných, že přesahují minimální stupeň závažnosti.

Zde považuji za užitečné zmínit, podle jakých kritérií se bude posuzovat rozdíl mezi čl. 7 a čl. 10 ICCPR v případech vztahujících se na úděsné podmínky ve věznicích (a jiných formách zadržení) nebo na špatné způsoby nakládání s vězni. HRC tíhne k podřazování většiny případů pod čl. 10 Paktu, dokud v daném případě není dán prvek osobní perzekuce oběti, či násilného nakládání nebo potrestání. Podobné rozlišování uvádí i Manfred Nowak, který porušení čl. 10 odst. 1 ICCPR chápe v takových situacích, ve kterých stav zadržovacího zařízení jako takového je velmi špatný a má tak nepříznivý vliv na osobu vězně, kdežto porušení čl. 7 ICCPR je závažnějšího charakteru a musí existovat specifický, obvykle násilný útok proti osobní integritě oběti

---

¹⁵¹ ERDAL, U.; BAKIRICI, H. op. cit., poznámka č. 65, s.132

¹⁵² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. listopadu 2005 ve věci č. 6847/02 *Khudoyorov proti Rusku*, para. 110-120

¹⁵³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. května 2005 ve věci č. 46221/99 *Öcalan proti Turecku*, para 176-185

samotné.¹⁵⁴ Nevylučuje se také, aby došlo v jednom případě k porušení obou článků najednou.

8.4. Nucené podávání stravy

Zvláštním případem porušení čl. 3 ECHR bylo rozhodnutí ve věci *Nevmerzhitsky proti Ukrajině*. Vězeň, který byl na protestní hladovce, byl dozorci spoután, jeho ústa násilně otevřena a prostřednictvím speciální gumové trubice krměn tak, že neměl možnost jídlo odmítnout. Soud rozhodl, že nucené podání jídla bez jakéhokoliv lékařského ospravedlnění zakládá nakládání tak vážného charakteru, že dosahuje mučení dle čl. 3 ECHR.¹⁵⁵ Přesto Soud zdůrazňuje, že rozhodnutí nesmí být bráno jako vzor při rozhodování ohledně všech ostatních případů hladovek, neboť některé nucené podávání jídla jsou naopak žádoucí (např. za účelem zachránění života osoby). V těchto případech musí být prokázána lékařská nezbytnost takového zákroku a nerozporuplnost způsobu podávání s nelidským a ponižujícím zacházením.

8.5. Diskriminace na základě rasy

I přesto, že zákaz diskriminace má své vlastní místo v čl. 14 ECHR, existují případy, kdy tíha diskriminace je natolik závažná a dotýká se lidské důstojnosti, že za jistých okolností může dosáhnout až ponižujícího zacházení zakázaného čl. 3 ECHR. Tak rozhodla již dříve Komise pro lidská práva ve zprávě *East African Asians v. the United Kingdom*¹⁵⁶, na kterou se při rozhodování o těchto případech odvolává Soud. Tak tomu bylo při rozhodování *Moldavan a další proti Rumunsku*. K rasové diskriminaci musejí přistoupit další podmínky spočívající v nakládání s příslušníkem takové rasy způsobem zakládající zvláštní formu napadání lidské důstojnosti, jež dosahuje výše ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 ECHR, a které by se tak nedělo, nebyla-li by osoba tohoto rasového původu.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ NOWAK, M. op. cit., poznámka č. 20, s. 250

¹⁵⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. dubna 2005 ve věci č. 54825/00 *Nevmerzhitsky proti Ukrajině*, para. 98

¹⁵⁶ Zpráva Komise pro lidská práva ze dne 14. prosince 1973, DR 78, ve věci *East African Asians v. the United Kingdom*, para 207-209

¹⁵⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2005 ve věci 41138/98 a 64320/01 *Moldavan a další proti Rumunsku*, para. 111-114

8.6. Neoprávněné provádění lékařských nebo vědeckých pokusů

Druhá věta čl. 7 ICCPR zakazuje bez svobodného souhlasu osoby její podrobení lékařským nebo vědeckým pokusům. Souhlas musí být svobodný a uvědomělý a nesmí být získán žádnou formou nátlaku. Ze znění čl. 7 by se mohlo zdát, že pokud dá osoba souhlas k lékařskému nebo vědeckému pokusu, který by mohl dosáhnout až stupně mučení, nedojde k porušení ICCPR. Tento článek je přesto nutno vykládat ve světle celkového pojetí Paktu, jenž se snaží zakázat jakoukoli možnou formu mučení, a proto se většina autorit a odborníků na lidská práva (jako např. Manfred Nowak či Yoram Dinstein) přiklání k názoru opačnému.

V Obecném komentáři č. 20 se HRC zabývá otázkou svobody souhlasu, a to zejména tam, kde osoba není zcela způsobilá dát platný souhlas. Speciální ochrana se vyžaduje zvláště v těch situacích, kdy je osoba podrobena jakékoliv formě zadržení nebo uvěznění. Takováto osoba by neměla být vystavena žádnému lékařskému nebo vědeckému pokusu, který je nežádoucí a škodlivý ve vztahu k jejímu zdravotnímu stavu.¹⁵⁸ Za další zranitelné osoby považuje HRC také nezletilé, mladistvé a všechny ty, kteří nejsou schopni dát skutečný, vážný, platný souhlas. I tyto osoby nesmějí být podrobeny takovým pokusům, pokud jim výslovně nejsou na prospěch.

Od pojmu lékařských pokusů je nutno rozlišit pojem lékařské ošetření, což je pojem daleko širší. Lékařské ošetření samo o sobě není zakázáno a ani se nevyžaduje souhlas pacienta s tímto nakládáním. Jedná se o provedení takové lékařské péče, aby např. zabránila šíření nemoci, zlepšila zdravotní stav osoby nebo určila způsob nezbytné léčby. Aby lékařské ošetření spadalo pod porušení čl. 7 ICCPR, je nutné dosáhnout předepsaného minimálního stupně závažnosti. Takovýmto příkladem lékařského ošetření, které by mělo za výsledek porušení čl. 7 ICCPR, je provedení sterilizace ženy bez jejího souhlasu.

8.7. Gender problematika

HRC upozorňuje na porušení čl. 7 ve spojitosti s čl. 3 ICCPR, který garantuje stejná práva mužů a žen. Státy musejí přijmout všechna účinná opatření k potírání porušení, jako je vyšetřování, stíhání a potrestání pachatelů těchto činů. K zajištění souladu s čl. 7 ICCPR Výbor pro lidská práva na státech požaduje, aby mu poskytl

---

¹⁵⁸ General Comment No. 20, Výbor OSN pro lidská práva, § 7

veškeré informace o národní právní úpravě a praxi ve vztahu k domácímu a dalším druhům násilí páchaném na ženách, včetně znásilnění. HRC také požaduje informace, zda daný stát poskytuje možnost interrupce znásilněné ženě. Smluvní státy musí poskytnout informace ohledně opatření přijatých k předcházení nucené interrupci nebo nedobrovolné sterilizaci a stejně tak, pokud ve státě je obvyklé zmrzačování pohlavních orgánů. Státy jsou povinny předkládat HRC také informace o přijatých opatřeních k ochraně těchto žen, zahrnující právní prostředky nápravy ženám, jejichž práva spadající do čl. 7 byla porušena.¹⁵⁹ Konkretizaci této problematiky přinášejí závěrečné zprávy HRC (*Concluding Observations*) vyplývající z pozorování v jednotlivých zemích. Tak např. v doporučení týkající se Nizozemí HRC zakázal deportaci žen do zemí, kde by mohly být podrobeny zmrzačení pohlavních orgánů a podobných tradičních praktik typických pro tyto země, které zasahují do fyzické integrity a zdraví ženy.¹⁶⁰ Jako výsledek pozorování v Maroku HRC shledal porušení čl. 7 ICCPR zavedením zákazu provádění interrupce pod hrozbou spáchání trestného činu.¹⁶¹ Stejně tak ve zprávě týkající se USA ohledně připoutávání žen při porodu.¹⁶²

---

¹⁵⁹ General Comment No. 28, Výbor OSN pro lidská práva, § 11

¹⁶⁰ Concluding Observation on the Netherlands (2001) UN doc. CCPR/CO/72/NE, § 11

¹⁶¹ Concluding Observation on Morocco (2003) UN doc. CCPR/CO/82/MAR, § 29

¹⁶² Concluding Observation on the USA (2006) UN doc. CCPR/C/USA/CO/3, § 33

9. Závěr

Tato diplomová práce se zabývá zákazem mučení v mezinárodním právu a konkrétně se na tuto problematikou zaměřuje z pohledu systému OSN a systému RE. V úvodu si klade tři základní cíle, kterých jsem chtěla svou prací dosáhnout. Tyto cíle je nutno chápat jako vzájemně provázané, a tedy lze říci, že se jejich dosažení netýká vždy jen určité části diplomové práce, ale naopak vyplývají z jejího celkového vypracování a provázejí ji tak od samého počátku až do konce. Často se také prolínají, ovlivňují jeden druhý, a proto je nutno je chápat ve vzájemné souvislosti. Úspěšnost dosažení jednoho cíle, či naopak nedosažení, tak může ovlivnit možnost dosažení ostatních. Zejména pak první a třetí cíl spolu úzce souvisejí, neboť bez řádného zmapování této problematiky bych nebyla schopna podat její ucelený přehled v českém jazyce, a tedy ani přiblížit tuto úpravu českému posluchači.

Prvním cílem této práce bylo zmapovat problematiku mučení a vysvětlit nejdůležitější pojmy.

Základním, a společným požadavkem jak systému OSN, tak RE pro rozlišení mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, je existence určitého stupně závažnosti. To je prvním požadavkem při zjišťování tvrzeného porušení. Hovoří se o tzv. *minimum level of severity*. Je-li dán, dochází k porušení mezinárodněprávního zákazu. Nedosahuje-li zlé nakládání takového stupně, za porušení se považovat nebude. Máme-li tedy jednání dosahující této úrovně, nastupuje druhý požadavek, a to je určení konkrétních forem. V míře špatného a zlého nakládání jsou od sebe jakoby odstupňovány. Mučení je nejhorším, nejzávažnějším, takovým, jenž v sobě obsahuje všechny ostatní. Vyžaduje se pro něj nejenom záměrné, úmyslné jednání uskutečněné za určitým účelem, ale také způsobení silné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení. Požadavek existence státního prvku vyplývá pouze z CAT, naopak ICCPR a ECHR bude státu za jistých okolností přičítat i jednání, které je spácháno soukromými osobami.

Nelidským nakládáním je pak takové, které záměrně vyvolává psychické nebo fyzické utrpení zvláštní intenzity. Za ponižující se považují ta, která osobu hrubě ponižují před ostatními nebo ji nutí jednat proti své vůli a svědomí. Všechna jsou

nicméně mezinárodním právem zakázána, takže jejich rozlišování má význam především z hlediska teoretického a akademického. Vysvětlením vztahu mezi jednotlivými formami zlého nakládání, jejich definováním a zařazením zákazu mučení a ostatních forem zlého nakládání mezi absolutní, kogentní obyčejové základní lidské právo, které je nezcizitelné, nezadatelné a univerzální, jsem úspěšně dosáhla prvního cíle nastíněného v úvodu.

Státům vyplývají ze základních závazků z hlediska ochrany lidských práv určité povinnosti/závazky, které se obecně dělí na pozitivní a negativní. Zatímco negativní spočívají v povinnosti nekonání, zdržení se něčeho nebo strpění určitého jednání, pozitivním náleží povinnost něco konat. Z nich pak vyplývají obecné povinnosti, kterými jsou *duty to respect* (povinnost respektovat práva), *duty to protect* (povinnost chránit práva) a *duty to ensure/to fulfil* (povinnost zajistit práva). Ve vztahu k zákazu mučení tyto povinnosti na sebe nabalují celou řadu konkrétních, obsažených ve člancích jednotlivých úmluv zabývajících se zákazem mučení a jiných forem zlého nakládání, a tak se stávají závaznými pro státy, které jsou jejich smluvní stranou. Zde sledujeme opět rozdíl mezi jednotlivými systémy. Zatímco z jednotlivých článků CAT a ICCPR [zde je nutno využít i interpretace pomocí tzv. Obecných komentářů k ICCPR (*General Comments*)] vyplývají jak obecné, tak konkrétní povinnosti států z hlediska zákazu mučení, ECHR konkrétní povinnosti neobsahuje, a proto je vyvozujeme z obecných, vyplývajících z čl. 1, 3, 13 ECHR, a tak je nutno nahlédnout do judikatury a rozhodovací praxe Soudu při tvrzené souvislosti s porušením čl. 3 ECHR. Judikatura Soudu nám je v těchto případech významným pomocným nástrojem při definování konkrétních povinností.

Se zákazem mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání souvisí některé další konkrétní otázky. Jedná se většinou o extrémní situace, ve kterých dochází k nabalování porušení práv, a z toho důvodu by na ně měla být zaměřena mezinárodní pozornost. Země, které stále připouštějí trest smrti, a neratifikovaly Protokol č. 13 k ECHR, jej mohou vykonat. Avšak i takovýto výkon musí být „lidský“, a jeho metoda musí znamenat to nejmenší možné fyzické nebo duševní strádání. Z toho důvodu se zakazuje provedení trestu smrti např. ukamenováním, upálením, udušení plynem apod. Porušení tohoto zákazu má za následek porušení zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání. S trestem smrti pak také souvisí i *death*

row phenomenon (tzv. syndrom cely smrti), stejně tak jako zákaz uložení trestu smrti na základě nesprávného soudního postupu či vůči nezletilým nebo těhotným ženám. V případě porušení těchto zásad je stát volán k odpovědnosti.

Další problematikou je souvislost zákazu mučení s vydáváním, vyhošťováním osob nebo principem *non-refoulement*. Zatímco vydávání osob do druhého státu je založeno na existenci určité extradiční nebo jiné vydávací smlouvy mezi konkrétními státy, vyhoštění naproti tomu následuje na základě výkonu rozhodnutí přijatého v souladu se zákonem státu o vyhoštění osoby z jeho území nebo o ukončení pobytu. Princip *non-refoulement* vylučuje násilné navracení osob do zemí, kde by byly vystaveny pronásledování z nejrůznějších důvodů. Právní věda a jednotlivé lidskoprávní orgány dávají principu *non-refoulement* ve vztahu k zákazu mučení absolutní charakter, podle kterého je zákaz násilného navracení osob vtělen do samotného zákazu mučení a jiné formy zlého nakládání. Ve vztahu k zákazu mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání je však při posuzování, zda deportovat osobu, nebo ne, pro všechny tři tyto instituty společný požadavek na existenci skutečné, reálné hrozby, které osoba v druhém státě čelí nebo by reálně čelit mohla v případě, že bude vydána. Postačí většinou i pouhé podstatné důvody domnívat se, že takové nakládání by mohlo hrozit. I tyto praktiky tak musejí respektovat základní požadavky a zásady a být vykonávány tak, aby nedošlo k porušení zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání.

Třetím bodem je vztah mučení k nucenému zmizení. *Enforced disappearance* je fenomén stejně tak nebezpečný jako mučení samo. V těchto případech je osoba zbavena svobody, vězněna, internována nebo zadržena, aniž by se uznal fakt zadržení. Je zatajován její osud a místo pobytu a to vše je vykonáváno orgány státu či osobami jednajícími s jeho vědomím či s jeho povolením. Pro nucené zmizení je typické, že dochází k porušení hned několika práv, a to především zákazu mučení a jiné formy zlého nakládání, práva na život, stejně tak jako práva na svobodu a osobní bezpečnost. Druhou typickou vlastností je existence více obětí. Za oběť se u nuceného zmizení nepovažuje pouze osoba, která „nuceně zmizela“, ale často také rodinní příslušníci a osoby blízké, kterým zmizení jejich blízké osoby je způsobilé přivolat takovou újmu, jež dosahuje neskutečných psychických muk rovnajících se až stupni mučení.

Existují i jiné možné způsoby porušení zákazu mučení nebo jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání. Mezi nimi zmiňují nebezpečí

hrozící při zacházení s osobami ve věznicích, vazbách, či jakýchkoli jiných formách zadržení, problematiku samovazby, kterou dále rozdělují na samotnou samovazbu neboli *solitary confinement* a na zadržování v izolaci, čili *detention incommunicado*. Dále zde poukazují na nebezpečí praktik v souvislosti s převozem vězňů, nuceným podáváním stravy, diskriminací na základě rasy, neoprávněným prováděním lékařských nebo vědeckých pokusů a gender problematikou. Je nutno zmínit, že mnou vybrané další praktiky, při kterých může dojít k porušení zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání, nejsou v žádném případě taxativní. Za účel mají pouze nastínit, v jakých všech možných oblastech se s porušením tohoto práva můžeme setkat.

Na první cíl navazuje druhý cíl mé práce, jímž je z hlediska zákazu mučení srovnat systém OSN a RE. V průběhu celé práce jsem se díky rozebírání nejdůležitějších témat doplněných o případy z rozhodovací praxe orgánů ochrany pokusila nalézt mezi těmito systémy podobnosti, zdůraznit a poukázat na rozdíly, a tedy pomocí komparace uvést někdy odlišný, někdy shodný postoj k této problematice, které tyto systémy zaujímají.

Znalost rozdílného pojetí v chápání ochrany tohoto práva je důležitá zejména z hlediska výběru vhodného orgánu ochrany v případě porušení práva. Může se totiž stát, že případná stížnost bude u jednoho orgánu úspěšná bez dalšího, zatímco u druhého by ani neprošla zkoumáním přípustnosti. Proto se klade velký důraz na sledování dřívějších rozhodnutí, judikatury či praktik jednotlivých orgánů ještě předtím, než osoba stížnost podá. Typickým příkladem může být tvrzené porušení zákazu mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení v souvislosti se syndromem celé smrti, který nastupuje u vězňů, kterým je uložen trest smrti. Zatímco Soud v takovémto případě při tvrzeném dlouhotrvajícím pobytu v celé smrti rozhodne bez dalšího o porušení čl. 3 ECHR z důvodu nelidského a ponižujícího zacházení, Výbor pro lidská práva samotný syndrom celé smrti za takovéto porušení nepovažuje a vyžaduje, aby k němu přistoupily ještě další přitěžující okolnosti, aby konstatoval porušení čl. 7 ICCPR.

Není to však jenom tento příklad. Orgány rozhodují různě a má práce se snaží na tyto rozdíly poukázat. HRC a Soud se rozcházejí dále například v chápání a použití institutu diplomatických záruk jako spolehlivých garancí nepodrobování osob mučení či

jiným formám zlého nakládání ze strany druhého státu. Zatímco Soud tyto absolutně odmítá, zdá se, že HRC za jistých okolností jejich použití nezavrhuje. Soud je také striktnější než HRC při posuzování porušení zákazu mučení a jiných forem zlého nakládání z hlediska problematiky zacházení s vězni v různých formách zadržení, ať už se dané zacházení týče stavu daného zařízení, nakládání s vězni, samovazby nebo tzv. zadržování v izolaci. Musíme však přiznat, že Výboru pro lidská práva shledat porušení umožňuje i větší rozsah ochrany před takovýmto nakládáním a to jak díky čl. 7 ICCPR, tak také právě i čl. 10 odst. 1 Paktu stanovujícího požadavek na lidské a důstojné zacházení s osobami zbavenými osobní svobody. HRC tedy tam, kde Soud tuto problematiku musí podřadit pod čl. 3 ECHR, může rozhodnout o porušení obou těchto článků najednou (čl. 7 ICCPR i čl. 10 odst. 1 ICCPR), nebo pouze jednoho z nich.

Z hlediska praktického použití úmluv považuji za klíčové umět se orientovat v rozhodovací praxi jednotlivých orgánů, zjistit si jejich metody a názory při rozhodování týkající se konkrétního tvrzeného porušení, a to ještě předtím, než osoba podá individuální stížnost. Právě tohle by totiž mělo být rozhodujícím kritériem pro výběr orgánu ochrany. Samozřejmě je, že země patřící do RE mají značnou výhodu oproti ostatním zemím. Ne náhodou řadíme systém RE z hlediska ochrany lidských práv mezi nejefektivnější mezinárodněprávní mechanismus. Hlavním důvodem je existence Evropského soudu pro lidská práva, ke kterému se se svou stížností mohou jednotlivci obrátit a rozsudek v takovéto věci bude právně závazný. Stát má povinnost takovýto rozsudek vykonat a informovat Soud o jeho provedení. Rozhodnutí HRC naopak nepoživají právní závaznost, a nejsou tedy vynutitelná. Přesto si Výbor zachovává značnou autoritu a jeho tzv. názory (*communications*) jsou státy dodržovány.

Vysvětlením obecných i konkrétních otázek v souvislosti se zákazem mučení a jiných forem zlého nakládání se mi, doufám, podařilo naplnit i poslední cíl, kterým byl pokus o přiblížení tématu diplomové práce českému posluchači tak, aby si mohl představit, s jak závažným, aktuálním a reálným problémem se dnešní svět potýká. Pomocí pestré judikatury rozhodujících orgánů jsem nastínila postoj těchto orgánů k dnešní společnosti stále více kladené otázce po možnosti „ospravedlnitelnosti“ alespoň určité míry mučení. Tyto orgány i přes stále se zvyšující ohlasy na požadavek legalizace alespoň určité míry mučení (zejména v souvislosti s mezinárodním

terorismem) zachovávají stále stejný postoj v chápání mučení jakožto absolutního práva, jehož porušení nemůže být ničím a nikým ospravedlněno a poukazují na celosvětovou nebezpečnost mučení, které podryvá základní hodnoty demokratické společnosti.

Nebezpečí, které tu zejména hrozí, je v případě použití mučení, ať již do určité míry k „ospravedlnitelnému“ účelu, riziko možnosti založení pravidla při podobném pozdějším rozhodování, a tak možnost spuštění laviny dalších „podobných“ případů, až by se de facto praktikování mučení mohlo vplížit do jednotlivých právních řádů a stát se ustálenou vyšetřovací praxí. Kontra argumentem by mohl být naopak požadavek k zajištění ochrany a bezpečnosti lidské společnosti. Staví nás to před otázkou, zda např. v případě odhalení plánovaného teroristického útoku by mučení jednoho jedince za účelem získání informace a zachránění daleko většího počtu ostatních osob přece jenom nebylo ospravedlnitelné, neboť škoda, jež bude způsobena jednomu, se v žádném případě nebude rovnat takové škodě a utrpení, která by mohla být způsobena ostatním. Musíme mít však na paměti, že informace získané prostřednictvím mučení nemusí být spolehlivé, neboť jsou získány pod silným psychickým a fyzickým nátlakem na jedince a ten je schopen takto přiznat i věc, která buď vůbec neexistuje, nebo je ve skutečnosti poněkud modifikovaná. Také je nutno neopomenout fakt, že si nikdy nejsme jisti, jakými informacemi osoba podrobená mučení skutečně disponuje, jsou-li věrohodné, podložené reálnou hrozbou nebo nikoliv. A do jaké určitosti víme, že daná osoba je skutečně nositelem podstatných informací a nejenom nevinná oběť? Tyto úvahy již však jdou za hranice této diplomové práce zabývající se platným právem, neboť se přenášejí do roviny *de lege ferenda*, týkající se spíše filozofických otázek a náhledů, bez kterých bychom nebyli schopni podat dobře uváženou odpověď. Mučení tak zůstane vždy závažným problémem lidské společnosti.

Na podporu tohoto názoru bych chtěla zmínit citaci, která ve stručnosti shrnuje výše uvedené a zároveň poukazuje, na jak úzké hraně z hlediska úvah o legalizaci mučení balancujeme.

„...Once you except that a little bit of force is justified in one circumstance, you move on to the acceptance that even more force may be justified in another one...“

*Philippe Sands,
international lawyer and a professor
of law at University College London*

Seznam zkratek

CAT – Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

CPT - Evropský výbor pro zabránění mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

CoAT – Výbor proti mučení

ECHR – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

ECtHR – Evropský soud pro lidská práva

HRC – Výbor OSN pro lidská práva

ICCPR – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

OSN – Organizace spojených národů

RE – Rada Evropy

UDHR – Všeobecná deklarace lidských práv

Seznam použité literatury a pramenů

Knihy:

JOSEPH, S.; MITCHELL, K.; GYORKI, L.; BENNINGER-BUDEL, C. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006

ERDAL, U.; BAKIRICI, H. *Article 3 of the European Convention on Human Rights, A Practitioner's Handbook*. 2. vyd. Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006

BRUHA, T.; STEIGER, D. *Das Folterverbot im Völkerrecht*. 1. vyd. Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH, 2006

SIEGHART, P. *The International Law of Human Rights*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 1983

ČEPELKA, Č.; ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003

OVEY, C.; WHITE, R. *The European Convention on Human Rights*. 4. vyd. New York: Oxford University Press, 2006

BOEREFIJN, I.(editor): A digest of Cases of the European Committee for the Prevention of Torture and the United Nations Committee Against Torture, *Prevention of torture*. 1. vyd.: Open Society Institute/Constitutional and Legal Policy Institute and the Netherlands Institute for Human Rights (SIM), 2001

CHROMÁ, M. *Anglicko český právní slovník*. 2. vyd. Praha: LEDA, 1997

SCHEU, H. CH.; HÝBNEROVÁ, S. *Mezinárodní a národní mechanismy proti mučení*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Právnická fakulta, 2004

JOSEPH, S.; SCHULTZ, J.; CASTAN, M. *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials, and Commentary*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 2000

DIJK, van P.; HOOFF, van G. J. H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publisher, 1990

SPENCER, M.; SPENCER, J. *Human Rights Law in a Nutshell*. 2. vyd. London: Sweet & Maxwell, 2004

OVEY, C.; WHITE, R. *The European Convention on Human Rights*. 4. vyd. New York: Oxford University Press, 2006

KRIEBAUM, U. *Folterprävention in Europa: Die Europäische Konvention zur*

Verhütung von Folter und unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Bestrafung. 1. vyd. Wien: Print Media Austria AG, 2000

JANIS, M. W.; KAY, R. S.; BRADLEY, A. W. *European Human Rights Law: Text and Materials.* 2. vyd. New York: Oxford University Press, 2000

BURGERS, J. H.; DANELIUS, H. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.* 1. vyd. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher Group, 1998

CARONI, M.; MEYER, T. *International Human Rights Law (Reader).* Rechtswissenschaftliche Fakultät, Universität Luzern, 2007

ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. Skripta.* 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1999

Spory v oblasti lidských práv. Zákon a praxe u mezinárodních soudů. Praha, 22-24. října 1998. Sborník přednášek. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor, 1999

MISSLING, B. *Widerstand und Menschenrechte: Das völkerrechtlich begründete Individualwiderstandsrecht gegen Menschenrechtsverletzungen.* 1. vyd. Tübingen: Köhler-Druck, 1999

BREMS, E. *Human Rights: Universality and Diversity.* 1. vyd. Leiden: Martinus Nijhoff Publisher, 2001

CONDÉ, H. V. *A Handbook of International Human Rights Terminology.* 1. vyd. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1999

PRZETACZNIK, F. *Protection of officials of foreign states according to international law.* 1. vyd. The Hague, Boston: Martinus Nijhoff Publisher, 1983

OPPENHEIM L.; ROXBURGH R. *International Law: A Treatise.* 3. vyd. Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2005

Úmluvy a dokumenty:

Všeobecná deklarace lidských práv. [United Nation Declaration on Human Rights], 1948 [online]. dostupná na World Wide Web: <www.osn.cz/dokumenty-osn> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [International Covenant on Civil and Political Rights], 1966 [online]. dostupný na World Wide Web: <www.osn.cz/dokumenty-osn> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Druhý opční protokol k ICCPR. [Second Optional Protocol to the ICCPR], 1989 [online]. dostupný na World Wide Web: <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_opt2.htm> [ověřeno k 19. červenci 2009]

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. [Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment], 1984 [online]. dostupná na World Wide Web: <www.osn.cz/dokumenty-osn> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. [European Convention on Human Rights], 1950 [online]. dostupná na World Wide Web: <http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=17&Itemid=97> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Evropská úmluva pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. [European Convention for the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment and Punishment], 1987 [online]. dostupná na World Wide Web: <http://www.radaevropy.cz/dokumenty/Sb96_009.pdf> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Obecný komentář č. 6. [ICCPR General Comment No. 6, 1982 [online]. dostupný na World Wide Web: <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/84ab9690ccd81fc7c12563ed0046fae3>> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Obecný komentář č. 20. [ICCPR General Comment No. 20], 1992 [online]. dostupný na World Wide Web: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/6924291970754969c12563ed004c8ae5?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/6924291970754969c12563ed004c8ae5?OpenDocument)> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Obecný komentář č. 21. [ICCPR General Comment No. 21], 1996 [online]. dostupný na World Wide Web: <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/3327552b9511fb98c12563ed004cbe59?OpenDocument>> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Obecný komentář č. 28. [ICCPR General Comment No. 28], 2000 [online]. dostupný na World Wide Web: <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/13b02776122d4838802568b900360e80>> [ověřeno k 19. červnu 2009]

Third Report on the Expulsion of Aliens, [Report of the ILC of its Fifty-ninth Session, UN Doc. A/CN.4/581] 2007 [online]. dostupný na World Wide Web: <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/313/14/PDF/N0731314.pdf?OpenElement>> [ověřeno k 19. červenci 2009]

UN General Assembly, *Resolution on Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 2004, UN Doc. A/RES/59/182 [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/487/18/PDF/N0448718.pdf?OpenElement>> [ověřeno k 23. červenci 2009]

Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, “*Interim Report to the General Assembly*”, 1 September 2004, UN Doc. A/59/324, [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/498/52/PDF/N0449852.pdf?OpenElement>> [ověřeno k 23. červenci 2009]

Parliamentary Assembly Resolution, 1507 (2006), adopted 27 June 2006, [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/ERES1507.htm>> [ověřeno k 23. červenci 2009]

Report of Mr. Alvaro Gil-Robles, Council of Europe Commissioner for Human Rights, on his visit to Sweden, 21-23 April 2004, Strasbourg, 8 July 2004, CommDH(2004) 13, [online]. dostupné na World Wide Web: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=758789&Site=COE>> [ověřeno k 23. červenci 2009]

Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/60/316, 30 August 2005 [online]. dostupné na World Wide Web: <[http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3._committees/06.%20terrorism%20\(dh-s-ter\)/working%20documents/2005/2005_005_en.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3._committees/06.%20terrorism%20(dh-s-ter)/working%20documents/2005/2005_005_en.asp#TopOfPage)> [ověřeno k 23. červenci 2009]

Protection of human rights and Fundamental freedoms while countering terrorism, Report of the High Commissioner for Human Rights to the UN Commission on Human Rights, UN doc. E/CN.4/2006/94, 16 February 2006, [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/108/60/PDF/G0610860.pdf?OpenElement>> [ověřeno k 23. červenci 2009]

Resoluce Valného shromáždění o odpovědnosti států za mezinárodní protiprávní jednání. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement>> [ověřeno 15. července 2009]

Internetové zdroje:

Princip non-refoulement. *Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951*. [online]. Červen 2009 [cit. 10. června 2009]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.unhcr.cz/zakladni/?cid=17>>

Definice trestu smrti, *Trest smrti*. [online]. Červen 2009 [cit. 10. června 2009]. dostupná na World Wide Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti>

Mapa trestu smrti. *Todestrafte2.png*. [online]. Prosinec 2005 [cit. 13. června 2009]. dostupná na World Wide Web: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Soubor:Todesstrafe2.png&limit=50#filehistory>>

Mapa znázorňující smluvní státy CAT. *CAT-Members.png*. [online]. Březen 2008 [cit. 13. června 2009]. dostupná na World Wide Web: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:CAT-members.PNG>>

Documentation Centre of Netherlands Institute of Human Rights (SIM). Case Law Overview. Database. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://sim.law.uu.nl/SIM/Dochome.nsf/aedb8166f5bb4158c1256640002fb9d1/df84cef52460f085c12566400041d97d?OpenDocument>> [ověřeno: prosinec 2008 - červen 2009].

European Court of Human Rights. Search Portal HUDOC. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>> [ověřeno: prosinec 2008 - červen 2009].

Informační centrum OSN v Praze. OSN. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.osn.cz/lidska-prava/>> [ověřeno: prosinec 2008 - červen 2009].

Human Rights Watch. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.hrw.org/>> [ověřeno: červen 2009].

Evropský výbor pro zabránění mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://cpt.coe.int/en/default.htm>> [ověřeno: červen 2009].

Council of Europe. Human Rights. Democracy. Rule of Law. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.coe.int/DefaultEN.asp>> [ověřeno: červen 2009].

Rada Evropy. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.radaevropy.cz/>> [ověřeno: červen 2009].

IRCT. International Rehabilitation Council for Torture Victims. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.irct.org/>> [ověřeno: červen 2009].

Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Committee against Torture. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>> [ověřeno: červen 2009].

OMCT. World Organization Against Torture. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.omct.org/>> [ověřeno: červen 2009].

Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Human Rights Committee. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/hrc.htm>> [ověřeno: červen 2009].

United Nations Human Rights. Office of the UN High Commissioner for Human Rights. [online]. dostupné na World Wide Web: <<http://www.ohchr.org>> [ověřeno: červen 2009].

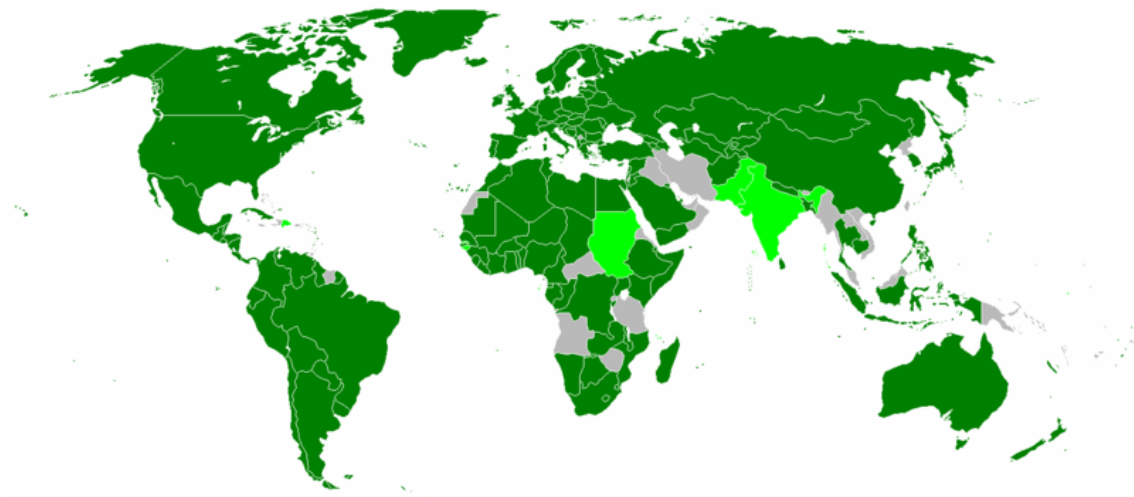
DRÖGE, U. *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*. [online]. [ověřeno 15. červenec 2009]. dostupné na WWW: <<http://www.mpil.de/shared/data/pdf/beitr159.pdf>>

Případ Daschner. [online]. [ověřeno 10. července 2009] dostupné na World Wide Web: <<http://www.weihmann.net/kriminalistik/images/Aufsaeetze/Daschner-Urteil,%2022.4.2005.pdf>> nebo také <<http://de.wikipedia.org/wiki/Daschner-Prozess>>

BRUIN, R.; WOUTERS, K. *Terrorism and the Non-derogability of Non-refoulement*. [online]. [ověřeno 23. červenec 2009]. dostupné na WWW: <<http://media.leidenuniv.nl/legacy/IJRL%20Bruin%20and%20Wouters-Terrorism%20Non-derogability%20and%20Non-refoulement%202003.pdf>>

Seznam příloh

Příloha č. 1 : Mapa znázorňující smluvní státy CAT¹⁶³

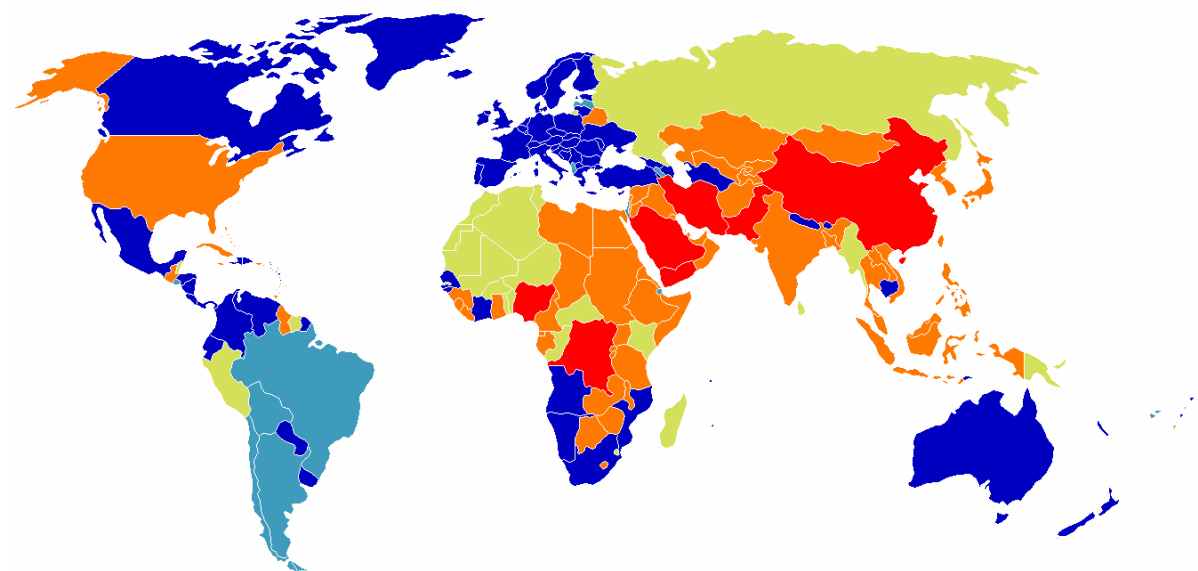

Účastnické státy úmluvy CAT. V tmavozelené barvě jsou státy, které úmluvu ratifikovaly, ve světlezelené jsou státy, které úmluvu pouze podepsaly. Šedou barvou jsou označeny státy, které nejsou smluvní stranou CAT.

---

¹⁶³ Mapa znázorňující smluvní státy CAT. *CAT-Members..png*. [online]. Březen 2008[cit. 13. června 2009]. Dostupná na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:CAT-members.PNG>>

Příloha č. 2 : Mapa trestu smrti¹⁶⁴

Význam barev:

- **modrá**: zrušen pro všechny delikty
- **světle modrá**: zrušen pro normální delikty (avšak jen mimo válečného stavu)
- **zelená**: nezrušen, ale za posledních 10 let nebyl uplatněn
- **oranžová**: je uplatňován proti dospělým
- **červená**: je uplatňován i proti mladistvým

¹⁶⁴ Mapa trestu smrti. *Todestraffe2.png*. [online]. Prosinec 2005 [cit. 13. června 2009]. Dostupná na WWW: < <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Soubor:Todesstrafe2.png&limit=50#filehistory> >

Název práce a její resumé v anglickém jazyce

Prohibition of torture in the international law

The prohibition of torture and other forms of ill-treatment is universally recognized and is enshrined in all of the major international and regional human rights instruments. It is also a firmly rooted principle of customary international law, and as such, it is binding on all states at all times, irrespective of whether states have assumed additional treaty obligations in respect of the prohibition.

All international instruments that contain the prohibition of torture and ill-treatment recognize its absolute, non-derogable character. This is reinforced by its higher *jus cogens* status under customary international law which connotes the fundamental, peremptory character of the obligation. The prohibition of torture also imposes obligations *erga omnes*, and every state has a legal interest in the performance of such obligations which are owed to the international community as a whole. This obligation has important consequences under basic principles of state responsibility, which provide e.g. the obligation of all states to prevent torture and other forms of ill-treatment, to bring it to an end, not to endorse, adopt or recognize acts that breach the prohibition. We speak about negative and positive obligations of states resulting from the character of human rights.

The international protection of human rights is generally recognized as a fundamental aim of modern international law. It demonstrates the rapid expansion of this field since the end of World War II. During this period, nearly all global and regional organizations have adopted human rights standards and addressed human rights violations by member states. This thesis does not examine all regimes of protection of human rights, but rather concentrates on two main systems.

At the international level it is the United Nations which provide the universal protection of human rights. Torture and other ill-treatment is prohibited under Article 7 of the International Covenant on Civil and Political Rights from the year 1966 (ICCPR). The rights in the ICCPR are supervised and monitored by the Human Rights Committee (HRC).

Torture and other forms of ill-treatment is also addressed and prohibited by an issue-specific treaty, the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from 1984 (CAT) which is monitored and supervised at the international level by the Committee against Torture (CAT Committee).

At the regional level it is the Council of Europe within which the European human rights system works, built on the foundation of the European Convention on Human Rights (ECHR) that stands out today as the most impressive work of legal and political art. Its Article 3 prohibits the use of torture or inhuman or degrading treatment or punishment by contracting parties. Compliance with the provisions of ECHR is guaranteed by The European Court of Human Rights established in 1998 under the Protocol No. 11. Its judgments are binding and have the force of law in the member states of the Council of Europe. At the Council of Europe level there is also an issue-specific treaty – the European Convention for the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Overseeing compliance with its provisions is the task of the Committee for the Prevention of Torture.

There exist several ill-treatments that fall within the scope of the prohibition of torture. We speak about cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. All of them are included in the prohibition of torture but they can also exist independently. Distinctive element between these treatments lies in the assessment of the *minimum level of severity* which express the severe pain or suffering, whether physical or mental, inflicted upon the victim. The severest interference with the human integrity constitutes violation of the prohibition of torture.

There are two corollaries flowing from the absolute prohibition of torture. First is the *non-refoulement rule* which prohibits states from returning individuals to countries where they could face a risk of torture. The same applies for the extradition or expulsion cases. The second is the *exclusionary rule* prohibiting use of evidence extracted under torture in any kind of judicial, administrative or other formal proceedings. There are plenty of other questions and concerns regarding to the prohibition of torture. Namely it is the relation and possibility of abusing the death penalty. As long as the death penalty is not worldwide prohibited and its execution is

allowed according to the national law, thorough attention must be held when executed. Such method must constitute the „least possible physical pain and suffering“ in order not to give rise to cruel and inhuman treatment. Corporal Punishment is prohibited by the international community at all.

There is another concept putted together with the death penalty. We speak about the *death row phenomenon* as the increasing mental anxiety and mounting tension over one's impending death when a person is detained on death row for an extended amount of time. This is considered to be breach of the prohibition of torture and other ill-treatment when certain circumstances are met.

Another very dangerous phenomenon must be mentioned. *Enforced Disappearance* is in fact the deprivation of liberty of a person with the concealment of her/his fate or whereabouts, which place such a person outside the protection of the law. Disappearances often result in violation of several human rights as often the right to life, right to liberty and security and almost ever the prohibition of torture and other ill-treatment. Another big issue concerning the violations of above mentioned prohibition is treatment in places of detention, such as police cells or prisons. It is the states' duty to ensure human and vital conditions of detention as well as no violence when interrogations. The worst scenario usually falls within the treatment in the solitary confinement or detention incommunicado. In this cases the complete sensory deprivation coupled with total social isolation can destroy the personality of a detainee and may constitute a form of inhuman treatment.

But always when assessing whether there is a breach of prohibition of torture or not, all circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical or mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim must be considered.

Klíčová slova/Keywords

mučení - torture

kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání - cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

minimální stupeň závažnosti - minimum level of severity